

ЩО МИ НАПИШЕМО
НА ПРАПОРІ ПЕРЕМОГИ

НА РИНКИ ЯКИХ КРАЇН
ПЕРЕОРІЄНТУЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКИЙ
ЕКСПОРТ

ЩО ЧЕКАЄ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ
2015 РОКУ

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 52 (372) 26 ГРУДНЯ 2014 р. – 15 СІЧНЯ 2015 р.

ЯН ТОМБІНСЬКИЙ
ПРО УКРАЇНСЬКІ
РЕФОРМИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

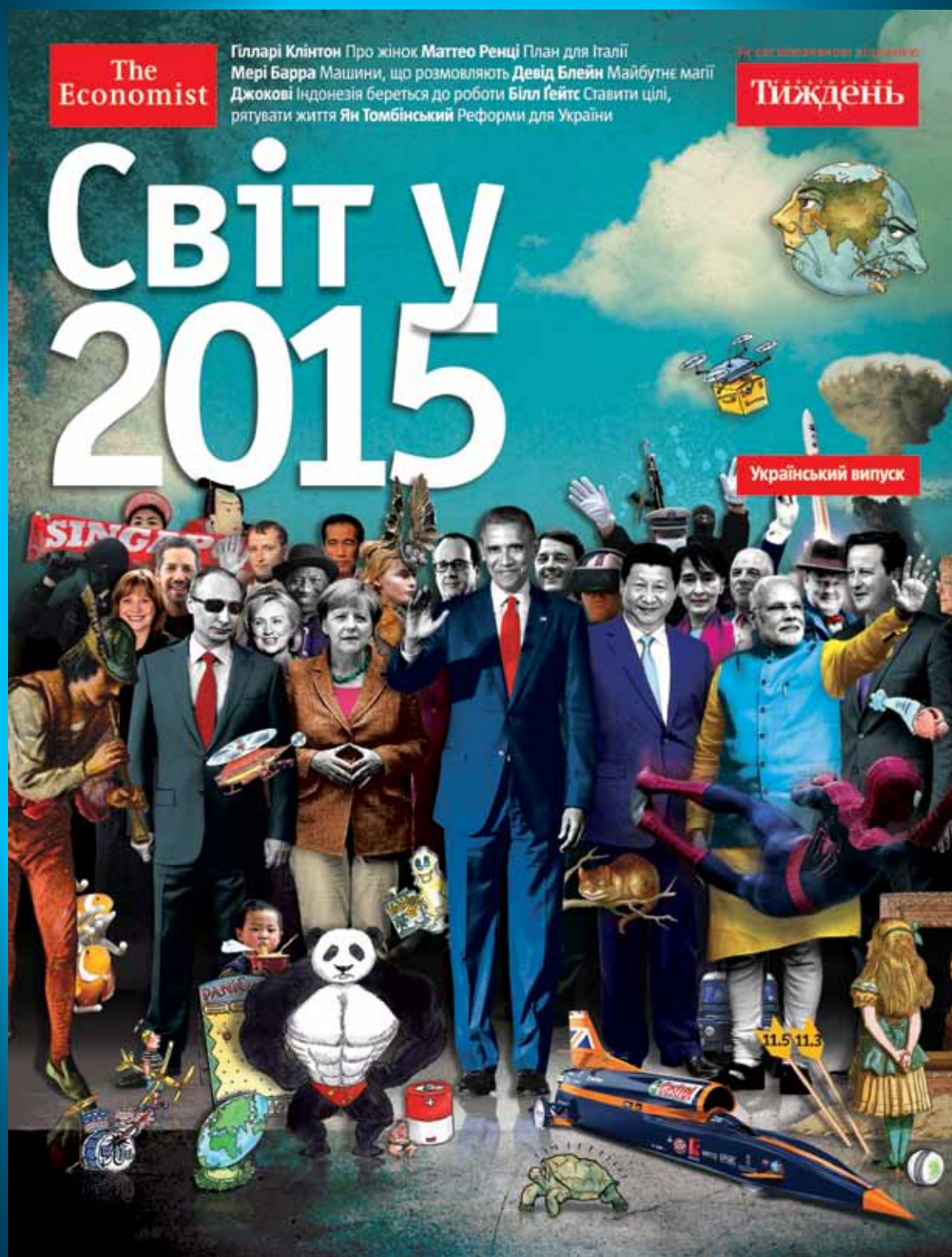
ISSN 1996-1561

9 771996 156002

52 >

Вже у продажу

Передплатний індекс 68098

НА ЧАСІ

За новим календарем
Чого ми не уявляли ще рік тому

4

Ян Томбінський про значущість
реформ для України

6

Філіпп де Лара
про сприймання Росії на Заході

7

Оксана Сироїд: «Ми забули, що таке
парламент і чим він має займатися»
Віце-спікер про життя нової Ради

8

Микола Величкович: «Частково ми зламали
систему МВС, але потрібно ще змінити структуру»
Екс-заступник міністра внутрішніх
справ про постреволюційні будні
та сьогодення відомства

10

Лише молоді кадри радикально
змінять збройні сили України
Ярослав Тинченко
про хронічні хвороби
української армії

12

2015-й: що ми напишемо
на прапорі перемоги?
Валерій Примост про порядок
денний на наступний рік

16

Чи можна громадян України згуртувати в політичну націю?
Станіслав Кульчицький про українську самосвідомість

22

Партія мислячого класу
Михайло Басараб
про якісні зміни в політиці

28

Роман Малко про ціну перемоги

34

Богдан Буткевич про протестні настрої

35

ЕКОНОМІКА

На шляху до повного розриву
Як Україна долає економічну
залежність від Росії

36

Бюджетний консерватизм
Чи сприяє новий бюджет
проведенню реформ

38

СУСПІЛЬСТВО

Інформаційне сміття

Як не заплутатись у мережах фейків і штучно створеної паніки

40

Ірині та Анні. Лист
Олена Стяжкіна про Новий
рік і окупацію

42

СВІТ

Ольга Ворожбит про міжнародний
імідж України

44

Анна Корбут про відповідальність
за реформи

45

Антон Цайлінґер:
«Наука не може
бути мотивована застосуванням
винаходу в майбутньому»
Президент Австрійської академії
наук про мотивацію вчених
і фінансування досліджень

46

Леонідас Донскіс про уроки падіння комунізму

48

Едвард Лукас про відповідальність Заходу

49

Із минулого в майбутнє
Що чекає на світову
економіку в 2015-му

50

СПАДОК

Спершу свідомість,
потім зброя
Віктор Брехуненко
про Київську Русь
як Українську державу

52

НАВИГАТОР

Андрій Єрмоленко
про Майдан
і війну

59

Павло Гудімов про мистецтво під час кризи

58

Криза актуальної літератури
Ірина Троскот про виклики,
що постали перед українськими письменниками

60

Зимова сплячка Європи
Катерина Барабаш про нові тенденції у світовому кіно

62

Юрій Макаров про спортивні
принципи в журналістиці

66

Тижень

№ 52 (372) 26.12.2014–15.01.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тижень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідчення суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 14-3890

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 24.12.2014 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тижень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

За новим календарем

Автор:
Дмитро
Крапивенко

Кожна революція запроваджує нове літочислення. Пам'ятаєте французьке: брюмер – фример – нівоз – плювіоз, другий рік Республіки (замість 1793/94)? Ну або відносно недавній перехід більшовиків на «новий стиль». Після Революції гідності змінився і наш календар: зникло рудиментарне 23 лютого, випало із загальнорадянського (читай російського) контексту 9 травня, стало державним 14 жовтня, втратила актуальність «спільна», написана у Москві історія. Ба навіть, «спільні» поп-зірки стали оминати що там Київ, уже й Харків. Нова доба, як не крути. В мінорі вона має такий вигляд: величезні людські втрати, окупація частини території, зубожіння, відключення електрики й посттравматичний синдром національного масштабу. Однак при цьому виникає неабияка мотивація жити і працювати з подвійною енергією. Бо надто багато недороблених добрих справ залишається на наступний рік.

У 2014-й ми входили дещо пригніченими й розчарованими. Так, була непевна надія на Майдан. Ми вже навчилися самоорганізації: тисячі обігрітих, нагодованих людей, ідеальні прибирання, на які не здатен жоден комунгосп, сотні Самооборони ще в будівельних касках, із дерев'яними кийками. Це вже щось, але в повітрі витає тривожне «розженуть!», мирні танці щовечора й «рішучі дії», які декларують зі сцени щоне ділі. Що буде за рік, не міг спрогнозувати навіть найвідчайдушніший пророк чи екстрасенс. Нова доба відкрила ті риси, які українці чи то забули, чи то добре приховували. Раніше прийнято було посміхатися, коли чуєш анекдот про жадібного «хохла». Тепер ці дотепи геть неактуальні. Мільйонні обороти волонтерських фондів, де злилися долари і євро від заробітчан, солідні транші від бізнесу та викроєні із зарплат і навіть пенсій гривні – це все у країні, де до недавня безплатно автостопом

проїхатись на солідну відстань було проблематично.

Згасають і котяться донизу економічні показники, галопують ціни і стискаються зарплати, а на Схід ідуть і йдуть каравани допомоги білцям, біженцям, сиротам. Усе на довірі, з усмішкою. У країні, де ще два роки тому буяли метастази піраміди МММ. Якщо концерт, то благодійний, якщо шкільний ярмарок, то зі збором коштів та ліків для найближчого шпиталю. Нове покоління, про яке казали «їм, окрім комп'ютерів, нічого не треба», не назве своєї юності безхмарною і безтурботною, відмовляється від розваг та комфорту заради свободи. Бо для нього вона не абстрактна категорія з дорослих книжок, а передумова існування.

Добровольці. Призабуте, пригнечене пилом історичних книжок слово. У країні, де «косити від армії» було мало не національним видом спорту. Вони не чекали команд згори, не допитувалися у генералів про свій майбутній статус, ба навіть не вимагали дозволу брати до рук зброю. Розуміючи, що за буквою закону вони не більше, ніж «стійке озброєне злочинне угруповання», ці люди йшли в бій, тоді коли влада ще міркувала, якою аббревіатурою назвати війну на Сході, забороняла військовим застосовувати зброю проти сепаратистів. Романтичні юнаки, котрі ще не оговталися від пострілів і вибухів на Майдані, загартовані Афганом ветерани, амбітні підприємці та скромні сільські чолов'яги з мозолістими руками злилися в одне

війське братство. У країні, де, казали, немає єдності, національної ідеї, харизматичних лідерів. Та чого тільки не казали...

Солдати й офіцери зрадженої та занедбані «паперової» армії,

Згасають і котяться донизу економічні показники, галопують ціни і стискаються зарплати, а на Схід ідуть і йдуть каравани допомоги бійцям

говорять, в них хибні уявлення про Україну, вони люблять Батьківщину на відстані... Але закордонні українці не всілися з пошкороном біля великих екранів спостерігати блокбастер під назвою «Битва за Донбас». Не останньою чергою їхніми стараннями світ дізнається про реальний стан справ у нашій країні. Саме вони викривають російські маніпуляції та пропаганду, яка прагне на міжнародному рівні створити Україні імідж якщо не полпотовської Камбоджі, то щонайменше піночегівського Чилі. Діаспорні об'єднання перераховують чималі кошти на потреби українського війська, передають, долаючи мітні перепони, всю амуніцію і медикаменти, які тільки можуть зібрати. Найвідчайдушніші повертаються до України – воювати за неї чи працювати тут.

Війна – це рентген, який просвічує людську сутність. На фронті завжди трапляються дезертири й мародери, а в тилу – спекулянти і злодії. Завжди знайдуться ті, хто напише: «Здам квартиру, донецьких прошу не турбувати». Однак у нас більше тих, хто відкріє двері своєї оселі й прийме біженців жити задарма. Не заради статусів чи самопіару.

НОВА ДОБА ВІДКРИЛА ТІ РИСИ, ЯКІ УКРАЇНЦІ ЧИ ТО ЗАБУЛИ, ЧИ ТО ДОБРЕ ПРИХОВУВАЛИ

що на полігон виїжджала як на екскурсію. Чи думав хтось серйозно, що ми пишатимемося ними, зустрічатимемо квітами, що їхні імена матимуть школи й вулиці в наших містах? Вороги називатимуть їх «кіборгами», а ми просто героями. На іржавих танках і «закипаючих» бетеерах вони зупинили вороже військо, яке все життя готувалося до війни з НАТО, США, мало не з усім світом. Вони разом із добровольцями, «новонародженими» нацгвардійцями звільнили Слов'янськ, Артемівськ, Дебальцеве, угризлись у кожную віцілю будівлю донецького аеропорту. Ми віримо, що вони ще піднімуть синьо-жовтий там, де зараз висять ворожі прапори.

У нас традиційно посміювались із діаспори: вони кумедно

УПА та Степана Бандери? Звісно, ще є над чим працювати: попит на українських кіногероїв – це вже, власне, не попит, а голод, задовольнити який досі чомусь бояться ті, хто ще побивався над долею українського кінематографа.

Досі українським гумором вважався comedy club – такий собі колоніальний продукт місцевого розливу, вершки з якого збирала метрополія для своїх телеканалів. Нинішній же креатив, яким переповнені українські сторінки в соцмережах, розсмішив би й Гоголя з Котляревським. Не встигають Кісельов і К° вигадати чергову страшилку про хижих українських карателів, як наш онлайн-простір рясніє свіжими фотожабами. Навіть дражливі прізвиська а-ля «укроп», яке намагалися причепити до українців, стали своєрідним культом. Нерідко чуєш від хлопців із фронту: ви ж нам шевронів «укроп» обов'язково привезіть. Ворог не має чим відповісти на це, бо, як виявилось, він геть не здатний до самоіронії, надто зациклився на своєму месіанстві, визволенні «Новоросії», «собіранні земель» і згодом став пародією на самого себе, хоч і воліє цього не помічати. Гумор – це ділянка, де українці здобули остаточну перемогу, поки кремлівські боти поширюють мережами креатив у стилі радянського журналу «Крокодил»: наприклад, Барак Обама їде верхи на українському президентові. Уявити собі, що з цього сміятиметься здорова людина, вкрай складно. І це тоді як по всій планеті, ніде правди діти, «х..ло» стало другим ім'ям Володимира Путіна.

У глобалізованому світі нерозумно вигадувати «альтернативне» літочислення й перейменовувати місяці. Та й зміною вивісок узагалі не варто захоплюватися. Нова доба прийшла без попередження, і ми, можливо, не надто звертаємо на це увагу, бо попереду ще багато справ, але розуміємо, що в колишню псевдонезалежну, буферну «зону інтересів Росії» вороття не буде. А це вже привід зустріти Новий рік без пафосу й розкоші, однак з великою надією, що в нашому календарі незабаром постане бодай іще одне нове свято – День Перемоги. ■

Цього потребує дух нашого часу. Нового часу.

Ми чекали, що минуть роки і зміняться покоління, доки ми виберемося із задусливої атмосфери культурного простору «Русского міра». Так, на телебаченні ще йдуть серіали, що культивують образ звияжних чекістів чи просто російський міщанський несмак. Однак глядач уже не той, він не назве цей маскульт «нашим», він не співчуває героям, які йдуть підкорювати народи заради «славы русского оружия». Хто подумав би, що замість «таємниць останнього імператора Ніколая II» чи чергової порції придворних хронік сталінської доби на українському ТБ виникне невідомий, не спущений згори профільним відомством інтерес до

Автор:
Ян
Томбінський,
голова пред-
ставництва ЄС
в Україні

Реформи для України

2014-й був для України жакливим роком. Але це був і рік надії. Постала нова нація громадян, свідомих своєї влади й прав. Часи криз – це унікальна нагода для глибинних, швидких і незворотних перетворень у політиці та економіці. Сьогоднішня криза збіглася із запитом на зміни в суспільстві, з величезною духовною силою Майдану, здатною трансформувати пострадянську олігархічну систему. При сприянні своїх міжнародних друзів та партнерів із демократичного світу Україна має шанс закласти фундамент нового майбутнього. Передумовою реформ завжди є мир. Дуже сподіваюся, що українці ввійдуть у 2015 рік із відчуттям того, що на обрії – мирне вирішення конфлікту. Серед найкращих запобіжників від будь-яких спроб підірвати суверенітет і єдність України – побудова міцної демократії та ефективної економіки. Нове керівництво має мандат від громадян на початок серйозних реформ, що змінять країну. Є широке розуміння невідкладних пріоритетів: від банківського сектору, боротьби з корупцією та енергоефективності до верховенства права й делегування повноважень регіональним та місцевим структурам. ЄС та інші міжнародні партнери мають чіткий намір допомагати українській владі та суспільству реалізовувати ці масштабні реформи. Однак допомога буде ефективною, лише коли українське керівництво рішуче діятиме й чітко контролюватиме процес реформ.

Процес реформування дуже непростий і часто болісний для будь-якої країни. Україна може скористатися досвідом, що накопичений державами Євросоюзу, для реформ різних секторів. Її не слід вважати якимось винятком із правил історії чи базових законів економіки. Реформи, проведені іншими країнами, можуть їй цілком стати у пригоді. В короткостроковій перспективі акцент треба робити на рішеннях, що не заважатимуть реалізації довготермінових стратегій, визначених президентом та підтриманих парламентом і спрямованих на те, щоб до 2020 року виконати критерії, необхідні для розгляду кандидатури України на вступ у ЄС. Угода про асоціацію, що набула чинності 1 листопада 2014-го, є дорожньою картою для багатьох дуже потрібних реформ. Євросоюз запропонує Україні свою допомогу, щоб вона пододала цей шлях.

Однак реформи варто пояснювати народу і проводити при постійному відкритому діалозі із представниками різних частин громадянського су-

спільства, промисловості, бізнесу та державних структур. Щоб здобути підтримку цих кроків, необхідно прорахувати їх тягар та вартість для захисту найуразливіших категорій населення.

Багато українців убачають у ЄС ідеал, за стандартами якого мають розвиватися демократія, верховенство права й суспільство, прихильне до вільного ринку. Місцеві органи влади теж часто заявляють, що Угода про асоціацію з ЄС послужить їм національною дорожньою картою та інструментарієм у реалізації широкого кола реформ. Нині останні здебільшого потрібні самій Україні, щоб розкрити її економічний та інтелектуальний потенціал. Якщо їх буде цілком реалізовано, вони сприятимуть насамперед розвитку внутрішнього ринку країни й приведуть її сільськогосподарський та промисловий потенціал до європейських стандартів, відчиняючи двері найбільшого єдиного ринку світу. Тоді функціональна українська економіка приваблюватиме серйозні міжнародні інвестиції.

Рим будували не один день, і Україну не вийде реформувати швидко та легко. Комплексне бачення її трансформації має виходити за межі нинішньої кризи й вирішувати проблемні аспекти Конституції, виборчого законодавства та децентралізації – все для того, щоб зміцнити державність на майбутнє. А ще воно має охоплювати ті питання, що не є на найпріоритетнішому порядку денному Угоди про асоціацію – як-от реформування складної та не-

**УСПІШНІ РЕФОРМАТОРИ
РІДКО ВИГРАЮТЬ НАСТУПНІ
ВИБОРИ. АЛЕ УКРАЇНА
БІЛЬШЕ, НІЖ БУДЬ-КОЛИ,
ПОТРЕБУЄ СЬОГОДНІ
ДЕРЖАВНИКА ЗІ
СТРАТЕГІЧНИМ БАЧЕННЯМ,
ЩО СЯГАЄ ЗА МЕЖІ ЙОГО
ЧИННОГО МАНДАТА**

сприятливої для бізнесу системи оподаткування й негнучких ринків праці через спрощення процедур прийняття на роботу і звільнення та постійне навчання працівників.

Мій друг і колишній єврокомісар Януш Левандовський якось сказав, що успішні реформатори рідко виграють наступні вибори. Але Україна більше, ніж будь-коли, потребує сьогодні державника зі стратегічним баченням, що сягає за межі його чинного мандата. Відроджена нація об'єднається на чолі з тими, хто ступить на цей шлях реформ, і люди винагородять сміливих політиків. Приклади таких історичних здобутків можна знайти в сусідів України, які обирали реформи в 1990-х. 25 років тому вони починали майже з таким самим ВВП, як і Україна. Станом на 2014-й він у них учетверо вищий. Жодна з цих держав не була в такій складній ситуації, як Україна сьогодні. Але в побудові нового майбутнього якісні перетворення мають бачитися міцним муром, що захищає кордони країни. ■

Автор:
Філіпп де Лара, Франція

Західна громадська думка напередодні війни

Росія розгорнула гігантську пропагандистську війну, яка цілком здатна позбавити духу. Західні засоби масової інформації немов залякані й рідко наважуються стверджувати про її військову присутність на Сході України. Вони й далі вдаються до розважливих гіпотетичних формулювань, нехтуючи свідченням про наявність зброї та загиблих. У самій РФ присутність її армії тотально заперечується, а polegлих солдатів навіть не існує. Російський журналіст Аркадій Бабченко, який служив у Чечні, пише, що в Україні «ми спостерігаємо початок найстрашнішої для Росії війни ХХІ століття. Але з погляду не кількості смертей, а того, що відбувається тепер у громадянському суспільстві. Жодна інша країна під час жодної іншої війни не зробила таких відкриттів: можна за гроші відмовитись опублікувати прізвище власного чоловіка-небіжчика, можна за винагороду або квартиру стерти ім'я свого чоловіка з його могили, можна заперечувати, що ви батьки polegлих дітей, можна вважати мертвого живим... Я не розумію. Це справді страшно».

Російський вплив поєднує в собі безсоромну вчорашню тоталітарну брехню та вправність сьогоdnішніх політтехнологів. Але чи справді він ефективний? Дослідження громадської думки Transatlantic Trends, проведене в червні – липні 2014 року Німецьким фондом Маршала дає змогу це зрозуміти. Опитування проводилося в США, 10 європейських країнах, Туреччині та Росії. Більшість респондентів (57% у Сполучених Штатах, 58% у Європі) висловилися за дальшє економічне та політичне сприяння Україні, дві третини (64% американців, 61% європейців) – за посилення санкцій проти РФ (71% в Іспанії, 68% у Швеції, але тільки 49% у Німеччині), навіть якщо це призведе до тривалого конфлікту з нею. Майже стільки само респондентів проти прямої військової допомоги, за винятком поляків, що завжди найвірніше підтримують Україну. Ставлення до міжнародного лідерства Росії переважно (у середньому 68%) вкрай негативне: наприклад, 72% опитаних у Франції (тобто на 8 пунктів більше, ніж 2013 року), 69% у Португалії (+15%). На користь РФ змінилося воно лише в Німеччині (59% проти 69% 2013-го).

Найбільше вступ України до ЄС схвалюють поляки (56%), за ними йдуть французи (50%), німці та англійці (43%). Менш прихильні, що цілком передбачувано, до України турки (57% проти). 63% німців і 52% французів проти її вступу до НАТО і ще категоричніше проти постачання їй зброї (відповідно 83% і 81%). При цьому більшість позитивно ставиться до нарощування економічної допомоги Україні. І нарешті, в усіх досліджених країнах думка громадськості в оцінці політики своїх урядів щодо Росії дуже поділилася (схвалюють 56% опитаних у Німеччині та Швеції, 48% у Франції та Великій Британії; не схвалюють 55% у Польщі, 52% в Іспанії).

З таких результатів дослідження можна зробити два висновки: 1) влітку 2014 року західна громадська думка була відносно однорідною в ставленні до української кризи і прихильною до України (крім Греції та Туреччини); 2) західна громадська

думка визнає погіршення відносин із Росією, проте боїться участі у воєнних діях, навіть якщо вона обмежуватиметься постачанням зброї, бо вагається щодо способу вирішення конфлікту з РФ, що вже не є партнером, але ще не стала во-

**СИТУАЦІЯ НЕОГОЛОШЕНОЇ
ВІЙНИ ПОДІЛИЛА
І ДЕЗОРІЄНТУВАЛА ЛЮДЕЙ.
ВОНИ НЕ ЗНАЮТЬ,
ЯК СТАВИТИСЯ ДО РОСІЇ,
НЕ РОЗУМІЮТЬ ЇЇ**

рогом. Західні країни, на відміну від частини їхніх еліт, здебільшого глухі до путінських сирен і розуміють, що Україна належить до демократичної Європи. Але неоголошена війна поділила, ба навіть дезорієнтувала людей. Вони не знають, як ставитися до Росії, не розуміють її. Саме завдяки цьому російська пропаганда й заробляє очки: вона не переконала, а стривожила, занурила і уряди, і громадську думку в багню нерішучості, передусім у Німеччині та Франції.

І насамкінець: згадане опитування проведено влітку. Відтоді сприйняття російської політики стало виразнішим: РФ агресор, що тримає під прицілом не лише Україну, а й усю Європу. І партіям та політикам, які підтримують Росію, доводиться тепер розплачуватися за це. На них показують палець, як-от на «Національний фронт» у Франції, якому, безперечно, сприяє нинішня ситуація на батьківщині, проте його відверто пропутінська (і належним чином винагороджена) позиція негативно позначиться на результатах виборів. ■

Оксана Сироїд: «Ми забули, що таке парламент і чим він має займатися»

Спілкувався
Станіслав
Козлюк

Віце-спікер Верховної Ради Оксана Сироїд розповіла **Тижню** про проблеми нового парламенту, публічність законодавчого процесу і терміни люстрації в суддівському корпусі.

У. Т.: Чи відходить чинний парламент від традиції вирішувати питання в кулуарах?

– Зараз частково зберігається певна інерція. У нас багато представників політичних сил, які мали досвід роботи в парламенті попередніх скликань, і це наклало свій відбиток на нинішню Раду. Особливо це відчувалося після виборів, коли потрібно було починати працювати над коаліційною угодою. Як ви пам'ятаєте, тоді Петро Порошенко запропонував свою коаліційну угоду, Арсеній Яценюк надав власний варіант. Але коаліційна угода – спільний документ, тож треба починати переговори й разом розробляти проект. Власне, це був наш перший досвід спільної роботи: вийти з кулуарів, сісти за стіл і спробувати знайти спільні цінності і довіру. Бо коаліція формується не в результаті підписання документа, а завдяки довірі одне до одного. Таким чином ми намагаємося виводити політичний і законодавчий процес у сферу публічності.

У. Т.: Як зробити законотворчий процес більш публічним?

– Це буде непросто, бо є інертність депутатів. Перше, що треба зробити, – запустити повноцінну роботу комітетів. Вони мають повернутися до повноцінного обговорення текстів законопроектів. Дебати повинні відбуватися із залученням зацікавлених сторін, депутатів, професійного середовища, громадськості. Депутати мусять розуміти, що вони відпові-

дальні за рішення, яке приймають. Це один інструмент публічності. Другий – повноцінне друге читання в сесійній залі. Тоді можна буде побачити і лобістські ініціативи, і державницькі речі. Тому так важливо повернути нас до повноцінного відкритого законодавчого процесу.

У. Т.: Як до списків керівників комітетів потрапили депутати, які голосували за закони від 16 січня? Адже була домовленість, згідно з якою ці люди не мали входити до керівництва.

– Дійсно, була позиція кількох політичних сил проти включення цих людей до керівництва будь-яких органів Ради. Це була позиція коаліції, яка зрештою була реалізована. Формально процес відбувався згідно із Регламентом: кожна політсила відповідно до квот подавала свої кандидатури до керівництва. І на під-

ставі цих пропозицій сформували ті списки, які ми побачили під час голосування.

У. Т.: Тоді як можна уникнути боротьби за ці посади?

– Треба переглянути закон про комітети, переглянути Регламент Верховної Ради і забрати адміністративні повноваження в керівників комітетів. Залишити їх лише модераторами засідань комітетів. І тоді втратиться значущість цих посад. Тоді ми зможемо зменшити кількість комітетів, буде втрачена потреба боротися за ті посади, це стане просто невинуватим. Впливати на лобістські чи будь-які інші пропеси стане неможливо. Утім, треба розуміти: якщо ми приймемо ті зміни, їх не застосують до нинішніх депутатів, хіба що буде дуже сильна політична воля. Це радше стосуватиметься Ради наступного скликання. Вважаю, це обов'язково потрібно зробити.

У. Т.: Подейкують, що ваше місце в парламенті мало належати іншій людині...

– Висунення моєї кандидатури на посаду віце-спікера стало результатом роботи над коаліційною угодою. Всі засідання групи, а їх було 11, з її підготовки модерувала я. І потім колеги сказали, що логічно, аби я була представлена в керівництві Верховної Ради. Рішення ухвалили спонтанно, навіть не дискутували. Пропозиція

була сприйнята як належне. Все дуже просто, не було жодної інтриги.

У. Т.: Наразі є нарікання на люстраційний процес. Зокрема, у суддівському корпусі. Що необхідно змінювати?

— Якість суддівського корпусу — це питання національної безпеки. Значна частина суддів у вищих судах прийшли на посади з подачі Андрія Портнова (екс-радник Віктора Януковича. — **Ред.**), і вони досі зберігають до нього лояльність та перебувають під його контролем. А фактично під контролем держави-агресора. Сподіваюся, вдасться переконати коаліцію повністю перепризначити суддівський корпус за новими критеріями і внести відповідні зміни до Конституції. Думаю, це займе близько півтора року. Ми маємо кадровий резерв, є відповідні процедури. Що більше стандартизуємо формальні процедури, то швидше це вдасться зробити.

У. Т.: Яка найбільша проблема нової Ради?

— З новими людьми, як і зі старими, проблема одна. Ми забули, що таке парламент і чим він має займатися. Його завдання не блокування трибуни. Нормальна робота депутата — це підготовка законопроектів та відстоювання своєї позиції відповідно до власної передвиборчої програми. Ми забули, що таке повноцінне засідання комітету, парламенту. Люди, особливо нові, які зайшли в Раду, ніколи не бачили того процесу зсередини. А він завершився років 10 тому. Мені трохи простіше. Я в цих стінах із 1996-го, спершу була помічником народного депутата й застала робочий процес таким, яким він мав бути. І постійно працювала або в парламенті, або поряд із парламентом, або поряд із парламентаріями. Це дає змогу розуміти природу речей, скажімо, чому ми маємо таке ставлення до законодавчого процесу.

У. Т.: Щодо блокування трибуни. Скажімо, депутати голосують за склад Кабміну, там є кандидатури, які деякі політсили не задовольняють. Але постанова проголошувана, невдоволені не можуть виступити. Що тоді залишається?

— Є два способи призначення Кабміну: або весь склад голосується в одній постанові, або голосуємо за кожного міністра окремо. Коли готувалася коаліційна угода, було прийнято рішення голосувати уряд однією постановою. Але проблема не в його складі.

У. Т.: А в чому ж?

— Програма діяльності уряду має передувати його призначенню. Фактично програма — це те резюме, на підставі якого урядовці наймаються на роботу. Ми не повинні обирати посадовців за принципом «подобається — не подобається». Нам потрібно розуміти, що вони робитимуть. І, можливо, потім не буде претензій до персоналії та пакетного голосування. Бо спочатку нам повинні показати, якими будуть дії команди. А те, як команду бачить прем'єр, — це його питання. Фактично все мало б розглядатися одночасно: і програма уряду, і сам уряд. Але український закон у нас ще з радянським «флером». Спочатку призначаємо Кабмін, а потім даємо йому 30 днів на підготовку програми діяльності. Спочатку призначаємо людей, а потім запитуємо: «Що ви робитимете?». Це ж абсурд. Тому ми плануємо змінити закон про Кабмін, щоб у майбутньому програму діяльності уряду розглядали перед його призначенням. Тоді не буде питань до особистостей.

У. Т.: Як ви ставитеся до іноземців в уряді? Дехто закидає, що через незнання українських нюансів ці люди не зможуть нічого змінити.

— Міняти ситуацію завжди можна. І це не залежить від національності. Моя позиція — треба шукати фахівців серед своїх. У нас є фахові й добросовісні люди. Маємо вирощувати відповідальність, а не перекладати її на когось ззовні. Ми прийняли таке рішення, я щиро бажаю, щоб ці люди були успішними в уряді, але в майбутньому необхідно йти шляхом пошуку серед своїх.

У. Т.: Так сталося, що в Раді сформувалися дві опозиції. Перша — Опозиційний блок, друга — депутати разом із Бориславом Березою і Дмитром Ярошем. Яка з них реальна, на вашу думку?

— Ми сплутали всі поняття на світі. Перше — у нас є коаліція і

БІОГРАФІЧНА НОТА

Оксана Сироїд — народний депутат України VIII скликання (пройшла за списком «Самопоміч», № 4), заступник голови Верховної Ради. У минулому директор Української правничої фундації, експерт «Реанімаційного пакета реформ». У 1996 році — помічник консультанта народного депутата Ігоря Юхновського. 3 червня 1998-го до вересня 1999-го — експерт із питань соціальної реформи проекту Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй. Із червня 2004-го до серпня 2012-го — національний менеджер проєктів Координатора проєктів в Україні Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Опікувалася проєктами в сфері адміністративного права, адміністративної юстиції, юридичної освіти та освіти з прав людини

меншість у парламенті. Опозиції як такої у Верховній Раді немає. Є строката меншість. Частину її становить Опозиційний блок, який себе так назвав й ідентифікує з опозицією, але не є нею. Опозиція в парламенті — демократичний інструмент контролю влади. Це ідеологічна конкуренція. У демократичних країнах перемога на виборах супроводжується мінімальним розривом, у суспільстві є стабільність. Опозиція там — це фактично завтрашня влада. І вона має ту саму інфраструктуру, що й коаліція. У них є альтернативний склад уряду, альтернативне бачення проблем. В Україні Опозиційний блок опонує не уряду, а українській державності. Друге — маємо групи, сформовані з мажоритарників. Вони не об'єднані ані спільною ідеологією, ані спільними інститутами, тим самим альтернативним урядом. І третє — маємо невеликі групи в парламенті, у яких, як на мене, вищі шанси здійснювати внутрішній контроль за діяльністю більшості. Там є державницьке, патріотичне середовище. Так, вони не входять до коаліції, але мають своє бачення проблем. Думаю, ми повинні пройти довгий шлях, перш ніж навчимося формувати коаліцію й опозицію так, як має бути в демократичному суспільстві. Без пропорційної системи, на мою думку, цього не досягти, як і без нормальної партійної системи.

У. Т.: Як щодо запровадження відкритих списків?

— У коаліційній угоді є положення про необхідність запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками. Нам узагалі потрібно змінити підхід до партій. Якщо подивитися на їхні статuti й порівняти зі статутами КІРС, то це фактично одна й та сама «коза». Відомий вислів: яку б партію не будували, а все одно виходить КІРС. Партії мають бути побудовані за іншими принципами, повинні існувати інші процедури прийняття рішень. У керівних органів мають бути взаємоконтролюючі повноваження. Скажімо голова партії не може контролювати фінанси. Процес прийняття рішень має бути прозорим. Це шлях, яким треба рухатися, щоб отримати повноцінні партії та політичну систему загалом. ■

Микола Величкович:

«Частково ми зламали систему МВС, але потрібно ще змінити структуру»

Спілкувався
Роман Малко

Екс-заступник міністра внутрішніх справ розповів *Тижню* про труднощі реформування правоохоронної системи, чистки в МВС і надії на грузинський досвід.

У. Т.: Призначення вас заступником керівника МВС було доволі несподіваним. Чому саме ви?

— Я був одним із тих, хто створював Самооборону Майдану, формував сотні, організовував процес охорони, й досі залишаюся в цій структурі заступником керівника. Після всіх тих подій влада лежала на землі, тож постало питання, як діяти. З одного боку, є люди зі зброєю, величезне міністерство, функція якого охороняти й забезпечувати порядок, але система не працює. Із другого — суспільство, готове після розстрілів його розірвати. Зрозуміло, повинна прийти нова команда, проконтролювати, що діється в міліції, і почати зміни. 23 лютого зателефонував Андрій Парубій і каже: «Зараз вирішується питання про уряд. Аваков буде міністром, а ти заступником». Питаю: «Чому?» — «Бо так треба. А хто?». Так я там і опинився. Спочатку думали, до президентських виборів, а затягнулось аж на дев'ять місяців.

У. Т.: Людина без досвіду прийшла в таку страшну на той час систему — і що вона побачила?

— Пів на другу я про це дізнався, а пів на третю ми вже заходили в міністерство. Треба було бачити ці обличчя. Два дні тому вони ще в нас стріляли, генерали, начальники, хто залишився, бо дуже багато повтікали, і по очах було видно, що вони нас, м'яко кажучи, не сприймають. Але ми абстрагувалися і взялися до праці. За два тижні було змінено 90% усього керівного складу. Навіть більше.

ФОТО: УНІАН

У. Т.: А на кого?

— Поверталися колишні працівники, які вже були на пенсії, частину добирали зі сторони, а ще залишалися люди із системи. Доводилося витягувати, ставити на вищі посади. Враховували кілька моментів: позицію суспільства, яке хотіло їх покарати за масові убивства; дотримання законності, бо можна було до стінки — й розстріляти; керованість системи — вона мусила функціонувати, злочинів треба виловлювати. А потім іще постали проблеми Криму та Сходу. Складнішої ситуації в МВС за всі роки незалежності не було, і зараз це всі визнають. Спершу на нас дивилися з недовірою. Але ми потроху змінювали сприйняття: спілкуванням, рішеннями, діями. Особливо змінилася ситуація з початком подій на Сході. Постало питання, хто є хто. Дуже просто: ви за Україну чи за Росію? Коли створювали батальйони, хлопці, які стояли по різні сторони барикад, спочатку косували один на одного, а потім спільно тренувалися, разом були в окопах, і все змінилось. Це дуже показовий момент. Ми не проти міліції, ми проти тих, хто чинить незаконно, хто стріляв у наших людей. Із ча-

сом це зламало ситуацію. Коли приходили пікетувальники зі скатками, «коктейлями» під міністерство, усі боялися вийти. Я сам виходив, спілкувався, пояснював. Почали наводити діалог, з'явилося розуміння.

У. Т.: Чому Нацгвардію та добровольчі батальйони вирішили формувати на базі МВС?

— Бо воно найшвидше відгукнулося. Керівники міністерства не тільки адекватно поставилися до того, що громадяни хочуть захищати країну, а й знайшли найшвидший законний механізм, щоб перевести їхню енергію та бажання в конструктивне русло, щоб легально дати змогу взятися до зброї. Це дуже важливо. Ми повинні дбати про своїх людей, аби не штовхати їх на дії, за які потім настане відповідальність. Коли було ухвалено закон про Нацгвардію, перших 500 самооборонівців лавою із прапорами просто з Майдану виїхали на полігон. Потім, 14 квітня, вирішили створити перші підрозділи міліції особливого призначення, їх зараз 38 і кількісно вони в рази перевищують колишній «Беркут».

У. Т.: Скільки загалом звільнили колишніх?

— Близько 170 тис. по всій країні. Луганськ, Донецьк і Крим — понад 20 тис. Процес триває. Вивчається можливість причетності до сепаратизму всіх працівників на Сході. Були випадки, коли виявляли, що кадри розвідки МВС, СБУ здають інформацію чи діють на користь сепаратистів.

Паралельно ми дали змогу тим, хто прийшов, стати новою міліцією. Тих, хто воює, підвищують у званні, деякі вже навіть до полковника дослужилися. Найпоказовіший приклад — Вадим Троян (батальйон «Азов»), іще навесні він був політв'язнем, а нині начальник главку Київської області, підполковник міліції. Є й інші активісти, які себе проявили.

До речі, один із комбатів – заступник начальника Донецької міліції в Маріуполі. Оце нова міліція.

У. Т.: Як узагалі відбувається процес перетворення «мента» на правоохоронця? Вдалося зруйнувати схеми, піраміду відкатів?

– Частково ми зламали систему, але остаточно це можна буде зробити, коли зміниться структура. Планували перетворення, щойно прийшли. Але все загальмував фактор Криму і Сходу. Був ризик, що звільнені з навичками і зброєю опиняться по той бік. Ми не могли цього допустити, бо й так частина беркутівців та альфівців воює проти нас, вони втекли ще до 22 лютого. Зараз, коли система діє і все відпрацьовано, коли вже існує якесь бачення й підготовано концепцію, коли вона узгоджена з активістами, правозахисниками, фахівцями, міжнародними експертами, виходимо на зміни і сподіваємося, що Ека Згуладзе в цьому допоможе.

У. Т.: Але наскільки досвід Грузії може нам згодитися? Вона маленька, там простіше...

– У цієї невеликої країни все-таки більше напрацювань, ніж у нас. Спробуємо, подивимося. Думаю, це все одно краще. Свіжий погляд збоку витверезує. Принаймні певний позитив у них є. Вони це проходили. Люди думають, що все було легко і гладко. Аж ніяк. Коли вони робили свої реформи, на вулицях відбувалися масові протести колишніх працівників міліції. Але це також досвід, коли ти знаєш, які можуть бути не тільки позитивні, а й негативні наслідки. Коли роблять зміни, ламають старі схеми, комусь буде боляче.

У. Т.: Нині не бракує скептичних відгуків про реформу МВС. Люди не дуже вірять, що вдасться переломити систему?

– У реформі є кілька складових: система стосунків, система підготовки й матеріальне забезпечення. Якщо в Києві працівник міліції, навіть із теперішньою 20-відсотковою надбавкою, отримує 2100–2200 грн, це прямий шлях до корупції. Бо людині, якій законодавством заборонено займатися будь-чим, окрім викладацької діяльності, творчої чи медичної практики, яка при погонах та у формі, часто ризикує своїм

життям і стикається з не найкращими представниками суспільства, при такій зарплаті важко утримувати сім'ю. Систему можна змінити лише комплексно: функціонування, підбір, навчання, забезпечення...

У. Т.: У самому відомстві є бажання реформуватися?

– Є. Приходять, було, молоді працівники й кажуть: «Ми звільняємося, нас начальники з області задовбали, нічого не змінюється, і ми так не хочемо, нас учили по-іншому». Тобто є молоді люди, опери, працівники з досвідом, у свідомість яких закладено правильні принципи. «А для чого це все було робити, щоб знов?..» Звісно, хто замішаний, той опиратиметься. У молодих навпаки. Якщо ти чесно служиш, то маєш соціальний ліфт і робиш кар'єру.

У. Т.: Проектом реформи заплановано передати частину повноважень на місця. Наскільки це може бути небезпечним?

– Ідеться про те, щоб, зважаючи на децентралізацію, віддати деякі правоохоронні функції, питання громадського порядку місцевій поліції, яка мала б подвійне підпорядкування: місцевому органу самоврядування й центральному поліційному. Кадрові завдання виставляються знизу, а контроль відбувається згори. Це питання дискутується. Ситуація в Україні така, що відповідь не може бути однозначною. Бо як, наприклад, бути з Донецькою та Луганською областями? Та й питання фінансування не просте. Якщо передано якісь компетенції на місця, їх треба забезпечити. Великі міста з цим собі дадуть раду, а як бути з маленькими?

Реформа, окрім того, передбачає багато суттєвих змін, ліквідацію певних структур, транспортної та ветеринарної міліції. Нині у Хмельницькій області відбувається експеримент – об'єднання ППС та ДАІ, американські консультанти допомагають з адаптацією. Вивчаємо. Не хочеться робити зміни заради змін. Перетворення мають бути такі, щоб виводили на кращий рівень. Якщо ти ламаєш одну систему, запропонуй кращу, а ламати, аби зламати, – це марнування часу.

У. Т.: Що буде з добровільними підрозділами?

БІОГРАФІЧНА НОТА

Микола Величкович – народний депутат України VIII скликання, фракція «Народний фронт». Народився 1972 року у Львові. Закінчив історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка за спеціальністю «історія» та аспірантуру Львівського державного інституту фізичної культури. У 1995–1997-му – інструктор департаменту соціального обслуговування і захисту населення виконавчого комітету міськради Львова. Від 1999 до 2014 року – викладач кафедри фехтування і боксу Львівського державного університету фізичної культури. Президент Федерації українського рукопашу гопак. Заступник керівника Самооборони Майдану. Від березня 2014-го до обрання народним депутатом – заступник міністра внутрішніх справ України

– Їх розглядають як контингент, котрий буде включено до системи створення частин швидкого реагування. Хто захоче служити далі, матиме змогу. Тим паче, оскільки в них серйозна мотивація і вони не бояться виконувати ризиковані завдання, затримувати небезпечних злочинців. Бо значна частина працівників попереднього складу після Майдану морально не готова до радикальних дій, коли треба ризикувати життям. Якщо правоохоронець на це не здатен, то постає питання, чи може він служити.

У. Т.: Чому, прийшовши в парламент, вирішили змінити профіль – стали заступником голови Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму?

– У мене був вибір, і доволі складний. Усе-таки дев'ять місяців на посаді в МВС, купа проведених справ, 38 підрозділів, створених за мою участю, які навчені й воюють на передовій. Однак більше ніж 25 років я пропрацював у сфері молодіжних організацій та спорту, понад 15 – у вищій школі, а до того ж мав рекомендації керівництва фракції, тому й вирішив саме так. Хоча, звичайно, зв'язки залишаються. Є домовленість: надалі я буду членом колегії МВС, щоб не руйнувати напрацювання. Понад те, разом із колегами, які трудилися в міністерстві і комбатами нині ми подали кілька спільних законопроектів, які стосуються саме МВС.

У. Т.: А як вам зараз працюється поруч із тими, хто фактично довів країну до війни?

– У нас виникла дискусія, що робити. Були гарячі голови, які казали: «Не пускаймо їх, писки натовчимо» тощо. Нема запитань, це п'ять секунд: у залі, в туалеті, кулуарах... Та чи тим зарадиш? У нас більшість, владу контролює коаліція, і ми можемо так учинити, але це буде ознакою слабкості. Сильний піде іншим шляхом. Звертайтеся до прокуратури: чому досі не порушена справа; якщо порушена, подавайте до ВР – і ми позбавимо депутатства. Робімо таким чином, і це буде найкращий механізм та запорука на майбутнє. Ну побили Шуфрича, кинули в смітник, що це дало? Нічого. Випустили пару, є гарна картинка. А результат? Нам важливо мати саме його. ■

Лише молоді офіцери радикально змінять Збройні сили України

Автор:
Ярослав
Тинченко

Вітчизняний політичний бомонд, а вслід за ним і громадськість багато років не звертали уваги на ситуацію в Збройних силах України. Навіть Віктор Янукович вважав, що має армію. А коли він наважився придушувати Євромайдан, то виявилося, що з понад 120 тис. військовослужбовців і цивільних працівників можна використати в активних діях хіба що кілька тисяч солдатів.

Потім у такій самій ілюзії перебували лідери Майдану, що прийшли до влади наприкінці лютого 2014 року. На що здатні (точніше нездатні) Збройні сили, показали вже кримські події, а потім ситуація зі Слов'янськом. Суспільство кликало на захист країни чудобогатирів на гарячих конях, а притрюхикали якісь чахлики невмирущі на віслючках. Причому проблема виявилася не стільки в озброєнні, скільки в якості командних кадрів – цілковитій відсутності волі та ініціативи, неспроможності вирішити найпростіші польові завдання, як-от проведення в заданий термін часу колони з пункту А до пункту Б або забезпечення елементарної охорони згідно з військовим статутом.

Чому так сталося? Щоб це пояснити, простежмо деградацію Збройних сил України від самого початку – 6 грудня 1991 року.

Кадрова політика Міністерства оборони СРСР полягала в жорсткому змішанні багатонаціонального офіцерського складу й розподілі його по всіх теренах Радянського Союзу. Тому на 1991-й в УРСР серед радянського генералітету можна було знайти лише кілька українських прізвищ.

Отож генералітет новостворених Збройних сил України на 1992 рік теж був здебільшого неукраїнським. Ті генерали, які присягали на вірність молодій державі, чудово розуміли, що їм немає на що розраховувати в Росії чи якійсь іншій пострадянській республіці, а в Україні залишаються квартири, дачі, машини, посади... Здебільшого ці люди були добрими фахівцями, а деякі щиро перейнялися справою побудови нових Збройних сил. Насамперед перший міністр оборони генерал Костянтин Морозов.

Після нього посаду міністра обіймали генерал армії

Віталій Радецький та представник «червоного директорату» Валерій Шмаров. Перший із них був дуже млявим, а другий, як бачилося, мав підняти військово-оборонну промисловість на конкурентоспроможний рівень. Шмаров запам'ятався двома речами: будучи спортсменом, він у наказному порядку примусив усіх генералів пробігти лижний крос. Друга обставина – його буквально зацькували у пресі через різноманітні історії із продажем та здачею в оренду різних військових об'єктів.

Попри зміни міністрів, фактичним керівником обо-

ронного відомства у першій половині 1990-х був начальник Генерального штабу Анатолій Лопата – один із небагатьох генералів, про якого в нашій армії згадують позитивно. Він розробив вдалий і ефективний проект реорганізації ЗСУ, що до його відставки на початку 1996 року так і не був реалізований (як зазначав сам генерал, через конфлікт зі Шмаровим).

У липні 1996-го міністром оборони України став генерал Олександр Кузьмук. Зовні він справляв враження Тараса Бульби: кремезний, грізний, із добре поставленим командним голосом... До того ж вільно володів українською мовою, що тоді серед вищих офіцерів було ще рідкістю. Але зовнішність оманлива. Саме з Кузьмука почалася деградація в армії. Новий міністр відмовився будь-що змінювати у Збройних силах України, які де-факто залишалися уламком радянської армії. Готуватись до війни ні з ким не збирався, тим більше з північним сусідом. Відтак ЗСУ почали поступово виконувати лише дві функції: продавати легально й нелегально старе

радянське військоове майно та за потреби влаштовувати різні видовища, які звалились парадом чи навчаннями. Саме за часів Кузьмука було запроваджено практику, коли на навчаннях усі сторони заздалегідь знали свою роль, а відтак перетворювались на звичайних статистів. Два гучні скандали: із запуском ракети «земля – земля» в житловий будинок у Броварах 2000 року й трагічне збиття літака Ту-154 «Тель-Авів – Новосибірськ» 2001-го остаточно знеохотили наших політиків та генералітет до проведення серйозних навчань. Цікаво, що під час розслідування катастрофи Ту-154 вирішальну роль у «відмазуванні» української сторони відіграли російські військові експерти. Відтоді наш генералітет почував безмежну вдячність до «братів». І саме в той час, попри два конфлікти з РФ 2000-х років (через острів Тузла та участь у російсько-грузинській війні кораблів Чорноморського флоту із Севастополя), наш генералітет залишався відданим «молодшим братом» московських колег.

Із приходом Кузьмука у Збройних силах запанував зухвалий дух казнокрадства. Морально-етичні якості міністра оборони дозволяли йому публічно обніматись і фотографуватись з такими одіозними особами, як відомі кримінальні авторитети брати Савлохови. Генерал не цурався навіть нагороджувати їх відзнаками Міністерства оборони, а їхня «бригада» використовувала для тренувань спортивну базу ЗСУ на території Військового ліцею імені Івана Богуна, що на Печерську. Дивлячись на це, підлеглі брали з начальства приклад...

Кількість генералітету в 1996 році стрімко зросла – від 240 до 370. Серед офіцерського складу була поширена думка, що генеральські звання та посади купували. Називали навіть цифри: за генерала на командній посаді (де можна красти) в канцелярії міністра буцімто віддавали \$10 тис., за нехлібні посади – \$5 тис.

Друга половина 1990-х позначилася масовим звільненням у запас офіцерів із висо-

кими моральними принципами, справжньою гідністю воїна та ініціативою. Маючи ясный розум і здоровий глузд, вони здебільшого легко знаходили себе «на гражданці». Відтак у Збройних силах залишилися три категорії офіцерів: крадії на хлібних місцях, ті, хто плив за течією, та маленька група спадкових військовиків. Можливостей для зловживань у нашій армії чимало. Передусім на пально-мастильних матеріалах. Бронетехніка могла не їздити, літаки – не літати, однак пальне щороку виділяли на це у великих кількостях.

Попри свою показну українськомовність, Кузьмук залишився глибоко радянською людиною. Він цілком зрікся ідеологічної роботи в армії і категорично заперечував навіть проти таких простих речей, як заміна номерів та почесних найменувань військових частин із комуністичних на українські. Саме тому наші бригади досі залишаються Червонопрапорними, ордена Леніна тощо. Радянські традиції ЗСУ допомагала плекати й ціла плеяда (кількадесят осіб) генеральського десанту з Росії. Це були випускники Академії Ге-

В УМОВАХ БЮРОКРАТИЧНОЇ СИСТЕМИ, ЩО СКЛАЛАСЬ У ВІЙСЬКОВОМУ ВІДОМСТВІ, ДОВЕСТИ ДО КІНЦЯ КРИМІНАЛЬНУ СПРАВУ ЩОДО ІЛОВАЙСЬКА НЕМОЖЛИВО

нерального штабу та інших військових вишів, які впродовж 1992–1993 років поверталися з Москви на Батьківщину. У Збройних силах України вони відразу обіймали ключові посади, бо ж, мовляв, фахівці. А що де-факто більшість із них була агентами впливу РФ, на це якось ніхто не зважав.

На початку 1990-х років оборонне відомство було єдиною держустановою, де всі керівні кадри мали відвідувати курси української мови, літератури, історії тощо. Цікавість до національної військової історії щиро вітали. Замість політич-

КОМАНДИР БТР 95-ї АЕРОМОБІЛЬНОЇ БРИГАДИ ОЛЕКСАНДР КУРБАСОВ. Бойова машина врятувала життя десанникам

ФОТО: ОЛЕКСАНДР КЛИМЕНКО

ного управління в Міністерстві оборони України було створено соціально-психологічну службу. Її першим керівником був генерал Володимир Мулява – теж класичний тип козака з обвислими вусами. Але поводитися він трохи гротескно: наприклад, часто любив розповідати, що докладе всіх зусиль, аби в Україну з Росії навіть муха з червоним прапором не потрапила (тоді протистояння комуністичній ідеології було ще на першому місці). Попри те що невдовзі Муляву обрали народним депутатом, створене за його часів управління соціально-виховної роботи ще кілька років було зобов'язане провадити патріотичну й культурну роботу. Потім усе звелося до профанації цієї діяльності.

За часів Кузьмука була старанно вибудована особлива бюрократична система: керівництво управлінь та департаментів оборонного відомства всіма засобами уникало відповідальності або виконання покладених на нього функцій. Після нього (а він на певний час став військовим міністром іще й удруге) бюрократична система покращувалась і вдосконалювалась. А оскільки більшість наших міністрів оборони, що обіймали цю посаду в 2000-ні роки, цікавили тільки справи продажу зброї чи земельних ділянок та участь у тендерах за військовими замовленнями, то всіх ця бюрократія влаштувала.

Працює вона так. До канцелярії міністра оборони надходить розпорядження, клопотання, звернення або якийсь інший документ, котрий може містити як дуже важливу інформацію, так і щось незначне. Там цей папір пролежить близько місяця, доки спуститься до кількох управлінь та департаментів із таким стандартним написом: «Міністр оборони доручив Вам опрацювати порушені питання та за результатами поінформувати... (назва установи)». Далі з резолюціями «прошу якісно опрацювати», «до виконання», «опрацювати» документ гулятиме з кабінету в кабінет. Іще приблизно через місяць повернеться до канцелярії з пояс-

ФОТО: ОЛЕКСАНДР КЛИМЕНКО

ВИМУШЕНИЙ РЕМОНТ. Заміна двигуна в польових умовах

неннями виконавців, які починаються приблизно так: «На виконання доручення міністра оборони ми якісно опрацювали...», і далі бла-бла-бла, а наприкінці може стояти будь-яка нейтральна відмова.

Навіть якщо знайшовся хтось із молодих офіцерів, хто спробував би ініціювати якийсь проект гуманітарного або військового характеру, він швидко наштотхнувся б на вже традиційне «тобі що, більше за всіх треба?». У найкращому випадку ініціатива стала б для нього-таки проблемою: саме його додатково завантажили б виконанням тієї пропозиції. А потім іще прискіпливо розпитували б про виконання на кожній нараді. Саме тому ініціатива серед наших військових – річ нечувана.

Будь-яка справа, навіть надзвичайно важлива й, на перший погляд, актуальна для виконання, швидко зникає безвісти в цій бюрократичній системі. Скажімо, багаторічна ідея виготовлення особистих жетонів для військовослужбовців «зависла» вже на вісім місяців. Як кажуть у таких ситуаціях поміж собою військові, процес перебуває у стадії «пригаючої бумажки».

Отож в умовах бюрократичної системи, що склалась у військовому відомстві, довести до кінця кримінальну справу щодо Іловайська неможливо.

Безперечно, виправити ситуацію в Збройних силах України можна, причому без залучення додаткових коштів. Для цього слід вирішити низку проблем, але назвемо лише три першочергові, без яких безздатна армія не існуватиме.

1. Офіцерський склад (командні кадри). Від березня 2014 року серед генералітету й вищого офіцерського складу ЗСУ не з'явилося жодного нового обличчя. Кілька генералів було люстровано, причому не найгірших (як-от заступник начальника Генерального штабу Воробійов). Але їм на заміну ніхто не прийшов. Маємо грандіозну кількість полковників та ерзац-полковників (які обіймають в оборонному відомстві цивільні посади) ще глибоко радянського виховання. Це офіцери, що випускалися за СРСР. Здебільшого вони позбавлені будь-якої ініціативи, сміливості взяти на себе відповідальність і просякнуті махровим бюрократизмом. Військовики, які закінчували училища за часів незалежної України, не мають змоги просунутись вище підполковника, бо, мовляв, «молоді». Хоч усі вони люди віком 30–40 років, які саме зараз можуть успішно керувати управліннями, департаментами, командувати бригадами, полками та батальйонами. Те саме можна сказати про лейтенантів і старших лейтенантів, що стояли на чолі рот

під час бойових дій на Донбасі. Чом би не дати їм звання капітанів та майорів? Вони цього заслужили. Що ж до молодшого офіцерського складу, то нам не бракує солдатів, які прийшли за мобілізацією, мають вищу освіту і проявили себе в бойових діях. Чому не зробити їх лейтенантами та старшими лейтенантами? До того ж це буде добрим стимулом для деяких мобілізованих підписати контракт і залишитися в армії.

У Росії Путін ще п'ять років тому відправив у запас величезну частку офіцерського складу передпенсійного віку. Ця операція дістала жартівливу назву «звільнення російської армії від радянських полковників». Тепер полковники армії Путіна – це переважно молоді офіцери, які на відміну від наших «радянців» присягали вже Російській Федерації. Доки ми не проведемо схожої операції у своїх Збройних силах і не дамо шансу молодим офіцерам обійняти відповідальні посади, в нас нічого не зміниться.

2. Дисципліна. Коли йдеться про порядок в армії, зазвичай критикують солдатів. Мовляв, мобілізовані 30–40-річні дядьки погано слухаються наказів молодих офіцерів, схильні до пиятики й деморалізації. Насправді незалежно від віку й статі будь-яка людина, що потрапляє в нове соціальне середовище, не гарантована від таких проявів. Проблема знову-таки в офіцерах. Передусім у командирах частин та «виховниках» (заступниках командира по роботі з особовим складом). Якщо офіцери пиячать просто на блокпосту, то й солдати вживають алкоголь. Усе тримається на авторитеті командира, хай би якого віку він був. Просування на керівні посади молодих офіцерів може радикально вплинути й на підлеглих їм частини. Заступникам командирів по роботі з особовим складом слід було б відірватись від рапортів у стилі «бойовий дух частини незмінно високий» і взятись до корисніших справ. Наприклад, «виховники» чомусь вважають, що дбати про поранених та загиблих вояків – не їхня справа. Приміром, бійця поранили, командир відправив його до най-

ближчого медпункту. Там солдат знепритомнів, а документів при ньому немає або ніхто не шукав. Він лежить зомлілий кілька днів у якомусь провінційному шпиталі, затим помирає. А мама чи дружина про це дізнається лише після смерті військовослужбовця. Аналогічні випадки зі зниклими безвісти, загиблими, тіла яких zostалися на ворожій території, тощо. Питання: хто винен у тому, що родичів вчасно не повідомили про пораненого? Командир? Ні. Він має виконувати свою бойову роботу. «Виховник»?.. Але офіцери з управління роботи з особовим складом вам швиденько розкажуть, що вони взагалі більше спеціалізуються на фіксації «самоволок»... Виникає питання: якщо про загиблих та поранених свої ж такі керівники не дбають належним чином, то яка може бути повага до останніх у солдатів та членів їхніх родин, а отже, й дисципліна в частині? Тобто, якщо в нас залишилися «виховники», причому у великій кількості, було б дуже бажано, щоб вони реально заопікувалися підлеглими солдатами. Як живими, так і мертвими.

3. Відповідальність за втрати військової техніки. Усі роки незалежності на неї дивились або як на зайвий тягар, або як на товар чи засіб наживи. Таку саму байдужість спостерігаємо й зараз. Є кілька сайтів, які ретельно фіксують і досліджують кожен розбитий або захоплений на Донбасі одиницю військової техніки. На підставі цих даних, а також фотоматеріалів різноманітних вітчизняних і закордонних журналістів можна зробити висновок, що Збройні сили України втратили... не менш ніж 1 тис. одиниць військової техніки. Передусім це танки, самохідні артилерійські установки та бронемашини. Відомі випадки, і вони не поодинокі, коли наші частини кидали на полі бою справні танки чи САУ, які того самого дня йшли в бій уже на боці сепаратистів. За чутками, деякі бригади та батальйони втратили майже 100% військової техніки. І що цікаво: жоден командир не був за це покараний.

ЗСУ в спадок дісталось чимало радянської техніки. Втім,

вона, по-перше, здебільшого застаріла у військовому сенсі, а по-друге – фізично вичерпала свій ресурс. За списками в нас можуть бути навіть тисячі одиниць на спеціальних базах зберігання. Та фактично це виявляються іржаві бляшанки на колесах. Якщо нашим збройним силам випаде ще одна воєнна кампанія, як у 2014 році на Донбасі, то Україна позбудеться всієї боєздатної військової техніки. Відновити її ми не зможемо, бо наша оборонна промисловість дуже слабка й залежна від російських підприємств, а грошей на будівництво нових заводів у державі, звісно, немає.

На завершення кілька слів про діючий генералітет. Він не хороший і не поганий, а такий, як і всі високопосадовці в країні. Ніякий. У військах генералітет не зажив особливої поваги, а деяких одіозних воєначальників іще в липні – на початку серпня солдати називали «генерал-

ПОЛКОВНИКИ АРМІЇ ПУТІНА – ЦЕ ЗДЕБІЛЬШОГО МОЛОДІ ОФІЦЕРИ, ЯКІ НА ВІДМІНУ ВІД НАШИХ «РАДЯНЦІВ» ПРИСЯГАЛИ ВЖЕ РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

дятел» або «цей дебіл»... Звісно, у ставленні бійців до вищого керівництва чимало суб'єктивізму. Але воно існує не для того, щоб його любили, – його мають поважати. Попри невдачі, які спіткали наші Збройні сили у війні на Донбасі, кілька генералів (передусім Муженко) вже завоювали пошану... Щоправда, вона, як співає «Тартак», «за те, що не впав, за те, що не втік»... Особисто генералові Муженку наше суспільство й солдати дають кредит довіри вже втретє. Крім поваги справжній полководець має вселяти ще й віру в перемогу. Наразі Муженко належить до тих, про кого кажуть: «За битого двох небитих дають». На це нам і доводиться сподіватись, бо альтернативи нині немає: попри існування сотень генералів, у нас не з'явилося жодного гідного воєначальника. ■

2015-й: що ми напишемо на прапорі перемоги?

Унікальність сьогоднішньої ситуації для українського народу полягає в тому, що вперше за останні кілька століть ми не стоїмо перед необхідністю завойовувати свою свободу.

Свобода вже завойована. І, незважаючи на всі випробування останнього року, вже ніхто не зможе її в нас відібрати

Сьогодні нам необхідно зробити наступний крок: визначити, як скористатися цією свободою, у який бік рухатися, з якою ідеєю в голові, словами на вустах і вірою в серці.

Наша спільна мета – вільна і процвітаюча Україна. Країна, чесна в політиці й справедлива в економіці. Країна, у якій кожен її громадянин мав би можливість реалізувати свої здібності й таланти.

Люди України настійно вимагають нового життя. За це дорого заплачено – кров'ю героїв. Назад дороги немає.

Старий набір ідеологем і догм повинен залишитися там, де і країна, яка його породила, – у минулому. Нове життя настійно вимагає нового бачення, нових відповідей на одвічне запитання: як і заради чого жити?

Сьогодні всі ми повинні вирішити, на яких цінностях станемо будувати нашу молоду країну, як будемо виховувати наших дітей. І це питання не таке просте, як може здатися.

Війна на Донбасі загострила застарілу проблему нашого суспільства. Воно страхітливим чином сегментоване й фрагментоване вздовж і впоперек. Сьогодні немає єдиного набору принципів існування або цінностей, які здатні були б об'єднати всю країну.

Свої набори цінностей у різних регіонів, вікових груп і соціальних верств. Молоді, яка не зводить захопленого погляду із Заходу, все важче зрозуміти людей похилого віку, що ридують за згаслою славою Сходу. Донбас живе в одній ціннісній парадигмі, Наддніпрянина – в іншій, а Га-

**Автор:
Валерій
Примост**

личина – у третій. Селянський менталітет, що, ймовірно, сягає своїм корінням ще в часи Русі, конфліктує зі світосприйняттям бізнесменів, які багато запозичили від підприємливості та хоробрості запорожців; особіно стоять люди з «пролетарським» поглядом на речі, винесеним із доброї пам'яті радянських часів. А як вам одвічне протистояння між людьми, які воліють самотійно будувати своє майбутнє, і тими, хто мріє про дармову ковбасу з панського столу?

До певного часу ми вважали, що всі ці протиріччя неважливі, але події нинішнього року переконали навіть найлегковажніших. Для того щоб вижити як країна і нація, успішно розвиватися, нам потрібно об'єднатися під спільними прапорами. Але як і чим об'єднати цей ціннісний вінегрет?

Давайте для початку зробимо невеликий екскурс в історію, щоб розібратися, звідки беруться під-

голосу у своєму племені, а на народні збори він приходив із зброєю в руках. Далі зрозуміло: посилення майнового розшарування, перетворення влади вождя на спадкову – ось вам і класична давня деспотія: з царем-богом, підданими-рабами і всевладною бюрократією.

Суттєвий нюанс: у цих державах головним джерелом багатства була земля. Отже, до неї слід було міцно прикріпити працівників, а зверху поставити наглядачів.

Подивіться на біблійний Ізраїль. Його створили кочівницькі скотарі, тому Ізраїль починався з військової демократії: досить згадати про виборність суддів-правителів і про те, ким за походженням були перші царі Саул і Давид. Навіть у царський період існували залишки колишніх прав народу: пам'ятаєте, як закінчили цар Ахав і цариця Єзавель після того, як «рейдернули» виноградник Навуфея?

Але з часом Ізраїль перетворюється на типову східну деспотію.

Таким шляхом пройшли всі царства стародавнього світу: і невеличкі (як Марі, Едом або Фрігія), і величезні (як Єгипет і Ассирія). Те саме намагалися повторити навіть царі торгових міст, як, наприклад, Хірам у Тирі (так, той самий приятель Соломона), але місцева купецька верхівка швидко підризувала йому крильця. Як бачимо, самодержавна деспотія не виникає там, де головне джерело доходу – торгівля, де правлять бал вільні підприємливі люди, які можуть самі про себе подбати.

**СЬОГОДНІ НЕМАЄ ЄДИНОГО
НАБОРУ ПРИНЦИПІВ
ІСНУВАННЯ АБО ЦІННОСТЕЙ,
ЯКІ ЗДАТНІ БУЛИ Б
ОБ'ЄДНАТИ ВСЮ КРАЇНУ**

приємці та «ковбасники», а також індивідуалісти і колективісти, вільні і раби, звияжці і пораженці.

AB OVO

Усім народам на шляху від первіснообщинного суспільства довелось пройти стадію військової демократії – це коли кожен вільний чоловік-воїн має право

Відмінний приклад – Карфаген, колишня колонія Тира. Незважаючи на те що його, за легендою, заснувала принцеса, Карфаген був організований цілком по-республіканському: з виборними консулами (суфетами) і народними зборами.

Інший відмінний приклад – Греція. Чудові образи грецьких царів у фіналі епохи військової демократії бачимо в «Іліаді». Однак наваля дорійців кардинально змінює цю картину світу, а розвиток грецької торгівлі в класичний період остаточно перетворює найуспішніші грецькі міста на поліси: з виборною владою, народними зборами і статусом громадян.

Афіни, Фіви, Коринф, Егіна та інші торгові міста Греції одне за одним виганяли царів і встановлювали республіканську систему управління. Царі залишалися тільки в економічно відсталих землеробських державах, як у Спарті, але й там були, по суті, тільки військовими командирами з дуже обмеженими повноваженнями.

Громадянин грецького поліса володів усіма належними йому правами і привілеями, насамперед правом обирати й бути обраним на будь-яку державну посаду. Це право підкріплювалося тим, що найбільшій громадянам навіть платили за участь у роботі народних зборів, щоб вони повною мірою могли його реалізувати. Громадянство давалося по праву

народження – його не могли отримати іноземці. Крім того, громадянином міг бути тільки вільний дорослий чоловік. Основними обов'язками громадянина були праця на благо поліса, плата податків і захист батьківщини зі зброєю в руках.

Можна сказати, що грецький поліс породжує той базовий набір принципів вільного демократичного суспільства, який успішно працює і в наші дні:

- 1) особисті права і свободи індивідуума;
- 2) непорушність приватної власності;
- 3) повага до чесної праці.

Саме з постанням грецького поліса у світі самодержавних деспотій з'являється антагоніст – світ вільних демократій. Цей маленький світ виявився дуже життєздатним: так, жменька грецьких полісів завдає жорстокої поразки колосальній Перській імперії в епічних греко-перських війнах.

З часом демократична полісна система поширюється всюди, де є греки і торгівля. Зокрема, вона досягає Італії. Рим раннього періоду – це типова військова демократія на чолі з виборними царями-рексами. Однак збільшення ролі торгівлі та поширення грецького впливу покінчили з монархією: класичний Рим – це республіка з виборною владою, народними зборами і правами громадян.

У республіканському Римі громадянин повинен був чесно трудитися, платити податки і захищати батьківщину зі зброєю в руках. Громадянами були і патриції, і вершники, які не працювали, але володіли власністю, з якої платили податки. Зрештою, патриції і вершники теж служили в республіканській армії – стан вершників і називається так тому, що з них формувалася кавалерія.

Римляни додали до грецької моделі демократії свою чітку юридичну систему. Адже якщо вищим законом деспотії є воля самодержця, то демократія, навпаки, нічого не варта без прозорості й законності. Завдяки своєму кодексу законів Римська республіка – з її статусом громадянства, виборністю влади, правами і свободами – поширилася на все Середземномор'я, легко зламавши самодержавні деспотії. У Римській республіці остаточно склав-

ся той канон, на якому й сьогодні побудований вільний світ як антагоніст світу деспотії. До трьох «грецьких» принципів римляни додали ще один, і тепер весь комплекс базових цінностей був таким:

- 1) особисті права і свободи індивідуума;
- 2) непорушність приватної власності;
- 3) повага до чесної праці;
- 4) ефективна юридична система.

Саме закон – *lex* – наповнив три перших принципи змістом, надавши йому необхідні юридичні гарантії та «вимірюваність».

Звичайно, зі становленням імперії багато з республіканських чеснот виявилися забутими. Римський плебс волів не чесно трудитися, а жити на подачки багатіїв (що загалом Рим і доконало врешті-решт). Однак статус римського громадянина і римська законодавча система існували і в імперські часи. Й імператори мусили з цим рахуватися. А якщо хтось із принципів намагався стати самодержцем, то царював він недовго: досить згадати історії Калігули, Нерона, Доміціана і Коммода.

Окремо треба сказати кілька слів про вплив демократії на появу монотеїстичних релігій. Саме завдяки військовій демократії у євреїв виник юдаїзм. Адаже в цій релігії вкрай сильною є ідея індивідуалізму: ти завжди один на один із Богом, усе твоє життя – це діалог із Ним, тільки ти сам – власними добрими чи злими справами – формуєш свою подальшу долю. Навіть більше: людина створена за образом і подобою Божою, вона унікальна й має абсолютну цінність. А значить, і всі люди рівні між собою: і царі, і селяни. У деспотичних державах, де цар – це бог, а всі його піддані без винятку – раби, така релігія виникнути не могла.

І не дивно, що саме в Римській державі з її демократич-

ними інститутами і правами громадян постало християнство. А поставши на базі юдаїзму, воно не тільки поділяє всі його основні постулати про взаємини людини з Богом і її високе призначення, а й розвиває озвучену в юдаїзмі концепцію безсмертної душі. Саме ця безсмертна, ідеальна людська душа, з погляду християнства, і є в нашому матеріальному світі найвищою цінністю, вагомішою за царства й імперії, бо наймогутніші імперії впадуть, а душа житиме вічно.

Тому християнство й виникло в Римській державі, а не в Перській імперії чи Віфінському царстві. Щільно контактуючи із сусідніми народами, які перебували на стадії військової демократії, насамперед кельтами і германцями, або завойовуючи їх, або, своєю чергою, піддавшись їхньому завойованню, Рим приніс їм свій «цивілізаційний пакет»: релігію, законодавство, уявлення про права і свободи особистості, мову, писемність, культуру, освіту.

Усе це впало на готовий ґрунт, бо права вільного воїна і

виборність вождя в германському племені принципово нічим не відрізнялися від прав римського громадянина і виборності консулів та едилів. Саме тому римський «цивілізаційний пакет» виявився таким доречним у варварській Європі й абсолютно не прижився в «культурній» Азії. Завойовані римлянами провінції по той бік Геллеспонту так до кінця ніколи й не позбулися основних ознак належності до деспотичного світу. Міста полісного типу із самоврядуванням і виборною владою, які вперше з'явилися на Сході після завоювань Александра, за римлян так і не зуміли поширити свій вплив на довколишні території і до кінця Імперії залишалися островами вільного світу в морі східних деспотій.

А з приходом арабів і з вільними самоврядними містами було покінчено.

Цікаво, що іслам також виник не в деспотичній державі, а у вільному торговому місті Мецці і потім поширився на навколишні бедуїнські племена, які жили в тому самому форматі військової демократії (а отже, були готові сіриймати ідеї про самоцінність та унікальність індивідуума і рівність людей перед Богом). Проте в ісламі є дуже важливий відмінний постулат про визначеність Аллахом долі усього створеного. Це має значно зменшувати відчуття свободи вибору мусульманина порівняно з християнином і юдеєм – не дарма ж «іслам» означає «покірність»! Можливо, саме тому мусульманський світ, який на старті мав вагомий ресурсну, технологічну та культурну перевагу над Заходом, зрештою зовсім програв цивілізаційне змагання?

Розширення Арабського халіфату (а потім і Сельджуцького й Османського султанатів) продемонструвало вельми цікаву закономірність: іслам виявився дуже органічним на територіях, де традиційно існували деспотичні держави як-от Близький Схід, Мала Азія, Іран і Туран, Північна Африка (тут згадаємо Єгипет, Кіренайку й, можливо, Нумідію). І навіть римська культурна спадщина не допомогла переломити цю тенденцію. Однак там, де існували демократичні утворення (наприклад, полісна Греція або спільноти військової демократії в Іспанії та

Фракції), на які наклався римський «цивілізаційний пакет», іслам зрештою відступив.

ВИБІР ЦІННОСТЕЙ

Це протистояння – між Деспотією і Демократією, Сходом і Заходом, Свободою і Рабством – почалося за часів Дарія та Мільтіада і являло собою епічну битву Європи з Азією. У Середньовіччя воно обернулося лютих суперництвом Хреста і Півмісяця. А в Новий час це вже була війна Прогресу проти Відсталості.

Так уже склалося, що для керованої ролі у світі держава повинна мати три інструменти:

- 1) цілковиту технологічну перевагу;
- 2) головну світову валюту;
- 3) найсильніші транспортні засоби – для контролю світової торгівлі.

Естафету від Риму в епоху Відродження підхопили італійські міста-держави, і насамперед Венеція. Саме Венеція тоді була найбільш технологічно просунутою і впливовою державою, венеціанський цехин (дукат) був головною світовою валютою, а венеціанський флот панував на морях.

Після Венеції світом правили (і вперше в історії розділили його) Піренейські монархії.

Потім на короткий період на «трон» сідали голландці з французам.

Але остаточно заволоділи світом ангlosакси – у XVIII столітті, після перемоги над Францією в Семирічній війні. Відтоді спочатку Британія, а тепер США правлять світом – подобається це нам із вами чи ні.

Як ми бачимо, всі держави, які ставали світовими потугами принаймні з XIV століття, були європейськими і виростили на римському «цивілізаційному пакеті». І жодна з них ніколи не була деспотичною та самодержавною. Навіть Філіпп II, іспанський король, і Людовік XIV, французький король, незважаючи на свою могутність, були зв'язані колосальною кількістю різноманітних прав та привілеїв різних суб'єктів їхніх держав: станів, професійних цехів, гільдій, провінцій, міст. Зрештою, і у Франції, і в Іспанії (і практично в будь-якій іншій європейській країні) існував представницький орган від усіх трьох станів: Генеральні штати у

Франції, Кортеси в Іспанії, парламент в Англії, Рейхстаг у Священній Римській імперії німецької нації. Усі ці представницькі органи так чи інакше обмежували владу монарха передусім тому, що без їхньої згоди він не міг запровадити нові податки, тобто втрачав можливість проводити активну політику. Деякі з них (як, наприклад, Рейхстаг) вирішували питання законодавства, війни і миру, найму й розпуску армії, економічної, релігійної та соціальної політики.

І в усіх цих представницьких органах мали голос усі три політичні стани: дворянство, духовництво й міста. Умовно кажучи, ті, хто володіє власністю, платять податки і захищають державу. Фактично такі самі люди, які були громадянами грецьких полісів і Римської республіки. Ця представницька влада була природним продовженням важливих компонентів європейської демократичної системи тих часів. Церква підтримувала ідею найвищої цінності кожної людини. Закон захищав майнові права представників будь-якої верстви населення. Дворяни служили своїм сюзеренам у рамках системи васалітету, що базувалася на чіткому договорі між сеньйором та васалом. Вільні міста мали власне самоврядування і представництво у парламенті держави, що підтримувало ідею шанованості чесної праці. Навіть останній вільний у Європі мав певні права, і свавілля пана у ставленні до нього було законодавчо обмежене.

Як ми бачимо, саме така – демократична – система й дала Заходу ту цивілізаційну перевагу, яку він демонструє вже дві з половиною тисячі років. Увесь цей час тривала боротьба «Європи» з «Азією», при цьому поняття «Європа» та «Азія» вельми умовні, бо США, Австралія і Японія географічно не Європа, а деспотії вистачає не тільки в Азії.

Точніше, в Азії їх, як і раніше, повнісінько: царства Ассирії та Парфії вже давно не існують, але царі залишилися. Чим відрізнялися від деспотичних монархій давнини Каддафі, Мубарак, Туркменбаши або Саддам? Хіба тільки тим, що не називали себе нащадками богів.

На наших очах творяться нові царські династії: династія Асадів

Протистояння – між Деспотією і Демократією, Сходом і Заходом, Свободою і Рабством – почалося за часів Дарія та Мільтіада і являло собою епічну битву Європи з Азією. У Середньовіччя воно обернулося лютих суперництвом Хреста і Півмісяця. А в Новий час це вже була війна Прогресу проти Відсталості

у Сирії або Алієвих в Азербайджані. Можливо, навіть династія Лукашенків у Білорусі. А інші династії благополучно існують і тепер: у Йорданії, Саудівській Аравії тощо.

Самодержавні деспотії ми бачимо і в Африці – широкий спектр від Бокасси до Мугабе.

І навіть у Латинській Америці, здавалося б, найбільш респектабельні держави час від часу геть несподівано скочуються в найпекельнішу деспотію. Зараз їх небагато, і найпомітніші, мабуть, Куба та Венесуела. Але пройшли через це у XX столітті, напевно, всі.

І появи деспотичних режимів у цих країнах зовсім не заважає наявність формальних демократичних інститутів. Просто якщо президент слабкий, то демократія хоч якось працює. Але перший же сильний демократично обраний президент миттєво стає диктатором.

ДОВГА ДОРОГА ДО СЕБЕ

Війна між Демократією та Деспотією триває й сьогодні. Просто на наших очах. І одна з битв цієї війни розгорнулася на українській землі, в українських головах та серцях.

НА НАШИХ ОЧАХ ТВОРЯТЬСЯ НОВІ ЦАРСЬКІ ДИНАСТІЇ: ДИНАСТІЯ АСАДІВ У СІРІЇ АБО АЛІЄВИХ В АЗЕРБАЙДЖАНІ. МОЖЛИВО, НАВІТЬ ДИНАСТІЯ ЛУКАШЕНКІВ У БІЛОРУСІ

Насправді це не битва між державами й арміями. Це двобій між вільною людиною та «ковбасником». Між тим, хто хоче сам визначати своє життя, і тим, хто чекає на милість господаря. Між «Європою» та «Азією» в кожному з нас.

Але чому ця лінія фронту пролягла в Україні? Чому саме в нас?

Так історично склалося, що Україна на три з половиною століття опинилася під владою імперії з ворожою цивілізаційною моделлю. Україна-Русь (як і інші православні держави тієї епохи) отримала свій «цивілізаційний пакет» не з Риму, а з Константинополя. Він міг відрізнитися в деталях, але суть його – полісно-

християнська – була така сама, як і в західних європейців. Пакет виявився тут доречним, адже на Русі за часів перших Рюриковичів була у фіналі та сама військова демократія – з вільними воїнами на народних зборах і виборними військовими вождями. Ця традиція збереглася в нашій вічовій культурі, коли вільні глави сімейств (мужі) сходилися на головну площу разом вирішувати справи країни. Тут ми знову бачимо ту саму систему, що в Афінах чи Римі: вільні чоловіки, які платять податки, володіють власністю і захищають, приймають рішення.

А рішення ці, прийняті на вічі, стосувалися найсерйозніших питань: війни і миру, обрання і вигнання князя, розпорядження фінансовими та земельними ресурсами. Цікавою є, до речі, процедура виборів київського князя. Його кандидатуру повинні були затвердити бояри («власність»), народ («праця і податки») і чорні клобуки («захист»).

Саме тому ми органічно сприйняли християнство. Саме тому в Україні-Русі природним чином прижилися й такі ознаки європейського формату, як Магдебурзьке право, цехова і гільдійна організація, представницькі органи влади (сейми та сеймики), васальна система і навіть виборність правителів. Усі ці інституції базувалися на чіткому договорі сторін – договорі, у якому були позначені їхні права й зобов'язання. І ця договірна система мала надійне юридичне підґрунтя: закріплювалася спочатку в «Руській правді» Ярослава і Ярославичів, а потім у «Литовському статуті».

Козацька суспільна організація об'єднала в собі традиційний досвід Русі та європейські інституції, запозичені з Великого князівства Литовського і Речі Посполитої. Уявлення української шляхти і козацтва про свої права та привілеї багато в чому сформувалося під впливом «шляхетської демократії» Речі Посполитої. Тому такою органічною є «Конституція» Пилипа Орлика, адже європейська традиція договорів між двома рівними сторонами є однією з найтипівіших і найприродніших українських традицій.

А тепер уявіть собі, що з нами сталося, коли ми опинилися у складі Російської імперії. Країна, в силу особливостей свого народження і формування «азійська»

до мозку кісток, являє собою не просто відмінний від європейської моделі формат, а саме люті і затятий антипод цієї моделі.

Народ, що мислить себе тільки в колективістській парадигмі й люто ненавидить будь-який прояв індивідуалізму.

Релігія, яка примудрилася перекроїти спрямоване на вдосконалення особистості християнство на похмурий напів'язичницький культ загального мракобісся, отуплення і ханжества.

Держава, що являє собою піраміду, на вершині якої самодержавний цар-бог, а вся вона є масою безправних рабів-холопів, причому однакові безправних незалежно від їхнього місця в піраміді. Конюх ти чи боярин – перед царем усі раби-холопи.

Жодних договорів, бо який договір може бути в раба з паном? Жодних прав, бо тільки один государ у своєму праві, а решта лише сподівається на його милість. Жодних свобод, бо будь-який навіть відгомін свободи підданого обмежує владу самодержця – і який же він тоді самодержець?

Причому саме народ у Росії є головним прихильником і захисником деспотії. Усі прави-

САМЕ НАРОД У РОСІЇ Є ГОЛОВНИМ ПРИХИЛЬНИКОМ І ЗАХИСНИКОМ ДЕСПОТІЇ

телі, які намагалися повести його в європейський бік – Боріс Годунов, Самозванець, царівна Софія – незмінно погано закінчували. Пощастило тільки Петру, та й то тільки тому, що він вів Росію в Європу азійськими методами. Однак «європейськість» Петра стосувалася лише зовнішніх атрибутів і ніколи не зачіпала таких базових речей, як, наприклад, права людини або право приватної власності.

Деякі імператори німецького походження теж намагалися «європеїти» Росію, але для двох із них (Павел і Александр II) це закінчилося насильницькою смертю, а за часів ще одного – загибеллю всієї династії.

Саме тому для більшості росіян Єльцин – «поганий» президент, а Путін – «хороший». У Росії завжди панувала, панує і буде

панувати войовнича «азійщина». При такому баченні західний світ ворожий і смертельно небезпечний, тож його треба спробувати знищити всіма можливими засобами.

І ось до рук «азійщини» потрапила Україна – дразливо беззахисний, зухвало європейський шматок ворожого демократичного світу. Вони знущалися над нами 350 років, намагаючись викоринити його природу.

Саме тому сьогодні, коли ми нарешті вільні, ми значною мірою є ними, а не собою. Де вони в нас – ті чотири базові цінності «Європи»: права особистості, непорушна приватна власність, повага до чесної праці й ефективна юридична система? Ні, сьогодні спостерігаємо в Україні, як і в Росії, геть протилежне:

- безправ'я особистості, яку кожен зустрічний «мент» може безкарно забити до смерті в райвідділку;

- беззахисність права приватної власності, яку кожен рейдер може безкарно «віджати» на користь замовника з баблом;

- презирство до чесної праці, яка в більшості випадків може забезпечити лише жебрацьке існування; натомість брехуни, корупціонери й негідники насолоджуються піаром і краденою розкішшю;

- цілковита неефективність юридичної системи, яка перетворилася на пекельний спосіб заробляння грошей через виправдання винних і засудження невинних.

Саме тому сьогодні для нас відчуття своєї «самості», своєї «українськості» приходить передусім через усвідомлення того, чому ми «не-росіяни». І звільнення від усього «російського» (тобто, по суті, «азійського») – це абсолютно необхідна умова для здійснення європейського вибору.

У нашій країні завжди були люди, які мислили по-європейськи. Однак система, вбачаючи в них своїх смертельних ворогів, безжально знищувала. Дійшло до того, що в момент здобуття незалежності навіть найбільш передова частина нашого політикуму мислила в радянській (тобто в «азійській») парадигмі й так до кінця не вийшла з неї досі.

Однак за два десятиліття незалежності виросло нове покоління. Ці молоді люди сьогодні – найбільш «європейська» частина нашого суспільства. Якби не вони, то нечисленні «європейці» зі старших поколінь бій останнього року програли б так само, як і всі попередні. Саме завдяки самовідданості нашої молоді «європейці» вперше за 23 роки незалежності перемогли «азійщину»: під час Революції гідності.

Тепер наші «європейці», частка яких зараз навряд чи перевищує 10–15% населення, що-си тягнуть інертну масу «азіатів» і «невизначених» до Європи. Наше завдання сьогодні полягає в декларуванні нових європейських цінностей, до яких можна долучати однодумців і тих, хто ще вагається, й на ґрунті яких можна об'єднувати народ.

ЗА ЩО МИ БОРЕМОСЯ

Під якими прапорами це робити? Які гасла промовляти? Які цінності повинні бути для нової України головними на нашому шляху до європейського дому?

Найчастіше можна почути слово «Гідність». Саме тому, що раніше ми часто відчували, як нам її бракує. Не дивно, що й недавня Революція була названа саме так.

Також звучать слова «свобода», «справедливість», «солідарність», «чесність», «щирість», «толерантність» та багато інших, так само прекрасних.

Та єдина проблема цих слів полягає в тому, що вони цілком підходять як цінності окремо взятій людині, але не можуть бути цінностями нації та держави.

По-перше, тому, що гідність, чесність, справедливість, свобода – це поняття глибоко суб'єктивні. Кримчани, які вітали «зелених чоловічків», і донеччани, котрі носили їжу сепаратистам, вважали, що чинять абсолютно правильно у своїй моральній системі координат.

По-друге, всі перераховані поняття є глибоко особистими, інтимними й жодним чином не описують взаємини людини із суспільством і державою. Ви можете вважати себе вільним навіть у Росії, але Росії від того не легше.

По-третє, ці поняття також не є «вимірюваними». Тобто, що таке «свобода» або «справедливість» у вашому уявленні, знаєть тільки ви самі. І це уявлення

може не тільки не збігатися з моїм, а й повністю йому суперечити.

По-четверте, ні свобода, ні справедливість не описують щоденного реального життя людей. А отже, залишаються пишномовно-декларативними, тобто неефективними, непотрібними.

Тому я запропонував би зупинитися на чотирьох базових цінностях «європейської» цивілізації, чотирьох основних принципах, які забезпечили їй успіх, процвітання і світове цивілізаційне домінування. Ще раз нагадаю:

- 1) особисті права і свободи індивідуума;
- 2) непорушність приватної власності;
- 3) повага до чесної праці;
- 4) ефективна юридична система.

Ці принципи дуже конкретні, бо фактичний їхній зміст закладений у Конституції і законах держави.

Вони чітко описують саме взаємини людей між собою і з державою.

Вони не можуть трактуватися по-різному різними людьми, бо їхній зміст викладено на папері й оформлено юридичним чином.

Вони безпосередньо стосуються найважливіших для кож-

САМЕ ЗАВДЯКИ САМОВІДДАНОСТІ НАШОЇ МОЛОДІ «ЄВРОПЕЙЦІ» ВПЕРШЕ ЗА 23 РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПЕРЕМОГЛИ «АЗІЙЩИНУ»: ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

ної людини речей: її особистих прав, власності, яка їй належить, та можливості ефективно прогнати себе і свою сім'ю.

Крім того, вони беземоційні й далекі від будь-яких політичних декларацій. А це робить неможливим конфлікт навколо їхнього змісту.

Ці чотири принципи вирішальні для приєднання до Європи. Якщо ми будемо жити за ними, то швидко станемо її органічною частиною. Якщо ж ні, то жодні Гідність, Свобода, Солідарність і Чесність нам не допоможуть. ■

Чи можна громадян України згуртувати в політичну націю?

Автор:
Станіслав
Кульчицький

Як соціально-економічні реформи є запорукою формування українського громадянського суспільства, так інтегрування українських росіян, російськомовних українців та інших громад у національний державотворчий процес є запорукою формування української політичної нації.

Ми говоримо про політичну націю, коли визначаємо національний склад населення. Коли переходимо до розгляду його соціальних ознак, політична нація трансформується в інше поняття – громадянське суспільство. Це сукупність економічно й політично незалежних від держави організаційних структур, поєднаних між

собою горизонтальними зв'язками і здатних вирішальним чином впливати на вертикальні структури влади.

Найпершу умову формування громадянського суспільства становить перехід від традиційних держав із монархом як носієм суверенної влади до модерних держав – республік або конституційних монархій.

Не менш важливою передумовою є здатність населення контролювати органи влади. Громадянське суспільство (в іншому вимірі – політична нація) не може існувати в країнах із диктаторським режимом.

Формування української політичної нації почалося з нуля тільки після здобуття Україною державної незалежності. Тому на нас чекає велика робота зі згуртування всіх громадян України в цілісну політичну націю.

Почесне право бути її ядром мають етнічні українці. Особливості попереднього історичного розвитку зумовили поділ сучасного населення країни на три великі громади: україномовних українців, російськомовних українців і росіян. Разом вони становлять 95% усіх її жителів. Питома вага багатьох десятків інших національностей не перевищує 5%.

БАТЬКІВЩИНА ДЛЯ ВСІХ, ХТО ЇЇ ЛЮБИТЬ, А НЕ ОББИРАЄ ДЛЯ СЕБЕ

Існування трьох великих громад із різною національною самоідентифікацією є наслідком кількасотрічного (кілька поколінь!) перебування України в Російській державі. За цей час чимало українців утратили рідну мову внаслідок примусової або природної асиміляції. Під асиміляційним тиском багато з них змінили свою національність на панівну в державі. Нарешті, на національному складі населення України вагомо позначилася колонізація земель Північного Причорномор'я.

У 1917 році після Лютневої революції Центральна Рада визначила кордони України, користуючись етнічним принципом. До складу УНР відійшли всі (за винятком Кубані) губернії, в яких українці становили більшість населення. Тому УНР складалася з питомо етнічних українських земель та колонізованих степових територій, на яких українці становили більшість. Центральний російський уряд не визнавав таких кордонів, але більшовики, прийшовши до влади, цілком прагматично погодилися з ними: переважна частина рад робітничих і солдатських депутатів, які слугували опорою режиму, діяли

саме в південних і східних губерніях УНР.

Сьогодні формування української політичної нації ускладнюється не тільки наявністю трьох великих громад, а й руйнівним впливом Кремля на національний державотворчий процес. Під заспокійливі розмови про співробітництво і дружбу народів-побратимів путінська Росія створила в нашій країні потужну п'яту колону, а з лютого 2014 року перейшла до відкритої агресії. За цих умов процес формування згуртованої політичної нації мусить бути прискорений – тільки вона здатна протистояти зовнішній агресії та внутрішнім сепаратистським рухам. Особлива відповідальність лягає на україномовних українців, які мусять згуртовувати навколо себе всіх громадян. На жаль, чимало з них не можуть усвідомити цієї відповідальності.

21 листопада 2014 року в прямому ефірі української редакції «Радіо Свобода» народний депутат Тетяна Чорновол заявила про необхідність відділення від України захопленої сепаратистами території на кордоні з РФ у Луганській і Донецькій областях. Аргумент був такий: там нема українців... Ця заява збурила українську інтернет-спільноту.

Це звучав крик душі, а не холоднокрівна заява політика, яким Тетяна ще не стала. Проте вона повинна взяти до уваги слова Михайла Грушевського: «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не оббирати, не експлуатувати для себе».

Треба визнати, що не всі етнічні українці бажають сприймати співвітчизників іншого національного походження як українців. Не всі громадяни України іншого походження бажають усвідомлювати себе українцями. В обох випадках таке небажання підриває українську державність, і невідомо, що небезпечніше.

Те, що Тетяна сказала зопалу, спокійно й холоднокрівно сформулював усім відомий Вадим Карасьов, коментуючи останні новачі Міносвіти в про-

грамах з історії України: «Відмова від спадщини Великої Вітчизняної та посилення тиску щодо теми Голодомору – свідчення того, що взято курс на формування мононаціональної держави. Гіпотетично це може посилити напруженість у російськомовних регіонах, але нині там опір придушено, а тому варто говорити лише про зростання пасивної опозиційності, яка зараз не має можливості для виходу. Війна поляризувала ситуацію: нині є вибір лише між мононаціональною Українською державою та «Русским міром», відтінків немає. Питання про належність того чи того регіону до національної Української держави або до «Русского міра» визначатиме військова сила».

З усього сказаного можна зробити висновок, що українсько-російська війна, на думку Карасьова, закінчиться появою, з одного боку, мононаціональної України, а з другого – нової держави, для якої давно придумали

ОСОБЛИВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ ЛЯГАЄ НА УКРАЇНОМОВНИХ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ МУСЯТЬ ЗГУРТОВУВАТИ НАВОКОЛО СЕБЕ ВСІХ ГРОМАДЯН

назву «Новоросія»! Він упевнено формулює свій прогноз: «...між мононаціональною Українською державою та «Русским міром». І не бачить іншої перспективи: «...відтінків немає».

Чи варто слідом за Карасьовим стверджувати, що українці й росіяни не вживуться в одній державі, а тому їй доцільно розділити? Якщо подивимося на інші європейські країни, то побачимо: більшість із них багатонаціональні. Винятком є, наприклад, Польща: тому що після визначення антигітлерівською коаліцією її нових кордонів Сталін виселив мільйони етнічних німців і зігнав сотні тисяч поляків із контрольованих ним територій.

Чому в представників різних українських громад виникають

думки, схожі на висловлені Тетяною Чорновол і Вадимом Карасовим? Нам необхідно усвідомити, якими ми були, починаючи державотворчий процес у незалежній, але ще радянській Україні, і якими, певною мірою, ще залишаємося через чверть століття.

АБО ІМПЕРІЯ, АБО ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ

Ця територія на сході Європи від Х століття адмініструвалася з Києва, а потім, через багато століть, – із Москви. Великі князі московські, які походили з київської династії Рюриковичів, підкорили уламки Золотої Орди, після чого оголосили себе царями. Потім поширили свою владу майже на всю Східну Європу й почали титулувати себе царями «Великия и Малыя и Белья Руси». А відтак у них виникло бажання привласнити крім територій і народи, які населяли ці землі, а з ними і їхню багатотисячову історію.

Беручи за дороговказ історію династії Рюриковичів, історики Василій Татіщев і Ніколай Карамзін підмінили нею історію народів, які населяли Східну Європу. Вони прагнули творити образ «тисячолітньої Росії», яку населяв нібито єдиний російський народ, поділений на великоросів, малоросів і білоросів. Українці вважалися частиною панівної нації, лише якщо погоджувалися розглядати себе як малоросів. Та українська інтелігенція, яка відстоювала право своїх співвітчизників на окрему від росіян національну ідентичність і відповідно на власну історичну традицію, зазнавала нещадних переслідувань. Дмитро Дорошенко оприлюднив пам'ятну записку групи російських державних діячів, адресовану в листопаді 1918 року послам держав Антанти в Яссах. У записці, авторство якої приписується Мілюкову, вони вимагали розпочати збройну інтервенцію в Україну й застерігали від перемовин із керівниками УНР: «З українцями недопустимі ніякі розмови, бо саме поняття «український народ» вигадане німцями. Офіційне визнання слів «Україна» і «українці» неминуче потягне за собою змен-

Михайло Грушевський:
«Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе»

шення руського народу більш як на третину і одріже руські землі од Чорного моря. Коли б навіть «Україна» на мировім конгресі й була включена до складу Російської держави, але зберегла цю назву, то ми б залишили й на будуче багате поле діяльності для сепаратистів, бо поки існує окремий народ, доти домагання своєї окремої держави завжди буде мати ґрунт і рацію».

На відміну від Російської, радянська імперія була побудована як «союз рівноправних республік». Можливість такої побудови зумовлювалася дуалізмом радянської влади – симбіозу диктатури парткомів з управлінською владою радянських органів. Вожді партії прагнули уникнути конфронтації з національно-визвольним рухом і погоджувалися надати радянським республікам навіть формальний статус незалежних держав: усе одно диктатура партії перетворювала їх сукупність на «единую и неделимую Россию». В жодній із цих держав не могла народитися політична нація. Загальносоюзна політична нація теж не народилася. Ідеологічний конструкт, який з'явився в 1960-х роках під назвою «радянський народ як історична спільність», політичною нацією не був.

У багатонаціональному Радянському Союзі існували так звані титульні нації. Титульною вважалася та національність, яка становила більшість населення в будь-якій адміністративній одиниці. Утворилася ієрархія етносів, яку визначав адміністративно-територіальний поділ. Неофіційно на чолі ієрархії перебували росіяни – титульна нація загальносоюзного масштабу. Титульні нації другого порядку утворили союзні республіки, третього – автономні республіки, четвертого – національні округи, п'ятого – національні райони.

Росіяни мали привілейоване становище в СРСР хоча б тому, що ніде не вважалися національною меншиною. Але всі радянські громадяни незалежно від національності, соціального і службового становища були безправні перед політичним режимом, уособлю-

ваним вождями. Та не можна народ, який не брав реальної участі у формуванні влади, звинувачувати у злочинах, скоєних політичним режимом. Як відомо, один із перших випадків масового терору радянська влада застосувала на Північному Кавказі проти донських козаків. 24 січня 1919 року ЦК РКП(б) розпорядився «здійснити нещадний масовий терор щодо всіх взагалі козаків, які брали будь-яку, пряму або опосередковану участь у боротьбі з Радянською владою». Один із виконавців геноциду Іван Рейнгольд доповідав у ЦК: «Принциповий наш погляд на козаків як на елемент, чужий комунізму і радянській ідеї, правильний. Козаків, у всякому разі велику їх частину треба рано чи пізно винищити, просто винищити фізично». А в листопаді 1920-го за безпосередньою вказівкою Леніна в Криму було страчено понад 100 тис. військових і цивільних врангелівців.

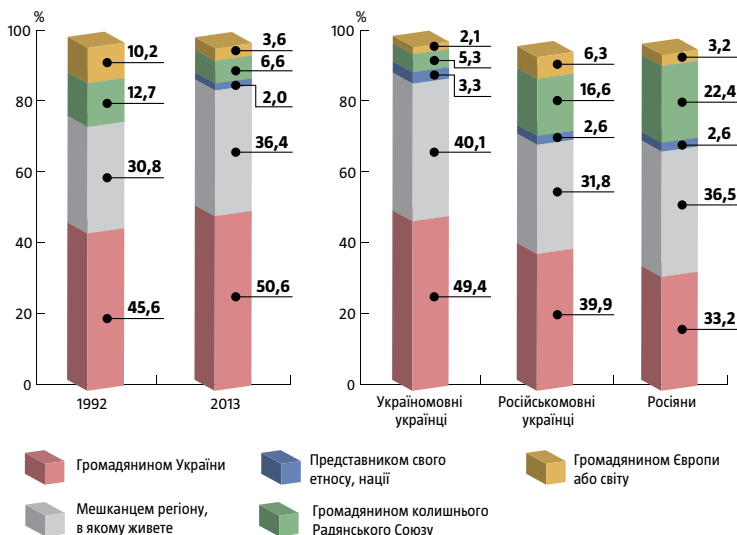
А через багато десятиліть варто було під впливом конституційної реформи Михайла Горбачова зникнути диктатурі КПРС, як Радянський Союз розколовся по лініях кордонів союзних республік. Керівництво сучасної Росії відхрещується від радянської спадщини в національній політиці, а особливо рішуче – від визнання українців і білоросів окремими народами. Те поняття «Русского міра», яке народилося в часи Путіна, ідентичне дореволюційному концепту «единой и неделимой России».

Очевидно, що поразка України у війні з РФ загрожувала б не тільки втратою незалежності, а й поглиненням українців «Русским міром» та повторним загарбанням їхнього історичного минулого.

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ СЬОГОДНІ

Ми не знаємо національного складу населення України за останні роки. Перепис мав відбутися 2011-го, але в державі Януковича на нього не вистачило грошей. Динаміку національного складу можна визначити тільки за переписом 2001-го порівняно з останнім радян-

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ. Ким вважають себе українці

За даними Інституту соціології НАН України

ським переписом 1989-го. За ці роки питома вага українців у населенні зросла від 72,7% до 77,8%, а частка росіян зменшилася від 22,1% до 17,3%.

Ця динаміка викликає подив, адже механічний рух населення – росіян з України в Росію та українців із Росії в Україну – існував, але був невеликий і не міг вплинути на різке зменшення питомої ваги росіян у населенні України. У такому разі який чинник вплинув?

Дані переписів дають підказку: частка російськомовних українців зросла від 12,2% до 14,8%. Це означає, що деякі росіяни за ці 12 років змінили свою самоідентифікацію. Певна частка російськомовних українців під час першого перепису назвалася росіянами, а під час другого повернулася до національності батьків. Відповідь на запитання про національність не вимагала жодних зусиль, натомість процес перетворення російськомовних українців на україномовних вимагав тривалішого часу.

Виходить, що громадянами України вважала себе насамперед тільки половина власників українського паспорта. Причин чимало, але головні, мабуть, дві. По-перше, держава, у якій ми живемо, належала не громадянам, а корумпованим чиновникам. По-друге, багато хто не сприйняв серцем незалежність України й бажав мешкати

у великій і багатій на природні ресурси Росії. Ці настрої посилювалися російськими ЗМІ, які майже цілком заповнили український інформаційний простір.

На жаль, опитування представників лінгвоетнічних громад у наступні роки не проводилось. Але дані за один рік теж характеризують позицію російськомовних українців:десь посередині між україномовними українцями та українськими росіянами.

Формування української політичної нації відбувалося з величезними ускладненнями в тих регіонах України, де росіяни з огляду на свою чисельність могли впливати на російськомовних українців. За даними перепису 2001 року, цей вплив проявлявся у Східній Україні, де питома вага російського населення становила 20,6%, у Причорномор'ї та Криму (28,3%) і в Приазов'ї та Донбасі (28,3%). Як бачимо, за 100 років ситуація мало змінилася. Хоча в південних та східних губерніях українці становили, за даними єдиного дореволюційного перепису, більшість населення, ці регіони гостро реагували на соціальні, а не національні проблеми.

Агресія в Криму і на Донбасі викликала шок у всьому світі, але тільки не в Росії. У листопаді 2014-го соціологи російського Левада-Центру запитали своїх респондентів, чи має

РФ визнати незалежність «ДНР» і «ЛНР»? «Так» або «швидше так» відповіли 63%, «ні» або «швидше ні» – тільки 12% опитаних.

За останній рік формування української політичної нації багатократно прискорилося. Могутнім прискорювачем стала агресія Росії. Безпосередній зв'язок між російською агресією і згуртуванням усіх лінгвоетнічних громад (включаючи 5% населення неукраїнського і неросійського походження) помітив і в найбільш категоричній формі висловив один із блискучих публіцистів доби горбачовської перебудови Анатолій Стреляний: «Национальное украинское дело из-за событий в Крыму, как бы они ни повернулись, не пострадает. Наоборот. Объясняют это – значит держат читателя совсем за дурака. Посягательство России на Крым только приблизит приход в Москву такого гостя, как Русский Майдан. Объясняют это тоже излишне. Другое дело, что русская оккупация Крыма может многих убить и обездолить. Людей жалко, даже несмышленных, а так бы все хорошо».

МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМ І СОЦІАЛЬНИМ

Спостережливі читачі могли б помітити деякі суперечності в наведених тезах. Вони мають об'єктивний характер, бо національний зріз суспільства не збігається із соціальним і на-

**ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ
ЗГУРТОВАНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ
НАЦІЇ МУСИТЬ БУТИ
ПРИСКОРЕНИЙ –
ТІЛЬКИ ВОНА ЗДАТНА
ПРОТИСТОЯТИ ЗОВНІШНІЙ
АГРЕСІЇ І ВНУТРІШНІМ
СЕПАРАТИСТСЬКИМ РУХАМ**

ваки. Отже, ми потребуємо додаткових висновків.

Передусім треба зупинитися на суто теоретичній проблемі. Це правда, що політична нація і громадянське суспільство – синонімічні поняття, але тільки в цілісному вигляді. Громадянське суспільство скла-

дається з великої кількості різноманітних організацій, які можуть об'єднуватися або функціонувати самостійно. Важливо лише, щоб вони зберігали економічну та політичну незалежність від державних інститутів і могли впливати на них постійно, а не тільки під час виборів. Політична нація складається з: а) нації, яка є більшістю населення в країні; б) націй або етнічних груп, які є аборигенними на території, що входить у цю країну; в) меншин, що належать до нації, яка становить більшість населення в іншій країні. Окремі осередки соціального або національного характеру розвиваються за власними законами, впливаючи на самоорганізацію населення в рамках громадянського суспільства/політичної нації.

Самоорганізація населення в Україні, яка дала поштовх утворенню громадянського суспільства/політичної нації, почалася тільки з кінця 1980-х років. Тоді стали виникати так звані неформальні, тобто позбавлені благословення КГБ і парткомів, громадські осередки. Одним із найголовніших був Народний рух України. Спричинена низкою обставин трагічна доля Руху вкрай негативно позначилася на темпах формування громадянського суспільства, отже, і політичної нації в Україні. Так само труднощі інтегрування російських і навіть ширше – російськомовних – громадян в український державотворчий процес негативно позначилися на темпах формування політичної нації, отже, й громадянського суспільства.

Запорукою прискорення темпів формування українського громадянського суспільства є соціально-економічні реформи. Запорукою прискорення темпів формування української політичної нації є подолання труднощів в інтегруванні українських росіян, російськомовних українців та інших громад у національний державотворчий процес.

Прикро, що тільки половина людей, які є громадянами України, вважають себе перш за все громадянами України.

Але цій біді можна зарадити. По-перше, Революція гідності, будемо сподіватися, відкрила шлях до соціально-економічних реформ, здатних перетворити олігархічну демократію на демократію європейського типу. По-друге, перед обличчям зовнішньої агресії (спасибі Путіну!) український народ згуртується і починає більше цінувати національну державність.

Чудово, що лише невелика частка громадян України вважають себе перш за все представниками своєї нації (3,3% – україномовні українці, 2,6% – російськомовні українці і 2,6% – українські росіяни). Це озна-

п'яту колону в населенні України. Зрештою, серед утікачів у сусідню державу від Революції гідності чимало етнічних українців. Лінія розламу йде за соціально-політичною, а не за національною ознакою. Симпатії українських росіян до Росії зрозумілі: Україна і Росія впродовж століть перебували в одній імперії – чи царській, чи радянській. В умовах російсько-української війни треба визначатися за соціально-політичною, а не національною ознакою. Росія – найближча для України країна, але це тільки ускладнює міждержавні відносини. Адже російський правлячий клас прагне зробити Україну ще ближчою аж до цілковитої втрати нею ознак державності, навіть таких, які існували в радянські часи. Чи варто російськомовним українцям і українським росіянам співчувати таким намірам? Кремлівські можновладці по руках і ногах обплутали своїх громадян, то навіщо громадянам України лізти в ту петлю?

Однією з головних умов згуртування усіх нас у єдину націю є визнання того, що Україна мусить мати тільки одну державну мову. Слід усвідомити, що визнання половиною населення російської рідною – це результат асиміляторської політики російської і радянської імперій. Наявність однієї державної мови не означає заборони на користування рідною. Одна державна мова

ВАЖЛИВОЮ ПЕРЕДУМОВОЮ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, І ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ Є ЗДАТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ КОНТРОЛЮВАТИ ОРГАНИ ВЛАДИ

чає, що все населення України включно з громадянами української і неросійської національності здатне згуртуватися в єдину політичну націю, спроможну чинити опір зовнішній агресії.

Не секрет, що українські росіяни нерідко ототожнюють себе з громадянами Росії. Як правило, таке ототожнення не дає підстав розглядати їх як

не створить якихось труднощів у повсякденному житті. За даними моніторингу Інституту соціології НАН України, у 2013 році лише 1% мешканців не розуміли української мови і тільки 0,3% відсотка не розуміли російської. На відміну від політиків, опитувані громадяни не були стурбовані мовним питанням. Серед 14 чинників, які мусили об'єднувати, на думку соціологів, український народ, вони поставили мову на 10-те місце.

Агресія Росії в Україні стала колосальним шоком для громадян обох країн. Слід визнати, що цей шок дав протилежні результати. Громадяни України рішуче взяли курс на демократію і висловилися за входження в Європу, а не в «Русській мір». Виховані в дусі братства і дружби слов'янських народів Східної Європи, російські громадяни в масі своїй з ентузіазмом підтримали дії власного уряду, спрямовані на знищення «київської хунти». Можна зрозуміти, що схвалення агресії більшістю росіян є наслідком промивання мізків за допомогою ЗМІ. Проте фактом лишається те, що загроза національній державності йде не тільки від правлячого класу, який тримає свій народ в інформаційному рабстві, а й безпосередньо від російського народу. Це теж необхідно розуміти усім нам.

P.S.

Те, що треба було сказати, сказане. А проте лишається відчуття певної незавершеності. Чи сказане звучить переконливо для українських росіян, які не можуть бути байдужими до росіян російських? Деякі з наших росіян, які і багато українців, мають родичів у путінській Росії. Деякі є аборигенами на українській землі. На завершення цієї статті напрошуються роздуми, які впливають із власного життєвого досвіду.

Нас, випускників істфаку 1959 року Одеського університету, залишилися при житті зовсім небагато. Кожний із нас має сентимент до тих, із ким минали студентські роки. Аж раптом я зустрівся в інтернеті зі своїм однокурсником Борисом Бубновим. У ті часи мені ні-

коли не спадало на думку, що ми відрізняємося один від одного, бо він росіянин, а я ні. Власне, у мене в паспорті теж значилося: росіянин, і вихованний я був у російській культурі з одеським присмаком. Та життя розвело нас, і мені залишається тільки здогадуватися, як важко може переживати людина з імперським настроєм пожиттєве перебування в незалежній Україні. Цей мій однокурсник тепер охоче приєднується до коментарів, якими супроводжуються мої виступи на інтернет-форумах, найчастіше цитуючи присвячені мені злісні рядки з російської Вікіпедії.

Інший приклад теж із власного життя. Маю 50% вірменської крові, але мої предки по матері століттями жили в османському Аккермані — Білгороді-Дністровському, аж доки, уже в XX столітті, не переїхали до Одеси. Вірменія мені зовсім незнайома, але коли опинився в ній, то відчув: це моє! Зустрічався з людьми на високих посадах, що розповідали, як зверхньо російські можновладці ставляться до в усьому залежної від них Вірменії. І мені було так само гірко, коли я чув від українців на високих посадах, як зверхньо ставляться російські можновладці до в усьому залежної від них України.

Підтверджую з власного досвіду: відчуття етнічності глибоко закладене в кожній людині, це могутнє відчуття. Та за всієї гіркоти, якої зазнавав, коли люди з імперським мисленням зневажали Україну або Вірменію, мені ніколи не спадало на думку висувати претензії до росіян.

На початку 1990-х років я образно назвав в одній зі своїх статей національний державотворчий процес «виповзанням із Росії». Виявляється, що ми продовжуємо «виповзати», втрачаючи на ходу людей і територію. Сподіваюся, що Україна стане цілком незалежною. Переконаний у тому, що незалежна Україна благотворно впливатиме на всіх тих, хто населяє Російську Федерацію. Подібно до українців і вірмен, росіяни теж пережили геноцид і заслуговують кращої долі, ніж та, яку їм готують Путін і путіноїди. ■

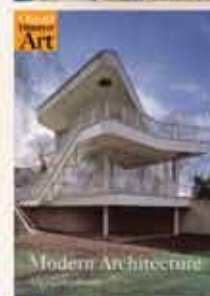
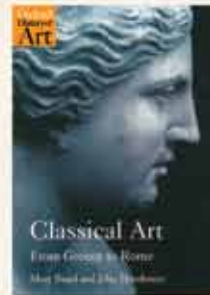
History of Art series at Ye Bookstore

Looking at art history from a fresh perspective*

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044)235-88-54

*«Історія мистецтва»
в Книгарні «Є»

Новий погляд на історію
мистецтва

Партія мислячого класу

Погляд у майбутнє крізь минулий рік

Автор:
Михайло
Басараб,
політолог

Зовсім не сподіваючись на соціальний вибух, іще за лічені дні до початку Революції гідності найкращі патріотичні голови скеровували основну енергію на запопадливе й тривале закладання основ нової суспільної моралі. Зміни видавалися можливими лишень у віддаленій перспективі, через повільне й монотонне накладання шарів нової політичної свідомості. Багато хто гадав, що урожай із посіяного нині зерна збиратимемо лише за роки, а може, й десятиліття. Режим Януковича вражав

глухий кут і навіть деградує як інструмент реалізації політичної волі повсталих людей. Разом із тим, стоячи на морозному майдані Незалежності, присутні відчували потужний нереалізований потенціал.

Під час Революції гідності ми поринули в турбулентність історичного надприскорення. Таке відчуття було в кожного, особливо у моменти кульмінації та розв'язки революції. У ті хвилини абсолютно раціональним ставало парадоксальне твердження Гете, що теперішнього часу не існує: є

раціями з упокорення української нації. Психолог і дослідник впливів Голодомору Ірина Рева стверджує, що спільні звичаї на Майдані суттєво покращили самооцінку українців. «Завдяки цьому почала стрімко відроджуватись українська ідентичність, яка зазнала потужного удару через колективізацію й геноцид», – зазначає вона. Російська збройна агресія тільки пришвидшила процес реабілітації національної ідентичності українців.

Янукович із Путіним, бажаючи знищити нашу націю, при-

монолітністю, а сам лідер готувався до тривалого правління, напевне сподіваючись передати владу в спадок синові чи комусь із вірних соратників, і заздрісно приглядався до здобутків «імператора» Путіна. Він не чув про Фроммів моральний імператив: бути владою, а не мати її (а якби й почув, то явно на нього не зважав би). Як справжній нікчема, Янукович на очах божеволів від можливостей, якими його обдарувала майже абсолютна влада. До віча 1 грудня 2013 року українці здебільшого не вірили в ймовірність масового повстання проти диктатора...

Через упертість Януковича і слабодухість чи умисний саботаж трьох очільників протесту часто здавалося, що Майдан зайшов у

лише минуле та майбутнє. Усе, що почало відбуватися на наших очах, суперечило усталеному уявленню про себе. Те, що ми бачимо зараз, зумовлює коловальну надію на майбутнє, попри загибель тисяч українських громадян, відкрити збройну агресію Росії, розграбовану державу та очевидну й нахабну корупцію у владі нових «реформаторів». Перед нашими очима на Майдані відроджувалася громадянська гідність. У боротьбі з російським агресором із периферійних закутків наших душ почала вибиратися приспана національна ідентичність.

Загрози та перемоги стали відтворювати національні інстинкти, методично й довго пригнічувані цілеспрямованими опе-

мудрилися розбудити Український Дух, що перебував у глибокому летаргічному сні. Нині громадянська самоорганізація сягнула такого рівня, коли звичайні громадяни спільними зусиллями купують для армії літаки й уже організували повноцінну волонтерську пошту, яка з будь-якої точки на мапі держави доставляє посилки конкретним адресатам точно на визначений блокпост у зоні бойових дій. Усе це відбувається без участі державних інституцій, а то й упереч їм. Після зросійщення, колективізації, Голодомору, політичних репресій, депортацій, усіляких дискримінацій, комуністичного бюрократизму та чверті століття бутафорної державності нація демонструє чудову здат-

ність до самовідтворення. Це чергова об'єктивація українського феномену, що вперто доводить своє право на життя. Лише на 23-му році незалежності в Україні розпочався справжній національно-духовний Енозис.

Нинішні звершення громадян України – ще й черговий панегірик конструктивістській парадигмі націєтворення та гол у ворота примордіалістів. Бо ж своїм прикладом українці демонструють, що сучасна нація – це передусім єдність у свідомості, а не згуртування за покликком крові.

СЕРЕДНІЙ ЧИ ТАКИ МИСЛЯЧИЙ КЛАС?

Послугуючись класичними поняттями із суспільних наук, у медійному й науковому дискурсах Революцію гідності часто класи-

світу. Отже, традиційна марксистська класова градація та відповідна революційна теорія не придатні до адекватного й повного відображення суспільних процесів у сучасній Україні. Це стосується й рушіїв Революції гідності, й буму громадянської відповідальності, й прискореного самовідтворення національної ідентичності.

Українську Революцію гідності некоректно називати буржуазною бодай навіть із тих міркувань, що соціально-економічна проблематика була аж ніяк не основною темою, котра об'єднувала повсталих людей. Загрози втрати національної ідентичності чи громадянських свобод були куди важливішими пунктами порядку денного для абсолютної більшості протестувальників.

сіб трудової зайнятості. Ми аж ніяк не можемо стверджувати, що боротьбу проти свавілля Януковича й агресії Путіна зумовила певна, зовсім не найбільша категорія українського суспільства, яку логічно умовно об'єднати за рівнем доходів чи відношенням до засобів виробництва.

Намацуючи той пласт, який виступає основним драйвером змін в Україні, ми чомусь уперто прагнемо вмістити численний суспільний кластер у тісний косяк середнього класу. Напрочуд вдалим підтвердженням такої думки є одне з формулювань недавнього звіту Центру Разумкова про виконане ним масштабне дослідження: «Проведений аналіз дає підстави для висновку про те, що наразі група населення із середніми доходами за майновим забезпеченням, фінансо-

фікують як типову буржуазну, таким чином фактично апелюючи до марксистської парадигми. Як наслідок – повсюдно вживається визначення «середній клас» (його визнають соціальним рушієм тієї ж таки буржуазної революції).

Треба зазначити, що такий підхід не відображає соціально-демографічного портрета тієї частини українського суспільства, чия активність зумовила Революцію гідності, що, своєю чергою, заклала основи і для організованої протидії збройній агресії путінської Росії.

Попри незадовільний стан нашої економіки, ми перебуваємо хоч і на периферії, але в культурно-цивілізаційному просторі постіндустріального

На майдан Незалежності виїшли як власник фірми, так і найманий працівник найнижчої ланки тієї самої компанії. Кожен із них приєднався до протесту зі своїх мотивів, але і той, і той відстоювали свободу.

Якщо взяти до уваги твердження Зигмунта Баумана, що історія – постійний маятник між свободою і захистом (у сенсі соціальних гарантій), то Революція гідності була зумовлена боротьбою саме за свободу, а не за верстат чи зарплату.

Визначаючи рушійну силу суспільних перетворень в Україні, не зовсім правильно оперувати категорією «середній клас». Зазвичай основою для дефініції останнього слугують економічні параметри: рівень доходів і спо-

вою спроможністю, споживчою поведінкою, настановами та суб'єктивними оцінками здебільшого не відповідає класичним уявленням про середній клас як особливу соціальну групу зі специфічними суспільними функціями».

Отже, виникає абсолютно раціональна пропозиція по-іншому іменувати суспільний кластер, що виконує функції, які ми налегливо приписуємо так званому середньому класові. Сутності такого кластера значно краще відповідає найменування «мислячий клас». Його межі неможливо окреслити звичними класовими мірками: рівнем доходів, типом зайнятості, місцем у суспільній ієрархії чи відношенням до засобів виробництва. Мислячий клас ■

– це типовий постмодерний феномен, який творить волелюбна й небайдужа частина суспільства. Її етичними максимами є Гідність, Сумління та Самоорганізація. Це саме ті люди, які не стали терпіти Януковича й не гнутимуться перед Путіним.

До речі, український диктатор занепав свій режим перед усім тому, що дивився на нас усіх крізь радянські окуляри. Це й не дивно, бо на київський престол він виліз із глибоко індустріальної епохи. Для Януковича всі піддані поділялися на буржуазію, робітничий клас і селян. Дві останні групи він зневажав, бо стереотипно мав їх за нікчем, які мовчки працюватимуть за миску баланди. Завжди несміливу і спрямовану лише на отримання матеріальної вигоди буржуазію, вважав він, можна буде або задобрити, або залякати. Саме тому диктатор припускав, що будь-яке повстання – це ненадовго і з ним можна легко розправитися. Від перших днів свого керівництва він фатально помилявся, не помічаючи, що має справу зі значно потужнішою силою, яка не вміщається в шаблони його сприймання. І був приречений на фіаско, бо не побачив мислячого класу українців. Це не випувалося в його архаїчне уявлення про суспільний устрій.

ВОНИ ПОПЛЕНТАЛИСЯ СТЕЖКОЮ ЯНУКОВИЧА

Нинішні високі чини, безумовно, адекватніші у сприйнятті навколишнього люду. І на відміну від попередників точно помічають численний клас мислячих громадян. Принаймні через те, що мерзли разом із ними на Майдані. Вони ще довго пам'ятимуть звичайних співвітчизників, які свистіли їм в очі на знак незгоди з боязливими заявами, і точно не забудуть простих українців, яких не потрібно було вести за собою, бо ті самі прекрасно знали, до якої мети їм рухатися.

Водночас, приблизно усвідомлюючи обриси та суспільну роль мислячого класу, сьогоднішні можновладці так і не збагнули всього його потенціалу. Як інакше можна пояснити те, що вони повторюють помилки Януковича й не перестали працювати з його людьми та схемами збагачення на владі. Можна дов-

го звинувачувати й безконечно виправдовуватися, але складно заперечити очевидне. За злочини проти людяності затримали кількох виконавців-пішаків. Організатори та їхні поплічники насолоджуються волею, деякі з них – у країні й навіть у сесійній залі парламенту. На посадах залишилася ціла армія співучасників злочинів, пов'язаних із розкраданням державних ресурсів. Вони й надалі працюють, тільки вже на достаток нових вельмож. Значна частина бізнесу «Сім'ї» і нині заробляє в Україні, на Україні та на українцях. Ніхто не поспішає з відливом колишніх махінаторів і сепаратистів. Ті нерідко прогулюються в середмісті Києва. Їх періодично фотографують за вечерею у фешенебельних столичних ресторанах або на ганках п'ятизіркових готелів у центрі міста посеред білого дня. У нинішньому провладному політикумі також вистачає тих, хто давно втішається комфортним життям за суспільний рахунок: завдяки державним закупівлям, «вирішенню» проблем та іншим численним корупційним схемам.

Розуміючи, що навколо зрячі люди, а не сліпі раби, «нові» спробували мімікрувати й зімітували якісні зміни у владі. До партійних списків на позачергових виборах для краси взяли по кілька громадських активістів, а згодом до уряду запросили кількох виконавців із-за кордону. Все зроблено так, щоб створити враження, але не змінити сутності. Спроба видати бажане за дійсне має вигляд відвертого цинізму, особливо після пережитого й за нинішніх обставин.

Оглядачі стверджують, що небажання вітчизняної влади покласти край системній корупції відверто дратує не лише наших громадян, а й західних політиків. Надзвичайно позитивний сигнал: тамтешні партнери визначили безумовний пріоритет для України – боротьбу з корупцією. Завдання озвучене ними настільки однозначно й свідомо, що доморощеним хитрунам при владі не вдасться відбутися показухою або бюрократичними відписками у звітах. Нарешті, спільними зусиллями громади й західних політиків ми дійшли до того, щоб висунути сувору вимогу нашим високопосадовцям.

МАЄТОК ГЕНПРОКУРОРА ВІТАЛІЯ ЯРЕМИ. Розкішне життя можна довести різко дисонує з успіхами в розслідуванні резонансних справ

Тема гострої потреби в боротьбі з корупцією ще ніколи не звучала в політичному дискурсі так гостро та однозначно. Корупція і справді системна проблема, від якої залежить абсолютна більшість інших. Лише масштабний і стрімкий наступ на неї допоможе зрушити з мертвої точки.

Тим часом Яценюк безуспішно переконує європейських політиків і медіа, що реформам заважає лише війна. Порошенко не виконує своїх прямих повноважень і не використовує армії, Генпрокуратури та СБУ для захисту нашого суверенітету й боротьби з корупцією. На виборах до парламенту перемогли великий капітал та регіональні бізнесові еліти, президент і прем'єр жорстко конфліктують за посади й ресурси. Уряд починає закручувати гайки за порадами МВФ, інакше-бо ніяк. Але робитиметься це переважно коштом «малого» українця.

Нові керівники держави й олігархія зацікавлені, щоб усе залишалось як і раніше. Їм зручно бачити владу та суспільство й надалі окремими світами з дуже слабкими комунікаціями,

щоб соціальні ліфти іржавіли, щоб посада чиновника була найкращим способом швидко розбагатіти. Влада залишається річчю в собі. Незначно реструктуризувавшись, політичні та бізнесові еліти вирішили тримати двері замкненими, вони воліють не чути, про що кричать зовні. У палаці думають інакше, ніж на п'яца, так колись (немовби про нас) написав Макіавеллі.

Укотре непочутий і проігнорований мислячий клас знову починає занурюватися у протестні настрої. Це помітно з коментарів та публікацій у медіа, із блогів та дописів у соціальних мережах, з обурення знайомих і сторонніх людей. Імовірно у нинішніх економічних обставинах протест із вимогою соціальних гарантій може додатково ускладнити ситуацію. А далі все буде згідно з шекспірівською мудрістю про людські наміри: «Це наче плід – однаково він мусить колись упасти, хоч ніхто й не струсить».

Водночас треба зазначити, що після минулорічних і цього-річних грандіозних метаморфоз ми дістали один архіваж-

ливий позитивний наслідок. В умовах стрімкого відтворення національної ідентичності й зростання громадянської солідарності українці міняють об'єкт свого невдоволення. Вони більше не розчаровуватимуться в Україні. Бо держава й справді тут ні до чого. Адресатом людського гніву відтепер абсолютно справедливо буде лише неспроможна влада.

Завдяки тому, що активний та інтегральний за своєю суттю мислячий клас вертикально пронизав усю суспільну структуру, в нас формується міцна громадянська основа держави, яка невимусно відкидає неефективних правителів і дає раду будь-якій небезпеці ззовні. Суспільство зрілих громадян не потребує опіки можновладців. Як і годиться, ті лише виконуватимуть скромну роль тимчасових найманих менеджерів. До речі, в цьому питанні нам неабияк заздять російські опозиціонери. Їхній мислячий клас має куди скромнішу структуру й увесь проживає практично лише у двох містах.

ІЗ ЧИМ СТАТУЄ НОВА УКРАЇНА

Немає жодних сумнівів, що повільні реформи для України – це лише імітація, яка може тривати як завгодно довго й ніколи не привести до якісних змін у житті громадян. Зважаючи на глибину корумпованості управлінського апарату держави, ефективні перетворення можуть бути тільки стрімкими та всеохопними. І якщо їм колись судилося відбу-

суспільств. Зокрема, парламентська республіка – оптимальний спосіб формалізації суспільного консенсусу в державі з високими соціальними гарантіями й великою тяглістю державотворчої традиції. Варто звернути увагу на ще одну важливу деталь. Професор Володимир Василенко абсолютно слушно вказує, що критичною умовою для ефективного функціонування парламентської республіки є її сусідство з такими самими демократичними державами. Зі зрозумілих причин сьогодні це України не стосується.

Зміщення управлінських акцентів у бік парламенту для нашої держави нині вкрай шкідливе. У ньому можуть бути зацікавлені хіба що великий бізнес та регіональні еліти, які оберігають замкнене середовище елітного парламентського клубу. Нинішня Верховна Рада є майданчиком для квазіполітичної дискусії, за лаштунками якої еліти досягають компромісів задля задоволення власних ресурсних потреб. З об'єктивних причин прем'єр-міністр не стане лідером нації, що поведе її до стрімких і масштабних якісних перетворень, в основі яких лежатиме боротьба з корупцією. По-перше, за чинною Конституцією в нього не достатньо повноважень, а по-друге, він є фігурою, що постає на ґрунті компромісу еліт.

Питання державного устрою є системною передумовою розвитку країни й суспільства. На схилку своїх літ в інтерв'ю журналові Der Spiegel Мартін Гайдеггер сказав приблизно таке: сьогодні вирішальне питання в тому, яка політична система може найкраще відповідати обставинам. Та сама проблема стосується й нас із вами. Вибудовуючи оптимальну конструкцію державного устрою, ми не маємо права беззастережно впроваджувати в себе досвід навіть зразкових і успішно апробованих десь прикладів, не врахувавши наших обставин, ризиків і переваг...

А поки влада залишається річчю в собі, президент уникає лідерства, функція контролера й основного драйвера перетворень зберігатиметься за українським громадянським суспільством. Саме воно, як уже було зазна-

МИСЛЯЧИЙ КЛАС – ЦЕ ТИПОВИЙ ПОСТМОДЕРНИЙ ФЕНОМЕН, ЯКИЙ ТВОРИТЬ ВОЛЕЛЮБНА Й НЕБАЙДУЖА ЧАСТИНА СУСПІЛЬСТВА

тися в Україні, то реалізує їх лідер нації – президент, обраний прямим голосуванням громадян. Хоч би про що ми говорили, але за стрімкими проривами, які мали місце в історії багатьох держав, у будь-якому разі стояло прізвище конкретної людини.

Парламентська форма державного правління є прекрасним інструментом для сталих

чено, в ці непрості часи виступає основним гарантом збереження державності.

1. Хоча пріоритети громадської активності нині спрямовані на фронт, мислячий клас довго не миритиметься із закритістю влади та її абстрагованістю від реальних потреб суспільства. У формах своєї самоорганізації вже найближчим часом він виїде за формат волонтерських ініціатив та добровільних батальйонів. Створюватимуться громадські організації суспільно-політичного спрямування. Цілком закономірним буде започаткування нової політичної партії (руху), що базуватиметься на принципах інституційного плюралізму. Така організація стане масовою і популярною, якщо в усіх своїх проявах буде «антитезою» звичним українським політсилам.

Один із лідерів Революції каструль 2008 року в Ісландії Гердур Торфасон зазначає, що тамтешня молодь на вибори не ходить, бо не довіряє політикам і не вірить у проведення змін через наявні політичні інституції. Водночас молоді ісландці активно працюють над новими формами політичної самоорганізації, що функціонуватимуть паралельно із традиційними й самостійно змінюватимуть державу на краще. При замкненості українських еліт у тому самому на-

в Ісландії молодь на вибори не ходить, бо не довіряє політикам і не вірить у проведення змін через наявні політичні інституції. Водночас молоді ісландці активно працюють над новими формами політичної самоорганізації

прямку рухатиметься й наше громадянське суспільство.

2. Українці точно домагатимуться розконсервування влади. Щоб надати цій тенденції еволюційного виміру, під час реформування виборчого законодавства необхідно домагатися цілковитого скасування виборчого бар'єра. Спекулятивні міркування про те, що нульовий прохідний поріг маргіналізує український парламент, не витримують критики. В останньому волевиявленні взяло участь близько 16 млн виборців. За партійними списками до парламенту обирали 225 депутатів. Поділивши кількість електорату на кількість вакантних мандатів, вирахуємо умовну «вагу» одного місця в парламенті. На виборах

УКРАЇНЦІ ТОЧНО ДОМАГАТИМУТЬСЯ РОЗКОНСЕРВУВАННЯ ВЛАДИ. НЕОБХІДНО ДОМАГАТИСЯ ЦІЛКОВИТОГО СКАСУВАННЯ ВИБОРЧОГО БАР'ЄРА

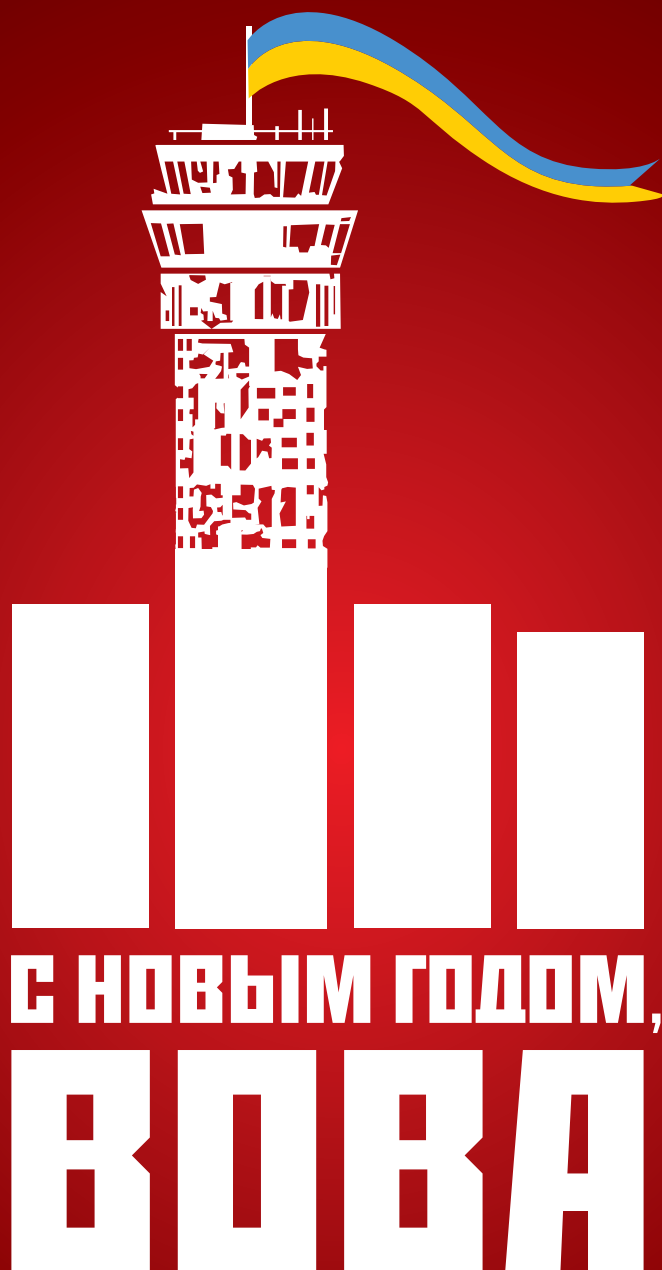
28 жовтня 2014 року вона становила трохи більше ніж 70 тис. голосів. Отже, щоб при нульовому бар'єрі здобути одне крісло у ВР, партії знадобилося б стільки симпатиків. Важливо зазначити, що жоден із депутатів-мажоритарників такої підтримки не дістав.

Навіть якби в Україні була суто пропорційна виборча система й таким чином обиралися 450 нардепів, «вага» мандата перевищувала б 35 тис. голосів. Із таким чи кращим показником підтримки у 2014 році перемогло лише 20% мажоритарників. Тож стверджувати, що нульовий прохідний бар'єр призведе до маргіналізації депутатського корпусу, згодом найменше некоректно. Виборчий поріг є дискримінаційною нормою, яка працює на політичні й бізнесові еліти, бо сповільнює приплив до владного середовища нових людей та ідей.

3. Водночас зі скасуванням бар'єра до виборчого процесу необхідно інтегрувати кількомільйонну спільноту українських громадян, які тимчасово проживають за кордоном. Як мінімум це найбільший інвестор національної економіки. Їхні вливання в неї щороку перевищують \$10 млрд. У жовтні 2014-го на закордонних дільницях проголосувало лише близько 40 тис. виборців із майже 500 тис. зареєстрованих. Загалом за межами України тимчасово працює і проживає майже кожен десятий громадянин нашої держави (близько 4 млн осіб). Переважно це активні люди, які в абсолютній більшості перебувають у демократичних країнах, що зумовлює відповідні світогляд і громадянську позицію.

4. Референдум як форма прямої демократії має стати дієвим механізмом реалізації політичної волі громадян. Для цього важливо внести зміни до законодавства, адже Янукович та його команда планували використати відповідний інструмент на свою користь і сприяли ухваленню відповідного закону, що не відповідав інтересам ані держави, ані громадян. Суспільство спонукатиме парламент прийняти абсолютно новий закон про референдум, який спростить його застосування на практиці.

Упровадження таких ініціатив може знизити градус напруження у стосунках між новим суспільством та владою, яка не бажає змінюватися самостійно. Спроба ігнорувати нову якість українського громадянського суспільства матиме для влади фатальні наслідки. ■

Воювати, щоб перемогти

Автор:
Роман Малко

Цей Новий рік багато моїх друзів зустрічатиме в шанцях і, ймовірно, під обстрілом, феєрверки «Градами» терористи, швидше за все, забезпечать. Дехто поставить собі ялинку і, можливо, навіть їстиме святкове олів'є. Там, на краю землі, він смакуватиме особливо. Горілки, певне, не питимуть і шампанського також. Ну хіба що краплю з нагоди свята. Питимуть міцний чай чи каву з печивом із сухпайка. Хтось, можливо, полізе привітати сепарів у їхнє лігво, щоб життя не було нудним і щоб зігрітися. Але грітимуться переважно біля буржуйок. А ще обов'язково згадуватимуть своїх рідних, коханих і друзів. Може, навіть згадають про мене. Втім, я точно про них згадаю, бо останнім часом розумію, як сильно їх усіх люблю, навіть тих, кого майже не знав. І питиму за їхнє здоров'я, і молитимуся за них, щоб усі повернулися додому живі й неушкоджені. Обов'язково неушкоджені, бо нам ще треба стільки всього зробити, стільки сходити доріг, проплисти рік, перевернути гір. Ми так давно не були в Карпатах і не пили «вовчого чаю»! Тому ноги, руки, голови мають бути на місці. Чуєте! Наразі досить смерті й ран. Хай вмирають ті, хто прийшов без запрошення...

На виході з метро на Інститутській якось перепинив дорогу молодий солдат без руки. Легко вдягнутий, розхристаний, стоїть плаче і просить його вислухати. Говорити не може – затинається. Однією рукою намагається розстібнути сорочку й показати свою рану і паралельно розказує, що збирає для друга гроші на протез. Вони всі збирають, цілою палатою, бо хлопець молодий, мав одружитися, а йому ногу відірвало. А протези дорогі, й нікому допомогти. Дайте скільки можете, будь ласка...

Витяг із кишені все, що було, і як заціпило. Тільки коли солдат зник із виду, додумався, що треба було спитати телефон, піти в той госпіталь, у палату, побачити того пацана, написати про нього, і народ скинувся б. Купили б усім миром протез, хай би ходив, хай би жив, оженився, народив дітей і тішився ними, а так хто його знає, як усе буде... Один повернувся додому калікою, то жінка, з якою прожив роки, якій слав євро із заробітків, просто збрала манатки й пішла. Навіщо їй каліка. Та й чи від одного пішла... Війна вона така, нічого приємного. І скільки ще триватиме – лише Бог знає. Наразі кінця-краю не видно. Хтось бавиться в перемир'я, переговорюється і торгується, а когось розмазують у шанцях, так що й позбирати нічого. Добре, коли в політеновому мішку ногу чи руку пошастить додому доправити. А втім, декому це навіть подобається, декому й на користь. Ні, я не про імбецила в Кремлі та його фанатів-шизофреніків, я про наших. Можна багато що списати, багато перевірити, високо піднятися. Ми надто довірливі й добрі. Так,

наша доброта має межу, але хіба як уже сильно припече, тоді ми готові розірвати. А поки ще терпиться – терпимо. Слухаємо казки, клянемо, лихословимо, але терпимо, вірячи в чудо, що каліка раптом випростається і піде рівно, а бізнесмен перестане торгуватись і стане Месією. Не стане. Міг би стати – вже став би, вже випростався б, уже зробив би те, що обіцяв, і не займався б тим, чим не треба. Війна – добре прикриття. Бо ж бунтувати проти влади, хай навіть поганенької, яку самі обрали, – працювати на ворога.

Можливо, й так, а можливо, варто все-таки доводити справу до кінця, і коли машина барахлить, не їде, то не тільки заливати в неї нове пальне, а ще й деталі міняти. Ті, що зносилися, що вже не можуть працювати, не витримують темпу чи просто не хочуть крутитися як треба. Викидати і не оглядатися. Викинути раз, вдруге, втретє, аж доки не заведеться і не поїде... І до біса демократію та правове поле – у нас їх не було, немає і навряд чи вони скоро будуть, а зрадників і ворогів треба карати, садити й депортувати вже. Завтра буде пізно. Бо єдине, що наразі чітко вимальовується, – це перспектива вкотре кусати лікті, битися головою об лід і оплакувати марні жертви.

Війну треба вигравати і крапка! І то так, щоб більше нікому не захотілося навіть думати, що українців можна ображати. Ворога треба знищувати всіма доступними способами. І на його території також. І хай навіть за перемогу доведеться заплатити несутримну ціну, але всі знатимуть, за що заплачено. Бо надто велика різниця між тим, щоб померти, ховаючись у бліндажі та дотримуючись неіснуючого перемир'я, і тим, щоб загинути, визволяючи власну землю, знищуючи окупанта крок за кроком, кладучи його пачками, вдобрюючи ним безмежні степи і терикони.

Кажете, нікому і нічим воювати, бракує зброї та солдатів? А хто воює в донецькому аеропорту, а хто відправив до пекла тисячі бандуків?

Воювати є кому і є чим,

**Ворога треба
знищувати всіма
доступними способами.
І на його території також**

треба хотіти, та при цьому не торгуватись і користатись головою. Коли голови немає, а в грудях б'ється заяче серце, можна і з найкращою зброєю опинитися в еміграції. Коли кілька десятків тисяч прикривають власними тілами цілу країну, ще кількості тисяч вдягають і годують армію, а решта мільйонів насолоджуються життям, кияючи по барах, розважаючися на дискотеках чи просто б'ючи байдки, нічого не буде.

Воювати мусить ціла країна, як один великий організм. Економити, недоїдати, недосипати, всі зусилля кинути для перемоги. Не боятися, що ворог сильніший, бо він має газ, нафту і мільйони ідіотів. Не такий страшний чорт, як його малюють. Страх на війні – не найкращий помічник, і ще невідомо, хто сильніший: п'яний із балалайкою і супертанком чи голодний зі стареньким АК. ■

Питома вага

Як твердять соціологи, для того щоб зміни в країні стали невідворотними, не менше ніж 20% громадян мають брати активну участь у її суспільно-політичному житті. За даними тих-таки соціологів, у подіях на Майданах усієї країни прямо чи опосередковано брало участь від 10% до 15% українців. Але ось війна на Сході вже постукала у двері понад половини населення країни. Головний висновок цього буремного року, що розпочався 30 листопада 2013-го, – українці нарешті прокинулися, а активні прошарки суспільства усвідомили себе та свою відповідальність за долю країни. Щоправда, вони й досі до кінця розуміють, як і куди спрямувати свою активність та енергію, через що виникають і виникатимуть проблеми. Тоді як середньостатистичний українець зараз понад усе бажає спокою, тоді як події і далі примушують до активності, й це його неймовірно дратує. Тому, як тільки буде можливість, звичайні люди знову зникнуть із мапи соціальної активності. Головне, щоб така можливість з'явилася. У будь-якому разі достеменним фактом є народження громадянського суспільства в Україні, а це єдина запорука побудови суспільства вільних індивідумів. Питання тільки у питомій вазі в суспільстві цих активних, які готові щось робити.

Варто розуміти, що Майдан-2, незважаючи на свою масовість, самоорганізацію та кінцевий успіх, все ж таки не зачепив глибинних людських пластів – це була передусім революція середнього класу. Його рушійною силою якраз стали нарешті всі ті активні прошарки суспільства, які й роблять революції в сучасному світі: «креакли» (від англ. Creative people – **Ред.**), дрібні підприємці, студенти, офісні працівники. Тобто революцію робили саме ті, хто й мав.

Так, звичайно, в Революції гідності брали участь і робітники, і селяни – це саме вони, стійкі до морозів і негараздів, внесли на собі, наприклад, марудне чергування у відносно мирні періоди протесту. Але зізнаймося собі чесно: так, під час самого Майдану нам, його учасникам, здавалося, що вся країна палає і стоїть за нашими плечима. Але насправді це й близько не було так – 80% власників паспортів із трибуном жили звичайним життям перед телевізором і за вечірнюю пляшкою пива. Понад те, частка тих, хто був, м'яко кажучи, не радий суспільним зрушенням, серед цих звичайних людей, дуже значна. І слава Богу, хоч як дивно для когось таке прозвучить. Події 18–20 лютого, розстріл Небесної сотні, втеча Януковича, навіть «Межигір'я» – усе це ті 80% дивилися знову-таки по телевізору, хай навіть співпереживаючи та починаючи розуміти, що просто пересидіти за звичкою вдома вже не вийде. По-справжньому витягнула з насиджених барліг українське суспільство війна на Сході. Це саме після її по-

чатку, коли хлопці з віддалених сіл почали без нормальної зброї та обладнання поїхали на фронт, коли російська пропаганда остаточно втратила усілякі ознаки людяності, коли стали надходити перші вантажі-200, питома вага соціально активного населення почала зростати за експонентою. Ось тільки в якому сенсі активного?

Але паралельно пішов процес невротизації соціуму внаслідок війни, до якої ніхто не був готовий ні матеріально, ні морально. Так, усі зацікавилися політикою, всі мають свою думку й навіть готові її захищати, бажано кулаками. Але ніхто не хоче слухати інших, усі прагнуть швидких рішень та чіткого образу ворога. Таке суспільство стає вкрай легким об'єктом для будь-яких маніпуляцій.

Саме тому таким затребуваним зараз є радикальний популізм і тільки що не екстремістські популістські гасла – політики відчують готовність суспільства сприймати такі речі й спекулюють на них. Та й Росія через свою агентуру максимально накручує градус пристрасей в Україні. Але апологетами радикалізму треба зрозуміти, що розкачування човна в умовах розбурханого суспільства, коли до 20% природно активного населення, яке захистило своє право бути ним на Майдані, силоміць, унаслідок війни та кризи,

додалася купа людей, які не хочуть бути активними, але просто змушені, здатне призвести до незворотних наслідків. Це з активістами можна домовитися, це активісти можуть включити розум. Роз'ятрені міщани, яких вир подій змушує до незвичної для них активності, є вкрай

агресивними та швидкими на руку. Надто багато активності – це теж погано, бо то прямий шлях у 1917 рік.

Тому одним із головних завдань влади на сьогодні є, з одного боку, максимальні співпраця та кооперація з цими 20% «природних активістів», а з другого – максимальне заспокоєння та повернення до нормального руслу «вимушених активістів», яких такими роблять курс долара, мала зарплата, брак роботи тощо. Українське суспільство має заспокоїтися, але вже на нових, цілком західних принципах: питома вага активістів, які захищають права, – 15–20%, решта знає, до кого звертатися, якщо відчуває, що з її правами щось негаразд. Бо не може весь народ бути революціонером і трибуном – інакше отримаємо брудні клозети із «Собачого серця». І останнє. «Природні активісти», які були становим хребтом Майдану, також мають бути дуже пильними. Так, потрібно ні на секунду не припиняти боротися із Системою, яка й близько ще не переможена. Однак при цьому варто дуже чітко відстежувати настрої суспільства й максимально втримувати звичайних людей від насильства. Бо їхню наївну готовність до дій нашвидкуруч може використати будь-хто з добре підвішеним язиком і відсутністю совісті. ■

Автор:
**Богдан
Буткевич**

**СЕРЕДНЬОСТАТИСТИЧНИЙ
УКРАЇНЕЦЬ ЗАРАЗ ПОНАД УСЕ
БАЖАЄ СПОКОЮ, ТОДІ ЯК
ПОДІЇ І ДАЛІ ПРИМУШУЮТЬ
ДО АКТИВНОСТІ, Й ЦЕ ЙОГО
НЕЙМОВІРНО ДРАТУЄ**

На шляху до повного розриву

За збереження наявних тенденцій у двосторонній торгівлі до початку 2016 року Україна буде готова пережити навіть повномасштабну російську торговельну блокаду

Автор:
Олександр
Крамар

За рік, із 1 січня 2016-го, має набрати чинності економічна частина Угоди про асоціацію України з ЄС. Тим часом досягнутий у вересні в Брюсселі «компроміс» про її відтермінування в обмін на відмову Росії від торговельної війни проти України насправді означає не вирішення проблеми, а лише її відкладення.

Щоб продемонструвати серйозність своїх намірів, у Москві підготували урядову постанову про автоматичне введення в дію пакета обмежувальних заходів проти українських товарів відразу після набрання чинності економічною частиною Угоди про асоціацію з ЄС. Росія погрожує впродовж 10 днів від початку імплементації Угоди підняти мита на українські м'ясо, молочну та кондитерську продукцію, фрукти й зернові, а також на пиво, вина, спирт і сигарети. У списку опинилися й легкові автомобілі, автобуси, холодильники, одяг, взуття та сантехніка, вироби з чорних металів, скло, цемент, бетон, пластмаса, мінеральні добрива, пасажирські й вантажні судна, продукція машинобудування, косметика, а також тканини, меблі, спортивне обладнання.

У ЄС відбувається досить динамічний процес ратифікації Угоди про асоціацію членами ЄС. Окрім Європарламенту цю процедуру уже пройшли Угорщина, Словаччина, Чехія, Польща, Болгарія, Румунія, Естонія, Литва, Латвія, Швеція, Данія, Хорватія та Мальта. Якщо раніше завершення ратифікації всіма членами ЄС прогнозувалося до 2016-го чи навіть 2017-го, то тепер прогнози оптимістичніші: середина чи в крайньому разі кінець 2015 року. Тож далі відтермінувати набрання чинності її економічною частиною було б дивно.

А це означає, що і Києву, і Брюсселю варто було б уже зараз вживати підготовчих заходів для

мінімізації негативних наслідків прогнозованої торговельної блокади з боку РФ. Тим більше що в середині грудня російський прем'єр-міністр Дмитрій Мєдведев знову погрожував Україні втратами на \$15 млрд щороку, коли економічна частина Угоди таки набере чинності.

Стереотип, що Росія або Митний союз – найбільший ринок збуту для українських підприємств, уже давно не має нічого спільного з реальністю. За останні три роки залежність України від російського ринку збуту різко зменшилася. Урізноманітнилися товарна структура вітчизняного експорту, розширився збут на нових ринках у країнах Азії та Африки, збільшився експорт на європейський ринок після запровадження ЄС односторонніх преференцій для українських постачальників.

Втрата частини експортних потужностей на Донбасі й наявні обмеження Росії на українські товари уже створили всі умови для порівняно безболісного покидання Україною російського ринку збуту. У серпні – вересні 2014 року частка РФ у загальному вивозі товарів з України впала до 16,9%, а разом із сателітами, які готуються з 1 січня 2015-го стати учасниками Євразійського економічного союзу (Казахстан, Білорусь та Вірменія), – до 23%. Далі тенденція збереглася: у жовтні – до 15,7% та 21,7%, у листопаді – відповідно до 14,7% та 19,8%.

Сьогодні для України пріоритетними є зовсім інші напрямки збуту товарів. Так, за 11 місяців поточного року найбільшу їх частку було реалізовано на ринках держав Середземномор'я (24,3%, у листопаді вона зросла до 26,5%), зокрема й кількох членів ЄС (Італія, Іспанія, Греція та ін.). Ще 23,2% (22% у листопаді) – в інших країнах Євросоюзу. Як бачимо, Росія та її партнери по

Євразійському економічному союзу лише на третьому місці.

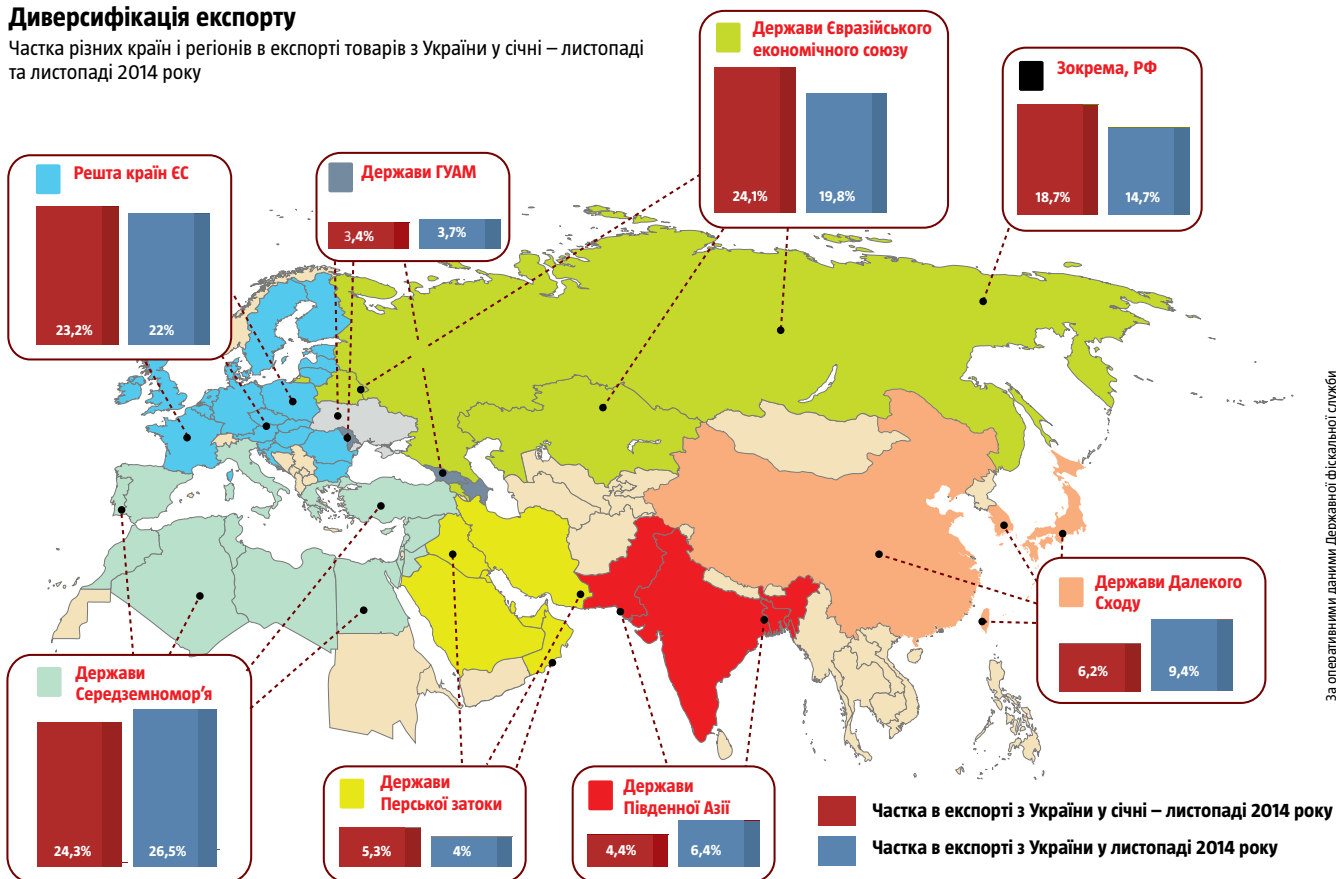
Понад те, до Китаю та інших країн Далекого Сходу (Японії, Південної Кореї й Тайваню) у листопаді було ввезено українських товарів також лише в 1,5 раза менше, ніж до РФ (9,4% проти 14,7%). І оскільки поставки на ці ринки останнім часом динамічно зростають, а до Росії падають, то вже незабаром вони можуть бути більш значущими для України. Іншими серйозними споживачами українських товарів стали країни Південної Азії (Індія, Пакистан та Бангладеш), куди за 11 місяців 2014 року надійшло 4,4%, у листопаді вже 6,4% усього нашого експорту, а також регіону Перської затоки (Іран, Ірак, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати та Оман) – відповідно 5,3% та 4%.

Уже зараз втрата навіть усього російського ринку була б менш болісною, ніж втрата його частини, яку українська економіка пережила за останні три роки. Наприклад, за III квартал 2014-го експорт до РФ становив \$2,4 млрд, а за той самий період 2011-го – \$5,4 млрд. У листопаді 2014-го аналогічні показники дорівнювали відповідно \$0,59 млрд та \$1,68 млрд. Тож про загрозу втрати \$15 млрд, про яку говорять російські очільники, не йдеться бодай тому, що весь потенційний український експорт до РФ у 2015 році навіть без додаткових обмежень з її боку не перевищить \$5–6 млрд. Особливо з огляду на істотне просідання рубля та очікуваний там економічний спад. А до моменту набрання чинності ЗВТ із ЄС (1 січня 2016 року) та ймовірного припинення застосування РФ щодо України Угоди про ЗВТ у СНД частка Росії в українському експорті цілком може зменшитися до некритичних 10–12%.

Найбільш залежними від російського ринку збуту все ще ли-

Диверсифікація експорту

Частка різних країн і регіонів в експорті товарів з України у січні – листопаді та листопаді 2014 року

За оперативними даними Державної фіскальної служби

шаються до 10 груп товарів, обсяг експорту яких до РФ у річному вимірі становить понад \$50 млн, а частка в загальному випуску такої продукції – понад 20%. Це машини та устаткування (крім електричних), залізничні локомотиви, деякі види продукції хімічної промисловості, пластмаси та полімерні матеріали, папір і картон, керамічні вироби, комплектуючі до автотранспортних засобів, меблі. Загальний обсяг їх поставок до Росії в серпні – жовтні 2014 року становив 7,3% українського експорту до всіх країн світу. Частка виробників згаданих видів продукції у промисловому виробництві України в січні – жовтні 2014-го – 14,5%. І тут справді потрібна державна програма: яким виробництвам треба дозволити померти, а які підтримати в переорієнтації на внутрішній чи альтернативні зовнішні ринки. Зрештою, за високої експортоорієнтованості виробників машин та устаткування (52,2%), залізничних локомотивів (61,6%), комплектуючих до автотранспортних засобів (77%) їх частка в промисловому виробництві

Найбільш залежними від російського ринку збуту все ще лишаються до 10 груп товарів, обсяг експорту яких до РФ у річному вимірі становить понад \$50 млн, а частка в загальному випуску такої продукції – понад 20%

країни помірна (відповідно 2,5%, 1% та 0,5%).

Наразі на російський ринок фактично заблоковано постачання більшості українських продовольчих товарів. Зокрема, у травні Россільгоспнагляд обмежив поставки м'яса, у червні – продовольчої картоплі та кукурудзи, посилив вимоги до документації на ввезення нашої харчової продукції тваринного походження. У липні Російська санітарна служба повністю заборонила ввезення молочної, плодово-овочевої продукції, рибних консервів, соків. Також під заборону перебували свинина та продовольча картопля, пиво. У серпні Россільгоспнагляд заблокував поставки з України сої, соняшнику, кукурудзяної крупи та соєвого шроту. Тож виробникам цих товарів уже нічого там втрачати. Натомість є що здобувати на альтернативних ринках. Приміром, європейському, де триває сертифікація українських постачальників агропродукції: станом на 1 грудня 2014 року вже 211 наших підприємств, за даними Мінагрополітики, мали право експортувати в країни – члени ЄС, зо-

крема, м'ясо птиці та м'ясні продукти, яйця і яєчні продукти, рибу та вироби з неї, мед та інші продукти бджільництва.

Зрештою, Росію вже зараз не має підтримки сателітів по Митному союзу, коли йдеться про торговельну війну проти України, а на їхні ринки постачається 1/4 всього нашого експорту до МС. Так, улітку 2014 року на засіданні Євразійської економічної комісії пропозицію РФ підвищити мита на українські товари не підтримали Білорусь і Казахстан. Адаже їм цей політично мотивований адже жоден політично не потрібен. А для Білорусі може мати ще й катастрофічні наслідки в разі запровадження Україною обмежень на імпорту її товарів, які Москві важко буде компенсувати в нинішніх складних умовах. Саме тому у відносинах із Києвом Аляксандр Лукашенка часто намагається займати незалежну від Кремля позицію. А після обвалу цін на нафту та російського рубля навіть закликав свій уряд негайно шукати нові ринки збуту й не вважати ринок РФ головним покупцем білоруських товарів. ■

Бюджетний консерватизм

Кабмін підготував проект бюджету на 2015 рік. Прориву не буде: стара система поглинула маленькі паростки змін

Автор:
Любомир
Шавалюк

23 грудня Кабмін подав на розгляд Верховної Ради пакет законів, який містить проект бюджету на наступний рік та низку законодавчих актів, покликаних підготувати ґрунт для його виконання. Аналіз головного кошторису країни свідчить, що, попри наявність у ньому певних новацій, він буде бюджетом виживання, а не розвитку. І при цьому, власне, самого виживання він не гарантує.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

В умовах війни, погіршення всіх макроекономічних показників, швидкого розгортання соціально-економічних, суспільно-політичних та геополітичних процесів, а також жорсткого цейтноту урядові було надзвичайно важко ухвалити бюджет, який відповідав би ситуації. Тому є надія, що протягом наступного року, реалізуючи перетворення в країні, Кабмін коригуватиме її кошторис. Водночас сьогодні головне –

підходити до складання бюджету. А вони залишилися старими, роблячи згадану надію примарною. Це помітно вже під час поверхового аналізу ключових пунктів документа.

У проекті бюджету уряд прогнозує падіння реального ВВП України наступного року на 4,3%. Це гірший із двох сценаріїв, у кращому очікувався спад на 2,0%. Причому в пояснювальній записці посилюється на те, що нібито в другому півріччі 2015-го Мінекономрозвитку сподівається на пожвавлення ділової активності. Але це нонсенс, який свідчить, що уряд дивиться на ситуацію кризь рожеві окуляри й покладається на те, що якимось воно буде. І річ навіть не в тім, що різні міжнародні організації на кшталт рейтингової агенції Moody's прогнозують падіння ВВП на 6% і, мабуть, більше. Проблема в тому, що банки не кредитують, реальні доходи населення падають.

Але прогноз ВВП – це півбида. Бо в минулі роки Кабмін часто завищував прогноз зрос-

тання економіки, але занижував темпи інфляції, у підсумку отримуючи адекватний номінальний ВВП, який і є базою для оцінки надходжень до бюджету. Що маємо цього разу? Інфляція грудень до грудня очікується на рівні 13,1% (за індексом споживчих цін). Ця цифра була б адекватною, якби знаття, що курс гривні залишиться незмінним протягом усього наступного року. А з ним узагалі нічого не зрозуміло, бо вистава, яку влаштували НБУ й Кабмін, футболеючи один одному функцію прогнозування курсу, свідчить про те, що вони гадки не мають, яким він може бути у 2015-му. Отже, не розуміють тенденцій, які визначали його динаміку в 2014-му, а тому не зможуть із ними боротися. Тож зазначені тенденції перейдуть у наступний рік, а повзуча девальвація триватиме. За словами Яценюка, під час розрахунку бюджету закладали курс 17 грн/\$. Але якщо уряд не знає, що робити з відпливом капіталу, то цей рівень буде лише стартовою позицією. До якої позначки дійде курс за рік, до 25–30 грн/\$ чи ще вище, наразі невідомо, але те, що інфляція в 2015-му буде помітно вищою, ніж прогнозує уряд (знову-таки якщо нічого не робити), сумнівів не викликає. Тому макроекономічний прогноз Кабміну, за яким номінальний ВВП у 2015-му очікують на рівні 1721 млрд грн (на 9% більше, ніж 2014-го), не витримує критики.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ

Але навіть в умовах невизначеності завжди знайдеться те, за що можна зачепитися в прогнозуванні й плануванні. Очевидно, що за гострої необхідності реформ і стимулювання інвестиційної діяльності в Україні таким анкером мало б стати зменшення бюджетного навантаження на бізнес, особливо податкового. Натомість прогноз доходів зведеного бюджету України (ЗБУ) на 2015-й становить 576 млрд грн, що на 21,5% більше, ніж заплановано на рік, який минає, і на 29,7% більше, ніж реальний їх рівень, котрий визначається темпом виконання кошторису за 10 місяців 2014-го. Як співвіднести це збільшення дохідної частини зі зростанням номінального ВВП на 9%? Або уряд не вірить у власний макрпрогноз і має на увазі суттєво

вищий курс гривні, ніж закладено в розрахунках (у середньому за рік близько 20 грн/\$, тобто протягом року може доходити до пікових значень 25–30 грн/\$), або і далі сповідує філософію «папередніків», яка полягає в тому, щоб віджати в бізнесу й людей якнайбільше, а застосування для цих грошей завжди знайдеться. Хай там як, а загальне зростання бюджетного навантаження на економіку – це політика, діаметрально протилежна тій, яка потрібна для стимулювання інвестиційної активності.

Теоретично збільшення доходів бюджету можна було б виправдати потребою повертати борги. Але ж видатки також підвищуються. Видатки держбюджету планують на рівні 527 млрд грн, що на 19,4% більше, ніж у плані на 2014 рік, і на 29,0% більше, ніж передбачає темп виконання кошторису за 10 місяців. Тобто замість обіцяного зменшення видатків і затягування пасків, щоб стимулювати зростання економіки та закласти фінансове підґрунтя для її результативного реформування, знову маємо популізм, бо видатки в проєкті зростають швидшим темпом, ніж реальний ВВП, а при цьому дефіцит держбюджету планують на рівні 63,7 млрд грн, що не набагато менше, ніж у 2014-му (дефіцит Нафтогазу йде окремо).

БЮДЖЕТНІ НОВАЦІЇ

Попри незмінність загальних пропорцій бюджету й підходів до його складання, уряд все-таки передбачив низку нововведень, які за належного доопрацювання можуть перетворитися на ефективні реформи системи державних фінансів.

Передусім йдеться про децентралізацію. Кабмін не раз декларував, що низка податків і зборів переходить у відання місцевих бюджетів. Це нібито так, але якщо поглянути на заплановані цифри, то не зовсім. Річ у тім, що в проєкті кошторису на 2015 рік надходження до держбюджету мають становити 82,5% доходів ЗБУ. Тобто через місцеві скарбниці без урахування міжбюджетних трансфертів реально повинно пройти лише 17,5% усіх доходів ЗБУ. Але за 10 місяців 2014-го цей показник фактично становить 22,2% (якщо брати лише податкові надходження, то 24,3%).

Тобто, передаючи податки і збори на місця, уряд діє за принципом «на тобі, небоже, що мені негоже», бо їм дістануться ті з них, які не принесуть суттєвих грошей. Це фактично централізація, а не децентралізація у сфері державних фінансів. Тобто уряд лукавить, говорячи про передачу реальної влади на місця. Це зайвий раз показує реальну налаштованість Кабміну проводити реформи, яка далі картинки в телевізійному сюжеті не йде.

Також слід згадати про ініціативи в прогресивному оподаткуванні, запроваджені для того, щоб багатші платили більше. Їх кілька. По-перше, доходи, що не перевищують 10 мінімальних зарплат (МЗП), оподатковуватимуть податком на доходи фізосіб за ставкою 15%, вищі – за ставкою 20%. По-друге, пасивні доходи (відсотки, інвестиційний прибуток, роялті), що їх переважно отримують багатші, тепер оподатковуватимуть за ставкою 20%, а не 15%, як було раніше. По-третє, усі пенсії, розмір яких становить понад три мінімальні зарплати, оподатковуватимуть за ставкою 15% (база оподаткування – сума перевищення, тобто від трьох МЗП і вище). По-четверте, власники розкішних автомобілів з об'ємом бензинового двигуна понад 3 тис. см³ (2,5 тис. см³ для дизельного) і віком до п'яти років платитимуть податок 25 тис. грн на рік. По-п'яте, суттєво планують збільшити й рентну плату за користування надрами, адже до тепер через її низький рівень олігархи отримували надприбутки практично на порожньому місці.

Проєкт бюджету на наступний рік також відкриває завісу над планами Кабміну щодо галузей, які перебувають у складній ситуації. Наприклад, у кошторисі передбачено випуск ОВДП на 36,5 млрд грн на придбання акцій банків та 20 млрд грн на векселі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Отже, процес виведення неплатоспроможних банків триватиме, а системні фінансові реформи уряд планує докапіталізувати разом із основними власниками, позаяк вказана сума помітно менша, ніж реальні потреби банківського сектору в капіталі. Крім того, передбачається випуск ОВДП на 31,5 млрд грн для поповнення обіговими коштами Нафтогазу, при цьому в іншій статті

БОРГОВИЙ ТЯГАР

Видатки на обслуговування державного боргу, заплановані на наступний рік, становлять 74,7 млрд грн. Це більше за дефіцит бюджету. У таких умовах сам дефіцит втрачає будь-яку здатність стимулювати економіку, а отже, позбавлений змісту. Він лише продовжить і поглибить рецесію та знеохотить багатьох інвестувати в Україну на роки. Уряд мав би зробити все можливе, щоб почати повертати борги (або стимулювати економіку, зростання якої зменшило б середнє боргове навантаження), а натомість рухаться в протилежному напрямку. На додачу до видатків на обслуговування Кабмін має ще й погасити майже 159 млрд грн боргів, що на 46% більше, ніж у складному 2014 році. Усе це планується профінансувати лише новими запозиченнями на рекордні 294 млрд грн, з яких тільки 38% уряд має намір отримати на внутрішньому ринку (фінансовий сектор більше не потягне), а решту – від міжнародних донорів, що робить Україну цілковито залежною від їхніх вказівок та де-факто призводить до часткової втрати суверенітету.

бюджету прописують, що Кабмін має право в разі потреби випустити внутрішні облігації понад зазначені обсяги з відповідним коригуванням граничної суми державного боргу. Тобто уряд має намір і далі друкувати гроші, затикаючи фінансову дірку НАК, але ще не знає, у яких обсягах це доведеться робити. Нарешті, НБУ зобов'язують перерахувати до бюджету 65,4 млрд грн. Це безпрецедентна сума, що практично втричі перевищує рівень 2014 року. Такий захід разом із масштабними випусками ОВДП для різних цілей продовжує урядову політику друкування грошей, не підкріплених виробництвом товарів і послуг. Ця «зайва» ліквідність, як і раніше, вивиматиме золотовалютні резерви й тиснучиме на курс гривні, а в перспективі, коли долар стане занадто дорогим, ініціює наздоганяльне зростання номінальних зарплат і запустить гіперінфляційну спіраль «зарплати – ціни», яку українці пам'ятають із 1990-х. На жаль, друкуючи гроші, уряд повним ходом наближається до такого сценарію розвитку подій.

Аналіз проєкту бюджету на наступний рік за великим рахунком засвідчує, що для Кабміну реформи є словом, позбавленим змісту. Він здійснює перетворення, щоб показати себе в хорошому світлі перед міжнародними донорами, але ніяк не для того, щоб оптимізувати соціально-економічну систему України, змінити її на краще. Урядовці не мають внутрішнього відчуття, що таке реформи і навіщо вони потрібні, проводячи їх лише для того, щоб заспокоїти зацікавлені сторони. Тому ті світлі ініціативи, які з'явилися (окрім згаданих ще поступове зменшення єдиного соціального внеску з 41% до 15% тощо), є або половинчастими, або надто повільними, щоб урятувати ситуацію тут і тепер. Вони вщент розбиваються об стару парадигму державних фінансів, яка передбачає «повний віджим», а відтак не простимулюють зростання економіки та збільшення інвестицій і не забезпечать надійного й стабільного фінансового підґрунтя для перетворень в інших галузях (судочинстві, силових структурах, дерегуляції, боротьбі з корупцією тощо). Отже, Кабмін спрямовує Україну на шлях, протоплений Грецією. ■

Інформаційне сміття

Як не заплутатись у мережах фейків і штучно створеної паніки

Автор:
Денис
Казанський

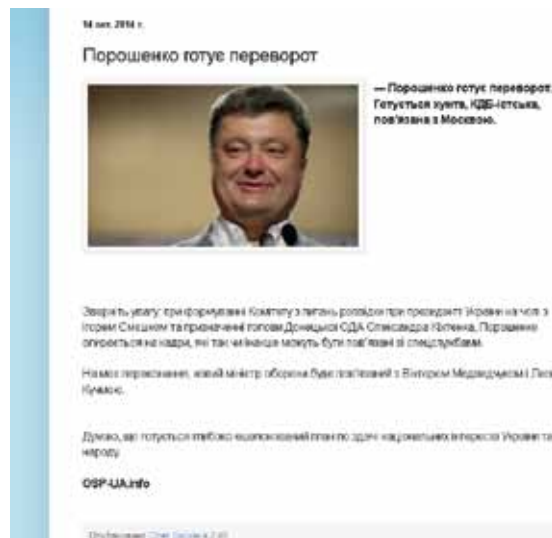
Нинішня війна на Донбасі має таку агресивну інформаційну підтримку, як жодна до нині. І цей фактор у 2014 році став для перебігу конфлікту вирішальним, бо ж саме від нього залежав успіх початкової стадії агресії.

Без інформпідготовки загін російських диверсантів Ігоря Стрелкова навряд чи досягнув би успіху та розпочав справжню війну. Саме масова істерія, яку розпалили навесні провокації у східних областях, стала добрим ґрунтом для антиукраїнського путчу й подальшого насильства. Укра-

вилася переконливішою за правду, яку від початку обґрунтовано намагалися доносити до жителів Сходу українські політики та журналісти. Війна довела не тільки потужність російської пропаганди, а й узагалі виявила тотальну засміченість українського інформаційного простору та безпорадність громадян. З'ясувалося, що багато вельми освічених та цілком адекватних людей часто користуються дуже сумнівними джерелами інформації і посиляються на ресурси, створені спеціально, щоб поширювати в мережі фейки – свідомо ви-

чів, роздмухують конфлікт усередині суспільства, заважаючи об'єднанню громади перед загрозою іноземної агресії.

Достатньо просто згадати панічні спалахи навесні, коли мало не щодня в мережі лавиноподібно поширювалася інформація про російські танки, які нібито вже помічені на околицях Донецька та Луганська. Шоразу інформація виявлялася брехнею, але все одно повторювалася в соціальних мережах, її підхоплювали окремі ЗМІ, які постили все підряд у гонитві за відвідуваністю сайтів. Звичайно ж,

їна, на жаль, не змогла роз'яснити своїм громадянам усю небезпеку масових заворушень та їх наслідків. Не достукалася до населення Донбасу й не переконала його не підтримувати російського вторгнення.

Події вже довели, що РФ не мала наміру приєднати регіон до себе, лишень банально використала його мешканців як гарматне м'ясо. Але брехня російських провокаторів вия-

гадану інформацію, яку про російські сили використовують для провокацій та збурення паніки. Часто такі фальшивки не містять відвертих антиукраїнських меседжів, тому їх тиражують навіть авторитетні вітчизняні ЗМІ. Але насправді вони також грають на руку агресору і є різновидом інформаційної зброї, бо псують репутацію наших медіа, породжують неввіру й відчай серед чита-

коли російські танки й справді з'явилися на Донбасі, ця інформація відразу викликала скептичне ставлення та недовіру багатьох українців, а дехто й досі вважає, що агресія РФ є міфом та вигадкою політиків і журналістів. Мовляв, у вас там від 1 березня їхні танки, набридло про це чути.

Улітку ті самі «зливні бачки» використовували російські дезінформатори для

поширення панічних чуток про величезні втрати українських військових. Після трагедії під Зеленопіллям у різних джерелах з'являлися оповідання про кілька сотень спалених живцем бійців. Після поразки під Іловайськом писали вже про тисячі трупів з українського боку. Така інформація не була підкрплена нічим, але ж розрахунок на панікерів спрацював і соцмережі починали розповсюджувати брехню.

Також стало «доброю традицією» і призначення «остаточного дня повномасштабного російського вторгнення». Нову дату початку війни встановлювали мало не щомісяця з посиланням на «авторитетні, але дуже секретні джерела» в Міністерстві оборони або навіть Адміністрації Путіна. Характерно, що такі формулювання не відштовхують читача й не спонукають його прискіпливіше ставитися до інформації в новинах.

Або ж <http://uainfo.org>, який просто збирає неперевірені дані із блогів, часто не знаючи, хто є їх авторами й чи заслуговують вони на довіру. Цей ресурс не варто зараховувати до «фейкових», адже на

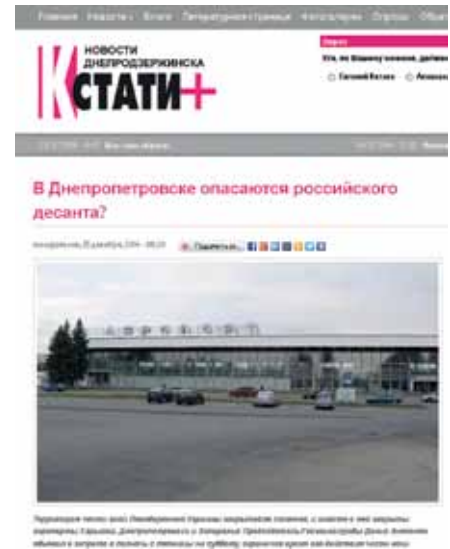
ПОШИРЮЮЧИ НІСЕНІТНИЦЮ, КОЖЕН ІЗ НАС МОЖЕ МИМОВОЛІ ДОПОМОГТИ ВОРОГОВІ, ЯКОМУ ТІЛЬКИ Й ТРЕБА ЗАЙВИЙ РАЗ ДОВЕСТИ, ЩО УКРАЇНСЬКИЙ МЕДІА-ПРОСТІР ЗАБИТИЙ НЕПРАВДОЮ ТА НАПІВПРАВДОЮ

ньому трапляється чимало правдивої інформації від блогерів, однак у вінегреті, де факти перемішано з чийсь фантазіями та плітками, домінують, звісно-таки, останні.

Поширюючи нісенітницю, кожен із нас може мимоволі

їні немає наших солдатів, а ви про них весь час пишете». Тому вкрай потрібно ставитися до поширення інформації в інтернеті відповідально, навіть якщо ви маєте зовсім невелику аудиторію.

Як уникнути тиражування фейків? По-перше, користуватися тільки тими джерелами, що визнані за авторитетні й не розміщують неперевірені новини, змагаючись у швидкості. Звісно, фактчекінг не найсильніша сторона наших медіа, але ж є принаймні ті, хто не постить брехні свідомо. По-друге, не захоплюймося конспірологічними теоріями, хоч би якими правдоподібними вони здавалися на перший погляд. Якщо ви не знаєте джерела інформації напевне, будьте готові до того, що «інсайд» просто з нудьги вигадав ваш сусід, який годину тому стояв разом із вами в одній черзі до каси. По-третє, треба вчитись перевіряти інформацію. Дивитись альтернативні

Деякі веб-ресурси майже цілком складаються з неперевічених та відверто фейкових повідомлень, проте мають свою завжди аудиторію, яка постійно посилюється на них, немовби забуваючи попередні приклади брехні. Таким є, наприклад, сайт <http://kyiv.ospr-ua.info>, який регулярно розміщує статті з назвами на кшталт «Завтра вероятна масштабная провокация РФ, послезавтра — вторжение».

допомогти ворогові, якому тільки й треба зайвий раз довести, що український медіа-простір забитий неправдою та напівправдою, а тому будь-яка інформація на ТБ чи в інтернеті не заслуговує на довіру. Кремлівським пропагандистам важливо переконати суспільство України, що її ЗМІ такі самі брехливі, як і російські, яким у нас не вірять і так. Мовляв, «усі журналісти брешуть, і ваші не кращі, в Укра-

джерела. Не поспішати з поширенням паніки.

Гігієна інформаційного простору така сама важлива, як і гігієна тіла. Особливо в умовах війни. Слід пам'ятати, що сусідня держава цілком офіційно витрачає мільйони доларів на роботу своїх пропагандистів. Але, дотримуючись простих правил, можна витримати інформаційний тиск пропагандистів і уникнути ворожого впливу. ■

Ірині та Анні. Лист

Автор:
Олена
Стяжкіна

Олена-от пише, що Нового року наразі не буде. Ані свята, ані ялинки, ані подарунків. Доки залишатиметься біль і триватиме війна, маємо справляти тільки поминки. Дев'ять днів, сороковини, рік... По всіх загиблих, список яких безперестанку поповнюється...

Тепер, знаєш, уся країна поділилася на тих, у кого є війна й буде перемога, і тих, хто живе мовби нічого не сталося. Люди різні, мають право.

А в нас ніяк не закінчується цей рік... Ніяк.

Отже, чи зійдуться стрілки годинника, щоб дзвінко вдарити 12 разів, не важливо.

Він триватиме. І тут ми, Ірунтіє, щасливиці, адже для декотрих він не завершиться вже ніколи. Так і буде собі – через ризичку від дня народження. На кам'яній плиті, на дерев'яному хресті, в батьків у серці. Чи в тому, що від серця залишилися.

Ні-ні, ми щасливиці... Я-от пишу тобі. Значить ми є. Ми все ще є.

І тобі, Аню, любя моя. Пишу. Бо сором мені лити сльози, коли ви там, а я тут – у безпеці. Але вони течуть собі, коли чую ваші голоси, коли слухавка з того боку фронту доносить ваше щиро-сердне «Хай він здохне!». І я відповідаю: «Хай здохне». Ми знаємо хто... Всі – ті, що святкуватимуть, і ті, що ні, – знають. Абсолютне єднання в цьому. Когось той, хто має здохнути, таки переграє.

Ось думаю тепер, чи не є це непоштивістю стосовно Діда Мороза – просити в нього смерті для дрібного біса, що перетворив надії на попіл, життя – на смерть, а смерть – на пекло. Чи можна написати листа: «Любий дідусю, ми поводитися добре. Принеси нам, будь ласка, газетку з некрологом на перший шпальт»?..

Згодна, любя моя, дітям цього аркушика не покажемо. Не дискредитуватимемо Діда Мороза.

Але йому, старенькому, надішлемо щоденник твоєї доньки, де червоним учительським чорнилом на кожен день є запис про те,

як поводитися під час артобстрілів, як падати, коли чути міномет, як роззявляти рота, щоб запобігти контузії, як не підіймати із землі цікавинки, бо вони вибухають просто в руках. Бо то міни, які вбивають дітей.

...Пам'ятаєте, влітку було модним і духопідйомним сперечатися про перші п'ять справ, які ми зробимо після звільнення. Восени ми вже грались у «після звільнення й повернення». Зараз багато хто назад не хоче.

Біль від полону, катувань у підвалах численних гестапо, знання про приниження, яке починається з першого кроку вулицями, що зайняти ворогом. Наше місто і тепер, і тоді як згвалтована жінка. Не кожен хоче собі таку. І себе такого – знищеного, наляканого й майже вбитого тільки за те, що не з ними, а із собою бажав бути в злагоді. Себе такого варто забути. І місто теж.

Бо зовсім немає сили, щоб знову прийти до тих, хто писав доноси, карав та вигукував: «Убий! Убий! Убий!»

Але ви, мої рідні, там. І ви, а не хтось інший, є для мене містом, яке я люблю. Не до стін, заплямованих розп'ятою куркою, не до автівок, украдених у вбитих людей, не до бордів, де два посміховиська запрошують на веселий трип із відстрілом людей... Я хочу повернутися до вас. І повернуся.

Бо всі вони, найманці, втікатимуть, а ввіймані – розмазуватимуть шмарклі по обличчю й ридатимуть, мовляв, їх обманули. Присягатимуться мамою, ненародженими дітьми, орденами, купленими в сувенірній лавці, що ніколи не хотіли, просто таке життя. Воно і змусило.

Їх, тих клятих убивць, насправді давно не існує. Вони мертві. І певними частинами тіла чи голови відчують свою штучність та відсутність. Їх можна почути, але тільки тому, що смерть завжди звучить однаково. Уся їхня гра полягає не в тому, щоб вибратися з нетрів неіснування. Вона в тому, щоб забрати із собою якомога більше інших, добрих, хороших, відважних. Усіляке

живе для них вирок. Тобто живому й не бути.

Біс не створює нічого. Тільки копіює на свій розсуд створене Богом. Усередині копії – порожнеча. Башта з порожнечі. Підробка під життя. Вони виють вовками, ці найманці й зрадники, але на людей перетворитися їм несила. Бо ні з чого.

У мене, Ірунтіє, тут поцікавились, як сприймаю російські серіали. Я давно не дивлюсь телевізора, але спіймала себе на думці, що всі ці – хоч веселі, хоч молодіжні, хоч «про ментів» – це таке величезне прев'ю до фільму жаків. Історії про те, ким були люди, до того, як їх укусили зомбі, чи до того, як у голову вдарив хворобливий вірус від підступних прибульців. Були такі кумедні чи патріотичні, а потім майже всі як один зайшлися від запаху крові й рушили кудись, щоб знищити чи з'їсти тих, хто зостався людиною.

Таке собі прев'ю про нещасне чи щасливе дитинство колективного доктора Лектора.

Щоправда, чхати мені на юні літа всіх цих моторол та гіві. І не цікаво, як довго вони горітимуть у пеклі.

...У новорічну ніч, звісно, повсюди лунатимуть промови, святкові жарти, музика... Фейк, як на мене. Імітація життя. Бо там, де ви, й там, де наші воїни, будуть постріли, смерті, голод і темрява. І я не знаю, якою має бути промова, щоб її почути. Рік не завершується. Ніяк. Триває скорбота. Війна несе в подарунок труни. Ми згуртувались, так. У нас є країна. В нас є ми.

Але доки ви там, під окупацією, я не можу гратися у правильні слова про здобутки. Поки що наш рахунок – утрати.

І тільки діти, які навчилися ховати сльози, не мріяти ні про що, окрім звільнення, не ставити запитань, не бажати зайвого, тільки діти, що живуть із відкритим серцем і не дають нікому сплюндрувати їхньої віри, змушують дивуватися. Наші сини й доньки виросли не панікерами, не зрадниками, не брехунами. Вони виявилися настільки силь-

ПЕРЕДНОВО-
РІЧНИЙ ОКУ-
ПОВАНИЙ ДО-
НЕЦЬК.

«...У новорічну ніч, звісно, повсюди лунатимуть промови, святкові жарти, музика... Фейк, як на мене. Імітація життя. Бо там, де ви, й там, де наші воїни, будуть постріли, смерті, голод і темрява»

Та на здоров'я. Нехай. Винні. Всі. Особливо Семен.

Ми, дівчата, не претендуємо на загальну любов, еге ж?

Нам нічого вже не треба. Між необхідним і зайвим – прірва. І тепер – тільки необхідне. А тому – звільнення та повернення.

Далі ми самі. Порізаний на брукхт і вивезений до РФ, скалічений і затоплений, зруйнований і знищений – він наш... Такий дім. Зараз хворий. Але одужуватиме. Нікуди не дінеться. Бо ми зможемо. Винні чи ні, тавровані чи зрозумілі, прокляті кимсь чи прощені, все це нас не стосується. Бо імітація, гра дзеркал. А ми живі. Поки що серед мертвих.

І, знаєте, правдивими в цю новорічну ніч будуть тільки чотири слова. «Слава Україні!» й «Героям слава!». Тільки ці.

Свій первісний, «бандерівський» зміст вони втратили, коли пролилася кров Сергія Нігояна. А потім іще сто, а потім тисячі разів. У ці смертельні для нас і для інших хвилини ми ставали більшими, ніж наше минуле.

Це тобі, Ірунтіє, моїй, нашій героїні, слава. За старих, яких урятувала, за стійкість, за неосуд, за людей, що живі. І тобі, Аню, за серце, за розум, за підтримку, за Донецьк, який у тобі, який і є ти.

І воїнам нашим, і волонтерам, і батькам та дружинам, що чека-

**НАШЕ МІСТО Й ТЕПЕР,
І ТОДІ ЯК ЗГВАЛТОВАНА
ЖІНКА. НЕ КОЖЕН ХОЧЕ
СОБІ ТАКУ. І СЕБЕ ТАКОГО –
ЗНИЩЕНОГО, НАЛЯКАНОГО
Й МАЙЖЕ ВБИТОГО ТІЛЬКИ ЗА
ТЕ, ЩО НЕ З НИМИ, А ІЗ СОБОЮ
БАЖАВ БУТИ В ЗЛАГОДІ**

ними й правдивими, що декотрих довелося вивозити з Донецька як особливо небезпечний вантаж. 12-річний Семен вигукнув на вулиці Артема просто в обличчя окупантам: «Слава Україні!».

Орки вдали, ніби не почули. «Не наражайся!» – попросила його мама. «Я вдома!» – сказав він.

Тепер уже – ні. Але він чекає. Вірить навіть тоді, коли ми всі майже перестали.

Діти наші зовсім інші. Чисті, не навчені лицемірити, вільні... Вони такі не від сьогодні – й назад, до «таборів», їх уже не повернути. Хіба що силоміць, зброєю, як «нашадків ворогів народу ДНР».

Знаю, орки на це здатні. Вони на все здатні. Конкуренція тюрем серед них страшенна. Щоправда, тільки тюрем.

Але й тут, Аню, є тип людей, що хочуть нас віддати, відігнати й забути. Їм байдуже, яким буде наш кат і що він зробить із дітьми. Мовляв, «самі винні». Чи розмов-

ляти з ними, такими? Переконувати? Бо, знаєш, вони відтинають нас тут, у безпечному місці. Не на фронті.

А там нас не віддають. І не віддадуть нізащо. Тому 14-й триває. І не скінчиться...

Колись ми вчили «довге XIX століття». На жаль, XX теж видався затяжним. А тепер іще й він – рік, що ніяк не завершується. Такий жахливий present continuous.

Руслан жартує: «Агов, донецькі, вчіться бути євреями, що в усьому винні...» Та куди більше? Ми навчилися. На сьогодні – байдуже. Потрібні винні в тому, що не відбуваються реформи, що зберігаються старі схеми та хабарі? Потрібні винні в тому, що ніхто не сидить на лаві підсудних ані за вбивства на Майдані, ані за сепаратизм (коли не рахувати, звісно, цапів-відбувайлів та Штепи)? Потрібні винні в тому, що всі підприємства «старої влади» працюють та ще й фінансують закупівлю зброї в РФ? Просто потрібні винні?

Автор:
Ольга
Ворожбит

Поза коробкою

Рік, що з весни позначився інформаційною війною, а відтак гібридною, тепер закінчується її кіберваріантом. Принаймні так дехто називає атаку північнокорейських хакерів проти американської компанії Sony Pictures. Для американського президента Обами це лише «кібервандалізм». Утім, веб-атак такої потужності, з такими наслідками та погрозами ще не було. Мабуть, 2014-й можна сміливо назвати роком Арея, і цей факт зовсім не тішить: за багато викликів, до яких ніхто не готувався, на які просто ніхто не чекав. Усе немовби застигло з часу Другої світової війни, і, схоже, від самої думки, що якийсь із міжнародних договорів чи органів не працюватиме, було просто страшно. Але хоч-не-хоч це довелося усвідомити. Найшвидше, звісно ж, Україні: крах Будапештського меморандуму поховав ілюзії дружби, братерства й ціннісних орієнтирів українців щодо Заходу. Війна, що розпочалася, стала відкриттям і для нього, і для них, які по-іншому побачили російські вторгнення до Чечні, Грузії...

2014-й став роком-відкриттям України у світі. Іноземні журналісти, для яких вона була насамперед країною десь біля Росії або між останньою та ЄС, почали цікавитися історією, культурою, статті про «перетягування каната між Заходом та Сходом в Україні» нарешті стали моветонам, їм на зміну прийшли розвідки про Голодомор, історію, суперечливі сторінки нашого співіснування з РФ. Звісно, за рік навіть при посиленій увазі складно вимести з голів інших жителів цього світу дискурс, який там засів унаслідок старань російської та ранішої радянської пропаганди. Хоча не тішмо себе й іншим: цей рік приніс світові стільки викликів, що сьогодні про Україну вже не так часто й почуєш. Приміром, на CNN – ебола, «ІДІЛ», ізраїльсько-палестинський конфлікт, тепер іще й північнокорейські хакери. Усе це теж було і є, і українські проблеми виявилися лише «одними із» у тому списку. А інформаційна війна, яку не припиняє Росія, посилює стрес у всіх головах незалежно від того, чи ви цікавитеся проблемами в Україні, чи у США.

Коли українці ображаються на світ (чому наші проблеми, не є нині ключовими?), то мої знайомі іноземці часто запитують, чи цікавимося ми тим, що відбувається на планеті. Часто видається, мовби ні, мовби це лише власне горе змусило задуматися, що відбувалось у Сирії чи що таке «ІДІЛ». Лише вимагаючи санкцій від країн Європи проти Росії, хтось згадав сказати, що коли Грузія переживала схоже горе, то Україна висловила бажання підняти орендну плату російському флоту в Криму. Політики ЄС часто говорять, що задля підтримки інтер-

есу до питань України та Східного партнерства в усіх країн спільноти, а не лише причетних, їм потрібно бути одним цілим із цими державами, а отже, цікавитися проблемами, наприклад, Південної Європи й бути залученими до їх вирішення. Звісно, як видається, в Україні так багато негараздів, що до чужих не може бути й діла, але якщо ми хочемо, аби нами цікавились і нам допомагали, то не маємо бути байдужі.

Важливо, що про Україну не забули східноєвропейці. Країни, які пережили 1989-й, убачали в Євромайдані сиквел своєї історії. Втім, коли той переріс у кровопролиття й війну, не відмежувалися, бо відразу зрозуміли: вона і їхня. Активна позиція Східної Європи додала їй ваги в ЄС і допомогла зрозуміти, що лише разом із Україною картина бачитиметься довершеною. Екс-прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск нині на посаді голови Європейської ради добре це символізує. Тож 2014-й можна було б назвати ще й роком Східної Європи. Британський історик Тімоті Гартон Еш уже чудово підсумував: європейська черепаха виявилася прудкішою за російського ведмеда. І те, що вона рухається ціла й неушкоджена, – заслуга Ангели Меркель, яку українці колись помилково узялися «величати» Фрау Ріббентроп.

Утім, найголовніше, що наші співвітчизники врешті зрозуміли: вони самі можуть творити власний імідж у світі й на їхні рішення ніхто не вплине, навіть окуповавши територію держави. Вони навчилися бути гордими за себе й розуміти,

чому саме. І тепер починають контролювати владу та політиків. Обмежені ресурси змусили нас шукати незвичні рішення в усьому, гуртуватися навколо чужої біди. Так, Україна перестала вважати себе об'єктом.

«Think outside the box

(«думай нестандартно», англ.)», – повторював мені, на той час іще школярці, один знайомий американець, коли загадав з'єднати однією лінією дев'ять точок у квадраті, не відриваючи руки. Для мене тоді це було трохи дивне завдання. Я справді щоразу намагалася якимось чином зобразити «коробку» (box), тобто вимальовувала різні варіанти квадрата. Коли той приятель показав нарешті «нестандартне рішення», воно стало для мене добрим уроком, який пам'ятаю і досі. Нині таких завдань пропонують сотні на різних тренінгах, але я не про те... Той урок був важливим для мене, бо навчив думати про нестандартні рішення в найрізноманітніших ситуаціях, у яких опиняюсь.

Тепер, коли думаю, де ми всі нині, мені видається, що outside the box має думати вся нація. І так, здається, й відбувається. Головне, щоб наступного року, ми про це не забули й не втратили креативності. ■

**УКРАЇНЦІ ВРЕШТІ ЗРОЗУМІЛИ:
ВОНИ САМІ МОЖУТЬ ТВОРИТИ
ВЛАСНИЙ ІМІДЖ У СВІТІ
Й НА ЇХНІ РІШЕННЯ НІХТО НЕ
ВПЛИНЕ, НАВІТЬ ОКУПУВАВШИ
ТЕРИТОРІЮ ДЕРЖАВИ**

Новорічні обіцянки собі

«Виведення радянських військ з Естонії тривало три роки, а невизнання радянської окупації країн Балтії – аж п'ятдесят», – сказав якимось в інтерв'ю естонський президент. «Як же це довго», – подумалося тоді мені. Ми розмовляли в ресторані п'ятизіркового готелю в центрі Києва. За столиком поруч майже пошепки, але активно обговорювали щось найодіозніші екс-регіонали. Вони вже не балотувалися, бо на той час їм краще було не показуватися у телевізори. Зате їхні колишні однопартійці продовжували на телеєфірах свої мантри про те, що треба піднімати пенсії, чути голос Донбасу і що взагалі вони «за мир». Був розпал війни й передвиборчої кампанії. В Запорізькій області ховали 55 тіл бійців. З Донбасу виїхав мільйон жителів. Ті, що лишилися, сиділи без світла й води. Голод і холодна зима прийдуть пізніше. Хоча навряд чи це сильно змінило ареал або ж раціон тих екс-регіоналів: вони, мабуть, і сьогодні спокійно чекають в одному із п'ятизіркових готелів доки українцям набриднуть чвари влади, відсутність реформ та економічний колапс, і вони зможуть повернути собі владу на хвилі невдоволення.

Тим часом найважчий за доби незалежності для нас рік добігає кінця, і настрої переважно такі самі похмурі, як його останні дні. Українці, європейці й американці чекають від влади реформ та боротьби з корупцією, а вона діє повільно й поверхово, ніби має в запасі роки. Ухвалюють рішення про скасування позаблоковості України – однозначно запитане, але на цей момент популістське на тлі відсутності очищення судів та прокуратури. І, як завжди, жодної ефективної комунікації із громадянами, яким необхідно пояснювати зміни, ініційовані владою. Бо замість неї цю лакуну в спілкуванні заповняють інші сили, що знайдуть, як зірпатися на непоінформованості й невдоволенні населення, котрі тільки починають зростати. А наслідки економічної кризи ще навіть не дуже відчутні. Але розчаровуватися не варто. Інакше й не могло бути. Після Майдану регіонали та російський політичний вплив нікуди не зникли б, можновладці не стали б ефективними патріотами, а українці не почали б масово вникати у податкові реформи, замість того щоб поширювати новини зі скандальними заголовками й радити падінню рубля та цін на нафту (переважно теж без розуміння причин і наслідків цього явища). Не так давно Каха Бендукідзе казав київській аудиторії про те, що післямайданна влада марнує час на зміни, а люди замість вимагати їх десь під урядовими офісами сидять на його лекції. Потім розповідав, як особисто після приходу до влади в Грузії вмовляв тамтешніх депутатів голосувати за якісь закони.

Його тоді не спитали, чи почали звичайні грузини глибше цікавитися реформами оподаткування або ж судів і чи змогли б такі складні питання вивести їх на вулиці. Але тоді в їхнього керівництва була політична воля до швидких змін. Хоча після всього вони обрали собі популістську владу, за якої надбання попередніх років у країні згортаються. І велика частка провини за це лежить на грузинських виборцях, які тоді не навчилися критично сприймати слова та дії політиків. У нашого керівництва воля до дій народжується в найкращому разі з-під фінансової палиці Заходу. Але звіти дедалі роздратованіше лунає один меседж: за зміни у своїй країні відповідальні українці. Ми, зі свого боку, зобов'язані змусити владу чути ці вимоги. А отже, треба чітко розуміти, чого вимагати. Тому час, марнований на зловтішання із приводу здешевлення нафти, падіння акцій «Газпрому» чи подорожчання продуктів у Криму, краще присвятити розумінню й контролю рішень у місцевій міліції чи ратуші, обласному суді або у Верховній Раді. Це не так весело, як фото росіян, що у валютній паніці скуповують Porsche, електрочайники та креслатки. Але ціни на нафту почнуть колись підніматися, санкції Захід скасує, а його компанії вишикуються в чергу по ніші на спорожнілому за час ізоляції ринку, як зараз кину-

Автор:
Анна Корбут

**ЧАС, МАРНОВАНИЙ
НА ЗЛОВТІШАННЯ ІЗ
ПРИВODУ ЗДЕШЕВЛЕННЯ
НАФТИ ЧИ ПАДІННЯ АКЦІЙ
«ГАЗПРОМУ», КРАЩЕ
ПРИСВЯТИТИ КОНТРОЛЮ
РІШЕНЬ У МІСЦЕВІЙ МІЛІЦІЇ
ЧИ РАТУШІ, ОБЛАСНОМУ СУДІ
АБО У ВЕРХОВНІЙ РАДІ**

повірити, що якихось два десятиріччя тому The New York Times писала про неї таке: «Лех Валенса [...] попросив у Конгресу план Маршалла для відновлення економіки. Але Конгрес і президент Буш [...] допомогли цю бачать значно скромніше [...]». Західні експерти кажуть, що вона буде марною, якщо Варшава не здійснить фундаментальних економічних реформ [...]. Поляки не мають результатів, якими могли б похвалитися після набраних у 1970-х кредитів, зате залишилися з важезним тягарем на шії». Відповідальність за успішний сценарій в Україні сьогодні лежить на наших політиках, великою мірою на Заході, але ще більшою на нас самих. І нам у Заході крім грошей можна позичити одну новорічну традицію – давати обіцянки собі на наступний рік. Американці найчастіше загадують побачити нову країну, здоровіше харчуватися або менше пити. Вони зазвичай зриваються. У нас завдання серйозніше. Наша країна вже й так схудла далі нікуди. А, як кажуть у народі, «поки товстий схудне, худий здохне». Тому нам зірватися категорично не можна. ■

Антон Цайлінґер: «Наука не може бути мотивована застосуванням винаходу в майбутньому»

Спілкувалась
**Ольга
Ворожит**

Тиждень поспілкувався з президентом Австрійської академії наук Антоном Цайлінґером про розвиток і джерела фінансування науки в Австрії та роль Академії наук у цьому процесі.

У. Т.: Як ви досягаєте показників якості науки в Австрії? Як заохочуєте своїх учених до кращої роботи?

— Ми маємо стандартні показники якості в інститутах, як-от кількість публікацій у відомих журналах. Вони потрібні для того, щоб, приміром, ученим обдарованим і працьовитим забезпечити певні переваги. Річ у тім, що таким чином формується меседж, особливо для початківців: якщо ти проводиш хороші, цікаві дослідження, ми дамо тобі змогу займатися цим у нашому інституті. Багато молодих людей захоплені наукою. Найважливіше тут не знеохотити їх, а, навпаки, створити необхідні умови. Якщо вам вдасться це, отримаєте результат.

У. Т.: Наскільки довгою є дорога від винаходу до його кінцевого впровадження в Австрії?

— Мені здається, це неважливе запитання.

У. Т.: Чому?

— Наука не може бути мотивована застосуванням винаходу в майбутньому. Найкраще, коли дослідження проводяться заради цікавості. По-справжньому важливі кроки було зроблено не тому, що хтось прагнув подальшого використання результатів, а тільки завдяки бажанню винайти щось нове. Відомим прикладом є Генріх Герц, який наприкінці XIX століття провів

перший експеримент із радіохвилями. Він тоді й гадки не мав, що це можна використати для радіо. Йому було просто цікаво, а застосування знайшлося значно пізніше. Тобто згадане дослідження не мало на меті отримати телефон, радіо, телевізор тощо. Утім, важливо, що як науковець ви маєте бути відкритим до впровадження свого винаходу.

Час від появи винаходу до його застосування може бути

різний. В нашій групі у Відні була людина, якій, щоб реалізувати цінну ідею і створити компанію, знадобилося лише два роки. У інших випадках це займає 10 чи навіть 20 років і залежить від багатьох чинників, які не можуть бути мотивацією. Прикметно, що Україна й Австрія в цьому сенсі дуже схожі, бо головний капітал, яким ми володіємо, — наші молоді уми. Решта неважлива. Ви

БІОГРАФІЧНА НОТА

Антон Цайлінґер — австрійський квантовий фізик, професор фізики у Віденському університеті й старший науковий співробітник Інституту квантової оптики і квантової інформації (IQOQI) в Австрійській академії наук. З 2013 року президент Австрійської академії наук

повинні розвивати інтелект молоді й створювати всі можливі умови, щоб зацікавити її наукою.

У. Т.: Як саме заохочуєте молодих австрійців працювати в науці?

— По-перше, надаємо їм можливості. По-друге, надаємо контакти, особливо міжнародні, з найкращими групами в їхній галузі. Важливо, аби молоді й талановиті бачили, що насправді вони не гірші за провідних науковців світу. Необхідна комунікація з людьми, які по-справжньому захоплені наукою, щоб молодь мала підтримку.

У. Т.: Якою є модель фінансування науки в Австрії? Наскільки у фінансуванні зацікавлені приватні компанії?

— Науку в нас переважно фінансує або австрійський уряд, або Європейська комісія. Є гранти, є основні фонди, куди

треба звертатися по гроші. Надаються вони на конкурсній основі. На жаль, в Австрії приватне фінансування незначне. І насправді це дуже погана традиція. У Німеччині воно набагато більше. У нас дуже мало фондаций, які сприяють науці. Але ми працюємо над цим. Знову ж таки в наших країнах

ЯКЩО ХТОСЬ ПІДТРИМУЄ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ, ТО ВІН МОЖЕ ПРОСЛАВИТИ СВОЄ ІМ'Я НА СОТНІ РОКІВ. КОЛИ Ж ХТОСЬ ПРОСТО ПІДТРИМУЄ ФУТБОЛЬНИЙ КЛУБ, ЙОГО ЗАБУДУТЬ ЗА ДВА ДЕСЯТИЛІТТЯ

схожа ситуація. Думаю, багато заможних людей могли б сприяти науці, але їх потрібно зацікавити. Якщо хтось підтримує науковий інститут, то він може прославити своє ім'я на сотні років. Коли ж хтось просто підтримує футбольний клуб, його забудуть за два десятиліття. Ніхто не згадає про нього. Нам треба повчитися цього в американців. Вони запрошують спонсорів до інституту, показують, що там відбувається, і ті стають частиною спільноти й бажаними гостями.

Ще один момент — і в Австрії, і в Україні (й тут знову ж таки можна повчитися в інших країн) якщо хтось має фундацію або щось подібне, то платить менше податків. На мою думку, податкові пільги мають застосовуватися тільки тоді, коли підтримуються певні дослідження чи соціальні проекти, що належать до кола суспільних інтересів, коли частина грошей іде на користь широкій громадськості.

У. Т.: Чи є різниця у фінансуванні експериментальної та фундаментальної науки в Австрії?

— Між фундаментальною та експериментальною наукою великої різниці немає. Як і між гуманітарними та природничими науками. Це одне велике ціле, це змагання.

У. Т.: В Україні триває дискусія щодо розвитку та можливої трансформації Академії наук.

Якою ви бачите роль Академії наук у суспільстві?

— На мою думку, уряд у жодному разі не повинен втручатися у справи Академії наук. Держава не має вказувати, які дослідження проводити, впливати на її структуру. Слід заохочувати АН ефективно працювати й творити внутрішні структури, які підтримували б найперспективніші проекти й допомагали б молоді просуватися цими справами. Наприклад, Академія наук СРСР мала значну незалежність. Чому? Тому що незалежні дослідження дають ліпші результати. І саме в цьому зацікавлена держава. Якось я сказав одному нашому канцлерові, що існують рішення в академічному середовищі й що в його інтересах не впливати на них, адже тоді результат буде кращий.

Очевидно, що найпередовіші дослідження АН — це внесок у майбутнє країни з двох причин. Перша — результати можуть бути використані в подальшому. Друга — освіта молодих людей, які проходять через Академію наук, здобуваючи докторський ступінь. Ці люди мають добру підготовку, а отже, дуже важливі для майбутнього своєї держави.

У. Т.: Ви автор концепції Інституту науки і технологій в Австрії. У чому полягає ідея концепції такої установи?

— Інститут працює вже шість чи сім років і налічує 40–50 професорів. Щоб навчатися тут, треба вже бути магістром. Ідея полягає в тому, аби запропонувати найкращих професорів у своїй галузі. У нас були деякі дуже хороші призначення. Очікую, що в майбутньому займатимемося й експериментальною наукою. Інститут насправді допоміг австрійській громадськості усвідомити, як важливо мати високоякісні дослідження.

Тобто основна ідея в тому, щоб мати провідну в галузі науки та досліджень установу, яка мотивуватиме інші інституції, наприклад університети, бути більш конкурентоспроможними у своїй дослідницькій діяльності. ■

ФОТО: АНДРІЙ ГОМАНІН

Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й

Автор:
Леонідас
Донскіс,
Литва

Деякі автори називають 1989 рік «осінню народів». Концепція «осені» приховує прекрасну двозначність: шпенглерівський мотив приречення поєднується з метафоричною плодючістю й урожайністю. Щось – зі світу «Присмерку Європи» Освальда Шпенглера, щось – із «Осені Середньовіччя» Йогана Гейзінги.

2014-го світ відзначав 25-ту річницю падіння Берлінського муру та революцій у Центрально-Східній Європі. Без зайвих рефлексій очевидно, що про диво 1989-го говорити зайве. Друга світова війна з її моторошним і нібито неподоланим розколом у Європі завершилася практично миттєво, не лишивши ані сліду від тих звірів, розпачу й безнадії, що плондрували Центрально-Східну Європу понад 40 років. Як зазначив нещодавно Адам Міхник, у наш час нерідко виникає спокуса присвоїти собі роль основної сили й натхненника історичного занепаду тоталітаризму в Європі. Для всіх американців очевидно, що могутність Радянського Союзу була повалена економічною потугою саме США, які в холодній війні завдали йому нищівної поразки. Німецькі політики гордо заявляють, що їхня мудра й терпляча Ostpolitik на протиположному тиску та агресивній позиції Америки стала вирішальним фактором історичної боротьби.

Натомість у Польщі ніхто не сумнівається в такому: Папа Іван Павло II оскаржив існування комунізму як світової системи й основної конкурентної ідеології, а «Солідарність» завдала останнього удару смертельно пораненому радянському блоку, продемонструвавши, що робітничий клас може повстати проти «держави робітничого класу» й позбавити її залишків легітимності. У країнах Балтії здебільшого вважають (і не без причини), що живий ланцюг балтійців, які трималися за руки 1989 року, та виняткова роль Литви (першої республіки, що відокремилася від Радянського Союзу) відіграли в розвалі СРСР та падінні комунізму в Європі ключову роль – надто очевидну, щоб вести про неї дискусії.

Усі ці аргументи більш-менш раціональні. Однак саме унікальне поєднання сил та джерел натхнення зробило 1989-й вирішальним роком, який, поза сумнівом, змінив хід історії.

Те, що західноєвропейському інтелектуалові видавалося великим ходом історії від Латинського кварталу в Парижі до решти світу (як зауважив Франц, герой роману Мілана Кундери «Нестерпна легкість буття»), було трагедією та жорстоким ударом для багатьох інших людей (за словами героїні цього самого роману

Сабіни, чеської художниці-емігрантки). 1968-го соціалізм та обіцянки свободи, які Захід розглядав із теоретичних позицій, виявилися жахіттям на практиці для Сходу. Європу досі розколюють різні політики пам'яті та відповідні режими. Трагічне коротке століття 1914–1989 років та «осінь народів» були логічними від початку до фіналу. Світ не раз змінювався до невпізнанності, виникало невідступне відчуття фатальності: революція, війна, занепад, кримінальний режим на тлі бездіяльності та безсилля так званої цивілізованої політики й інституцій.

Нинішні події в Європі мені видаються радше мовчазною технократичною революцією, аніж розвитком цифрової демократії та глобального громадянського суспільства, як дехто воліє вірити. 10–20 років тому до європейського клубу могла потрапити лише країна, що надала докази власної демократичності. Важливе значення мали деякі цінності й зобов'язання. Тепер ми, певно, вступаємо в нову епоху світової політики: головне – це фінансова дисципліна, вигідність країни для фінансового со-

юзу та її економічна поведінка. Колись східноєвропейці щиро вірили, що верховенство права, готовність до демократії та дотримання прав людини – це перепустка до «райського» Заходу, ключ до його уваги, поваги й навіть безпеки.

Боюся, зараз ми втрачаємо це. Країни Схід-

НИНІШНІ ПОДІЇ В ЄВРОПІ МЕНІ ВИДАЮТЬСЯ РАДШЕ МОВЧАЗНОЮ ТЕХНОКРАТИЧНОЮ РЕВОЛЮЦІЄЮ, АНІЖ РОЗВИТКОМ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

ного партнерства дістають страшенно сумні й демомотиваційні новини із Заходу: ніхто не воюватиме за них через якусь європейську солідарність. Таким чином, європейській ідеї у Східній Європі завдано смертельного удару. Варто нагадати, що Євромайдан у Києві був не лише революцією проти бандитської влади, а й справжньою європейською революцією людей, далеких від євроскептицизму та цинічності жителів західної частини континенту.

По суті, 1989-й поклав край геополітиці в Центрально-Східній Європі. Однак, озируючись назад, бачиш тепер цей рік як геополітичну паузу, спричинену занепадом і поразкою Росії перед лицем Заходу (як прийнято тепер вважати у путінській РФ). Водночас 1989-й не зміг поставити крапку на страшній спадщині СРСР і сталінізму. Тепер маємо справу з поверненням історії та геополітики – усе вкупі.

Історія таки повторюється – невдовзі ми довідаємося, як трагедія чи як фарс. Зрозуміємо, чи нова залізна завеса і «стара нова» холодна війна позначать безсилля й потенційну дезінтеграцію Росії, а чи безсилля Заходу на тлі краху надій на майбутній про-
рив. ■

ТОКСИЧНА БАЙДУЖІСТЬ

Автор:
Едвард
Лукас,
Велика
Британія

Згадувати 2014 рік із усмішкою не доведеться. Це дата початку війни в Україні, анексії Криму, збиття малайзійського боїнга, посилення гібридної війни Росії проти Заходу – від небезпечних порушень її літаками повітряного простору до безпрецедентної антизахідної пропаганди. У самій РФ придумані залишки свободи. 2014-го перестав існувати світ, яким ми знали його багато років, хоча здебільшого не усвідомили цього.

Захід справді почав реагувати. США та Європейський Союз запровадили санкції проти Росії і домоглися скасування проекту «Південний потік» – газопроводу, що почав експорт російської корупції та впливу ще до старту його будівництва. НАТО створило тимчасовий корпус швидкого реагування на випадок кризи в країнах Балтії (сподіватимось, у наступні кілька тижнів нічого не станеться, бо він буде готовий лише на початку року).

РФ не отримала всього, що хотіла: не створила «Новоросії» через об'єднання Східної України з Кримом та сепаратистами Придністров'я, підтримуваних Кремлем; не відрізала Україну від моря. Українцям скрутно, але вони не зламалися: нарешті, схоже, починаються реформи (із 25-річним запізненням), хоча шансів на успіх у них мало. Падіння цін на нафту збентежило путінський режим і його союзників. Китай не збирається їх рятувати, потихеньку перебираючи під свій вплив частини колишньої імперії Кремля в Центральній Азії. Росіяни були готові пожертвувати свободою заради стабільності. А от проміняти добробут на демагогію навряд чи захочуть.

Однак головна біда – бездіяльність і невігластво. Ми, ніби гомеопати при автокатастрофі, чіпляємося за відомі нам істини, замість того щоб діяти, як потрібно. Громадськість більшості країн (Польща і держави Балтії – виняток) ніяк не усвідомить, що заради свободи та

безпеки часом доводиться пережити біль, ризик і стрес. Фінансисти й бізнесмени і далі бруднять руки в Росії, а нашоствуючись на перешкоди, завзято протестують (при цьому їх розлютило б, якби на їхніх батьківщинах коїлося те саме, що в РФ).

Політикам також важко зосередитися на Путіні. Декому його монопольне і рішуче правління видається привабливим (наприклад, Вікторіві Орбану в Угорщині або Робертіві Фіцо в Словаччині). Лівих засліплює антиамериканізм Росії – вони не помічають репресій, імперіалізму та

жадоби режиму. Хоч як дивно, свідомим лібералам простіше звинувачувати НАТО в порушенні гаданих обіцянок, аніж визнати, що РФ розв'язала в Україні колоніальну війну, якої, скажімо, ніхто не подарував би іншій колишній імперії в Африці.

Для правих кремлівські нотки теж як бальзам на душу. Патріотизм російських лідерів – гідний наслідування приклад

(обкрадання власного народу на десятки мільярдів доларів, звісно, не враховується). Попри розгульне життя вершків суспільства, публічна побожність та цькування гомосексуалістів імпонують мешканцям Заходу, яких обурює декаданс їхньої цивілізації. Нападки Кремля на базований на чітких правилах міжнародний порядок ніби музика для тих, хто вважає його норми обмеженням суверенітету своїх країн.

Найгірше показали себе експерти із зовнішньої політики. Дехто з них, наприклад Генрі Кіссінджер і Гельмут Шмідт, має солідну репутацію, дехто менш впливовий. Та всі вони схилиються до простого й цинічного рішення: пожертвувати європейськими устремліннями України й почекати, доки Росія заспокоїться. Це гірше за гомеопатію: вона просто неефективна, а такі експертні «ліки» токсичні й потенційно смертельні. ■

**НАЙГІРШЕ ПОКАЗАЛИ СЕБЕ
ЕКСПЕРТИ ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ. ВОНИ
СХИЛЯЮТЬСЯ ДО ПРОСТОГО
Й ЦИНІЧНОГО РІШЕННЯ:
ПОЖЕРТВУВАТИ
ЄВРОПЕЙСЬКИМИ
УСТРЕМЛІННЯМИ УКРАЇНИ
Й ПОЧЕКАТИ, ДОКИ РОСІЯ
ЗАСПОКОЇТЬСЯ**

Із минулого в майбутнє

У світовій економіці 2015 року буде відчутно тривожне відлуння кінця 1990-х

Фінансовий крах у Росії, здешевлення нафти і зміцнення долара, нова золота лихоманка у Кремнієвій долині й відновлення американської економіки, ослаблення Німеччини та Японії, обвал валют нових ринків, проблеми демократа в Білому домі. Це прогноз світу на 2015 рік чи портрет кінця 1990-х?

У новітній історії економіки фінансова криза 2008–2009-го зайняла стільки місця, що про давніші труднощі й не згадати. Але озирнутися років на 15 назад вельми повчально, аби знати, що робити, а чого уникати.

Тоді, як і сьогодні, США йшли в авангарді цифрової революції. Інтернет породив вибух інноваційних технологій та ейфорію із приводу їхніх перспектив. До 1999-го ВВП Америки зростав більш ніж на 4% щороку, майже вдвічі обганяючи серед-

ній темп багатих країн. Показник безробіття знизився до рекордних за останні три десятиліття 4%. Від закордонних інвесторів не було відбою, і вони стимулювали як курс долара, так і ціни на акції.

ЯКЩО СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТАКИ ЗАХИТАЄТЬСЯ У 2015-МУ, ВІДНОВИТИ СТАБІЛЬНІСТЬ БУДЕ ВАЖЧЕ, БО В ПОЛІТИКІВ ТЕПЕР ДУЖЕ МАЛО ПРОСТОРУ ДЛЯ МАНЕВРУ

Тоді оптимізм у США контрастував із песимізмом деінде, як і сьогодні. Японська економіка 1997 року скотилася в дефляцію. Німеччина була «інвалідом» Європи, її компаніям зава-

жали суворе регулювання ринку праці та високі витрати на ведення бізнесу. Нові ринки спочатку вирвалися вперед, а згодом їх охопила криза: з 1997 по 1999 рік від Таїланду до Бразилії місцева валюта обвалювалась, іноземний капітал утікав, а борги в доларах стали невідомими.

Зрештою, проблеми почалися і в сполучених штатах. Бульбашка доткомів луснула на початку 2000 року, обваливши ціни на акції. Інвестиції в бізнес, зокрема в технології, зменшилися; цінні папери подешевшали, а споживачі заповзялися економити. До початку 2001-го США, як і більшість багатих країн, з'їхали в рецесію, хоч і помірно.

Найбільше змінилося становище Китаю: бувши другою економікою ще у 1999 році, він вирвався на друге місце у світі, яке утримує і дотепер. Але

три тенденції дестабілізували глобальну економіку тоді – і можуть зробити те саме зараз.

Перша – це розрив між США, де зростання швидшає, і рештою країн, де воно сповільнюється. На 2015 рік команда прогнозистів The Economist передбачає зростання в Америці на рівні 3% (для порівняння: в Японії та Єврозоні – 1,1%). Темпи динаміки Китаю можуть знизитися приблизно до 7%. Американці, не виключено, втішатимуться у 2015-му тим, що в них робочі місця створюються найшвидше від 1999-го, дешевий бензин викликає сплеск споживчих витрат, а інвестиції в бізнес набрали обертів. Хоча є і погані новини: через обвал цін на нафту можуть збанкрутувати численні американські розробники сланцевих родовищ, а зміцнення долара й ослаблення іноземних валют завадатиме збитків експортерам, як і 15 років тому. Британія теж може постраждати від проблем Єврозони.

Друга тенденція – це похмурі перспективи двох інших великих економік багатого світу. Німеччина зростає приблизно на 1% щороку і має глибокі проблеми через роки недофінансування, катастрофічну енергетичну політику й уряд, надто одержимий планами економії та страхом перед електоратом, щоб проігнорувати структурні реформи. А Японія повторила помилку 1997 року: не уникнула стагнації, передчасно піднявши споживчий податок.

Третя – небезпека на нових ринках. Тоді проблемою були фіксовані обмінні курси й великі валютні борги. Нині борги менші, валютні курси плавають, а більшість держав накопичила резерви. Проте спостерігається дедалі більше тривожних сигналів, особливо у Росії. Але й інші сировинні експортери бачаться слабкими, зокрема африканські. У Нігерії на нафту припадає 95% експорту й 75% доходу держави. Гана вже звернулася по підтримку до МВФ. Проблема інших країн – у корпоративному секторі. Багато бразильських компаній мають великі борги в доларах. Епідемія дефолтів у бізнесі може стати не такою видовищною, як низка суверенних боргових криз в Азії в

1990-х, але інвестори почнуть нервувати, а долар – зростати.

СТРАШНІШІ БУДУТЬ НАСЛІДКИ

Якщо скласти все це разом, то 2015 рік обіцяє бути нелегким. Біржові песимісти битимуться об заклад, що підйом долара в поєднанні з апатією Єврозони і кризою кількох нових ринків зрештою спричинить спад економіки США. Із позитивного: фондові біржі справляють солідніше враження, ніж у 1990-х – співвідношення ціни акції до дохідності серед компаній S&P 500 дорівнює 18, що не перевищує середнього історичного значення. Багато великих технологічних фірм мають цілком пристойний баланс. Світова фінансова система менш залежна від кредитів, а відтак і не настільки уразлива до криз. У 1998 році дефолт Росії обвалив великий американський хеджовий фонд LTCM. Сьогодні такий ефект доміно менш імовірний.

Але якщо світова економіка таки захитається, то відновити стабільність цього разу буде важче, бо в політиків дуже мало простору для маневру. У 1999 році відсоткова ставка ФРС була в межах 5%, що залишало достатньо можливостей для її зниження, коли економіка сповільнювалася. Сьогодні відсоткові ставки в усьому багатому світі близькі до нуля.

Не в кращий бік відрізняється і політична арена. Наприкінці 1990-х більшість населення багатого світу насолоджувалася плодами економічного буму: медіанна зарплата у США впродовж 1995–2000-го зростала щороку на 7,7% у реальному вираженні. Від 2007-го в вона залишалася там на одному рівні, а в Британії та більшості країн Єврозони знизилася. У всіх державах багатого світу виборці вже нарікають на владу, і це видно з низької явки та підтримки протестних партій. Якщо наступного року їх затискатимуть надалі, невдоволення переросте в обурення. Економіка 2015-го, може, й буде схожа на ту, що була наприкінці 1990-х, але політична ситуація, очевидно, видасться набагато гіршою. ■

© 2014 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

New Non Fiction Books from EU

К Н И Г А Р Н Я

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044) 235-88-54

www.book-ye.com.ua

* Нові не-фікшн книжки з Європи

Спершу свідомість, потім зброя

Серед багатьох смислів української дійсності, які з пронизливою відвертістю оголила чергова російсько-українська війна, на чільному місці, як не дивно після 20 років незалежної України, постала проблема національної ідеології та державницького фундаменту історичної пам'яті

Автор:
Віктор Брехуненко

Сьогодні ми гостро, як ніколи, відчуваємо, наскільки українська перспектива залежить від того, чи адекватною викликає часу виявиться система історичних, ідеологічних, загальнолюдських переконань та цінностей пересічного українця. **З по-**

КНЯЖИЙ ДВІР
У КИЄВІ.
Мініатюра
з «Радивилів-
ського
літопису»

чатком російської агресії швидко з'ясувалося, що, як і раніше, в основі стратегії лежить неприхована війна за думки людей – спершу оволодіти свідомістю, а потім уже в хід піде звичайна зброя.

І ось несподівано для широкої громадськості у вирішальний історичний момент постали големи королями ті українські гуманітарії, хто ще вчора з по-

гордою проповідував ідею «дистильованої науки», лякаючи, мовляв, інакше запанує ідеологічна зашореність і про наукове знання як таке можна буде забути. При цьому, щоправда, всі добре розуміють, що повна ізоляція історика, політолога, філософа та інших гуманітаріїв від суспільства не є можливою: будь-який науковий текст незалежно від бажання автора впли-

ває на формування переконань та образів минулого, а тому неминує виконувати ідеологічну функцію. І якщо україноцентричних текстів бракує чи вони неконкурентоспроможні, то порожнеча відразу заповнюється кимось іншим, хто навіює свої ідеї з антиукраїнської перспективи. Найсвіжіший приклад – спроби Москви накинати концепцію «Новоросії», витягнуту з просякнutoї нафталіном шухляди XIX століття. І невідомо, що було б на цій ділянці відстоювання українських інтересів, якби не зусилля низки сучасних запорізьких та одеських істориків, передусім школи світлої пам'яті професора Анатолія Бойка, які цілеспрямовано та якісно досліджували із середини 1990-х років історію Степової України XVIII–XIX століть і **практично** звели неподоланий науковий бар'єр проти суто пропагандистського вивороту, яким є концепція «Новоросії».

Загалом можна констатувати, що, попри купу проблем, зусилля останніх двох століть не пішли в пісок. Зі скрипом долаючи спадок радянських часів, «мудрі» поради доброзичливців і штучно виставлені своєю ж державою перепони, українська гуманітаристика все-таки змогла закласти підвалини для формування україноцентричної історичної пам'яті та вкинути зерна здорового патріотизму.

Прості українці продемонстрували неабияку єдність у здатності захищати свої Батьківщину і свободу, всупереч, до речі, московським теоріям про ледь не цивілізаційні розлами між українськими регіонами. Сьогодні це найцінніший капітал України, який треба берегти й примножувати, і роль істориків у тому вирішальна. Однак саме стосовно їхньої спроможності розвинути позитивні тенденції та успіхи виникають сумніви. І головна загроза криється в тому, що значна частина наукової спільноти, на жаль, ще не пододала комплексів родом із недавнього бездержавного минулого.

**«НІМЕЦЬ СКАЖЕ:
«ВИ МОГОЛИ».
«МОГОЛИ! МОГОЛИ!»**

Руйнівний російський ідеологічний прес став одним із найбільш

гнітючих наслідків періоду нашого бездержавного існування. В Україні, як і скрізь, де нація втратила свою державу, потуга-переможець удавалася до інтелектуального поневолення, щоб паралізувати здатність до осмисленого та ефективного спротиву. З позиції сили і влади Москва взялася нав'язувати нам свою версію української історії, обґрунтовуючи «**природне**» право Росії на довічне володіння українськими землями. **Кінцева ж мета полягала в тому**, щоб змусити самих українців дивитися на світ загалом і свою історію зокрема московськими очима, мавпуючи моделі, розроблені в імперському центрі. Свого часу польський історик Ян Кеневич дуже влучно охарактеризував подібні ситуації: будь-який поневолювач завжди прагне, щоб «завойовані нації писали свої історії мовою й у формі, властивій країні гегемону».

Усі мантри сьогодишнього Кремля про «спільну історичну долю», «один народ», «єдиний російський світ» тощо – це все банальні переспіви з ідеологем, сконструйованих російськими елітами ще у XVIII–XIX століттях. При цьому сконструйованих багато в чому, на жаль, завдяки перекинчикам з України, які в такий спосіб робили вдалі кар'єри в імперських столицях. Чого варті лише зусилля Феодана Прокоповича, Олександра Безбородька чи Віктора Кочубея?

Водночас починаючи з XIX століття Росія нав'язувала і світові своє тлумачення української історії та образ українства, пропущені через російські експансіоністські інтереси. Саме імперія довго формувала і великою мірою до сьогодні формує зовнішні уявлення про Україну та її минуле. Це зайвий раз підтверджує дію закономірності, виведеної американською дослідницею Євою Томпсон: «Колонізовані країни не беруть участі у творенні власного образу, бо їхня нарація не доходить до світу. А нарація гегемона наголошує, що й не дивно, на слабкості, пасивності, бракові творчих сил і здобутків, нездатності до самовизначення колонізованих націй». Сприйняття України у світі, принаймні з XIX й до кінця XX століття, вписується у цитоване спостереження. І сьогодні «голос з України» ледь пробивається

Починаючи з XIX століття Росія нав'язувала і світові своє тлумачення української історії та образ українства, пропущені через російські експансіоністські інтереси. Саме імперія довго формувала і великою мірою до сьогодні формує зовнішні уявлення про Україну та її минуле

крізь товщу того викривленого образу, який невтомно конструє Росія. І в цьому полягає глибина причина дивної, на перший погляд, безпорадності Заходу перед українськими подіями, його неадекватних реакцій, а також тривалих успіхів московської пропаганди.

Найнебезпечнішим є те, що підходи, накинута Москвою, вчуваються і в багатьох українських інтерпретаціях минулого. І це ще більше ускладнює завдання позбавити світ московських окулярів. Довге перебування під впливом історичної науки держави-завойовника і такого самого задавленого комплексу меншовартості, саможестства та епігонства ще дається взнаки. І сьогодні наполегливі заклики застосовувати нібито «безсторонній науковий підхід», які лунають як ззовні, так і зсередини, виказують відверте бажання новими засобами підтримати старий статус-кво. Як наслідок – оновлення, яке з кінця 1980-х років переживає українська історіографія, часто виявляється безсилим знищити внутрішнього цензора, породженого підсвідомим

МАНТРИ СЬОГОДНІШНЬОГО КРЕМЛЯ ПРО «СПІЛЬНУ ІСТОРИЧНУ ДОЛЮ» – БАНАЛЬНІ ПЕРЕСПІВИ З ІДЕОЛОГЕМ, СКОНСТРУЙОВАНИХ РОСІЄЮ ЩЕ У XVIII–XIX СТОЛІТТЯХ

страхом бути звинуваченим у національній зашореності чи хуторянстві під час спроб вийти за силоне поле сформованих зовнішніх уявлень про нібито вторинність і безпорадність українського минулого. Такий страх постати провінціалом і невідповідним сучасним модним інтелектуальним трендам паралізує, особливо молодих істориків, а також схиляє мімікувати замість того, щоб називати речі своїми іменами.

ЩО НАМ КИЇВСЬКА РУСЬ?

Подивившись під таким кутом зору на поле української історії, ми зрозуміємо, що однією з найпроблемніших ділянок у ній є »

прочитання українського Середньовіччя. Попри всі проблеми з дослідженням пізніших періодів, там є головний чинник для формування самодостатньої історичної пам'яті українців – потужний шар новітніх досліджень, базованих на підходах, уже позбавлених комплексів вторинності. Натомість концептуалізації **Київської** Русі, які виходять з-під пера сучасних українських істориків, за невеликим винятком і далі вмонтовані в накинтий північним сусідом каркас, пропонує підсвіжений новими науковими віяннями москвоцентричний погляд. Прогалини в цьому питанні надзвичайно небезпечні, порівнювані хіба що з пробіями у підводному човні. Вони унеможливають появу цілісного і внутрішньо збалансованого образу українського минулого й таким чином постійно загрожують виробленню україноцентричних засад гуманітарної політики.

Період **Київської** Русі як ядра історії українського Середньовіччя – один із найважливіших для розуміння корінь української державності та усвідомлення історичної тягlostі. Проте домінуюча тональність праць, присвячених цій епосі, пропонує в найкращому разі розмито-відсторонений, сказати б, вибачливий погляд бідного родича на причетність українського світу до **києворуської** історії. Звичайно, того факту, що **Київська** Русь є однією зі складових українського минулого, ніхто прямо не заперечує. Однак уявлення про неї та її природу, які з наукової висоти транслюються в суспільство, не дають чіткої відповіді на головне запитання: кого ж слід вважати прямим спадкоємцем Русі, а кого бічним. Розмитість пояснень та півтони односторонньо навіюють враження, що сучасна Україна та український світ пов'язані з її спадщиною лише дотично. **Київська** Русь піднята на висоту особливої суспільної формації, яка, голосно заявивши про себе, згодом пішла з історичної арени, залишивши, що правда, по собі чомусь лише бічних спадкоємців.

Москва тривалий час методично й безальтернативно вкидала в українське суспільство

Один з останніх прикладів «приватизації» Росією спадку Київської Русі – намір звести пам'ятник Володимирові Великому в Москві

концепцію про **Київську** Русь як «колиску трьох братніх народів», у якій росіяни були за старшого брата. Тому відсутність чіткої, зрозумілої та конкурентоспроможної альтернативи з українського боку однозначно працює на збереження успадкованого з радянських часів канону уявлень. Навіть уникнення прямих апеляцій до «колиски» не рятує сьогодні ситуацію – це лише тиражує розмитість став-

гатьох дослідників києворуського періоду на свіжі й промовисті аргументи про те, як в Україні XVI–XVIII століть сприймали Київську Русь, створює враження, ніби саме вони їм найдужче й дошкуляють, бо підкопують підвалини звичного московського каркаса. З'явилися виразні симптоми, які вказують на те, що головне своє завдання такі дослідники вбачають якраз у захисті цього каркаса від деформації та збереженні в Україні позицій старого промосковського образу Київської Русі.

Саме з цього середовища найчастіше лунають заперечення концепції Михайла Грушевського про неперервність української історії та її перетікання від Київської Русі до Галицько-Волинського королівства і потім через структури польсько-литовського періоду до Гетьманщини й далі. Її пропонують відкинути без належного наукового спростування. Протівники такого підходу не надали суто наукових спростувань концепції Грушевського, а натомість висувають концепцію «розриву» в історії (звісно ж, «безсторонню!»), чим виразно натякають, зокрема, й на опосередкованість для України києворуського періоду. Відтак українську історію цілком штучно і надумано перетворюють на будівлю без фундаменту, зведену з наживо скріплених між собою блоків, які погано пасують один до одного. І хіба за всім цим не стоїть прозорий натяк на невизначеність подальшої цивілізаційної перспективи України та її внутрішньої цілісності? А отже, і

УКРАЇНСЬКУ ІСТОРІЮ ЦІЛКОМ ШТУЧНО І НАДУМАНО ПЕРЕТВОРЮЮТЬ НА БУДІВЛЮ БЕЗ ФУНДАМЕНТУ, ЗВЕДЕНУ З НАЖИВО СКРІПЛЕНИХ МІЖ СОБОЮ БЛОКІВ, ЯКІ ПОГАНО ПАСУЮТЬ ОДИН ДО ОДНОГО

лення до питання Київської Русі й кореня української державності та відповідно схиляє радше залишатися при старих уявленнях, аніж змінювати їх на нові.

При цьому відкинуті і дорядяська українська наукова традиція, старанно викорчовувана Москвою, і праці Михайла Брайчевського, який зумів у радянські часи рухатися своїм науковим шляхом, і доробок сучасних істориків щодо сприйняття Київської Русі в XVI–XVIII століттях в Україні та інших частинах Європи, який дає свіжі й промовисті наукові аргументи для прямої відповіді на запитання про її місце в українській історії. Більше того, реакція ба-

трьохсотлітні прагнення Москви-Росії вмонтувати Україну у своє лоно, і проекти розчленування (включно з федералізацією) Української держави постають як цілком умотивовані, зважаючи на нібито аморфність української ідентичності.

КИЇВСЬКА РУСЬ – СЕРЕДНЬОВІЧНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА

У такій ситуації не варто дивуватися відсутності поступу в концептуалізації ще однієї принципової складової киево-руської доби – специфіки зв'язку Київської Русі з подальшою українською державністю. Відверте провисання сьогодні цієї теми (та ще й посилене концепцією розривів в українській історії) однозначно ллє воду на млин «звичайної схеми російської історії» – давньої московської ідеології, згідно з якою державність Київської Русі перетекла не до Галицько-Волинського королівства, а транзитом через Володимир-на-Клязьмі прямісінько до Московського князівства. Ключовим аргументом, яким у Московії обґрунтовували свою першість на спадщину Київської Русі як держави, був лише той факт, що рід московських князів походив із Рюриковичів. Цю зачіпку використовували інтегрально: і як свідчення про трансформацію «київської історії» в «московську», і як джерело для ідеологічного обґрунтування «природного права» Москви на «київську спадщину», тобто на українські та білоруські землі.

У XXI столітті російські підходи до конструювання свого історичного наративу нічим принципово не відрізняються. Хіба тільки Путіну заманулося, аби російські вчені довели, що Москва давніша за Київ, а початок руської історії дала Ладога. Такі хворобливі кроки свідчать лише про комплекс вторинності й стурбованість Москви слабкістю та надуманістю «звичайної схеми», а також про гарячкову потребу знайти коріння Русі на території сучасної Російської Федерації.

Проте відсутність в Україні продуманої власної концепції киево-руського Середньовіччя штучно надає «звичайній схемі російської історії» безальтерна-

тивного вигляду. Достоту як на початку XVI століття, коли відсутність зацікавленості тогочасної української еліти (зокрема, і своїх Рюриковичів) у концептуалізації проблеми «київської спадщини» призвела до того, що справу віддали на відкуп Москві. Та швидко скористалася небаченою щедрістю і стала нав'язувати всім своє бачення, прагнучи, звісно, матеріалізувати його територіальними надбаннями.

Нині на українському науковому Олімпі унікають тези про Київську Русь як середньовічну Українську державу. Не бачимо такого твердження і в шкільних підручниках. А отже, штучно нав'язується «звичайна схема російської історії», століттями насаджувана і дбайливо підтримувана сьогодні на інтелектуальному рівні російськими вченими за мовчазної згоди українських. А поява якісних українських праць з історії Галицько-Волинського королівства хоча й не дає остаточно запанувати в Україні московоцентричним уявленням, але й не здатна переломити ситуацію.

Натомість російські історики під впливом новітніх наукових віянь підправили (зокрема, зусиллями Бориса Флорі) похідну від «звичайної схеми російської історії» концепцію «загальноросійської культури». Остання взагалі заперечує існування окремого самодостатнього українського етносу та проголошує, що мешканці українських земель і в Середньовіччі, і в ранньомодерні часи усвідомлювали себе частиною ширшої етнічної спільноти, звісно ж, «руської». А Переяславська рада 1654 року нібито «була сприйнята обома сторонами (мешканцями України та Московії. – В. Б.) як відновлення колишньої єдності, як возз'єднання окремих частин Русі, раніше розділених політичними кордонами».

УЯВЛЕННЯ ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ У РАННЬОМОДЕРНИЙ ЧАС

Показово, що проблеми з концептуалізацією Київської Русі в українській науці виникли на тлі появи і в Україні, і поза її межами якісних напрацювань з історії сприйняття «київської спадщини» в ранньомодерній Укра-

»

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ

вул.
Лисенка, 3

вул.
Спаська, 5

Львів
просп. Свободи, 7

іні. Як уже переконливо з'ясовано, традиційна українська еліта – князі та шляхта – однозначно усвідомлювала себе спадкоємцями князів і бояр Київської Русі, а український світ пізніших часів вважала продовженням киево-руського. На початку 1620-х років українські інтелектуали навіть сконструювали киево-руський родовід козацтву, вивівши його з дружинників давніх князів київських, тобто з того самого середовища, з якого походила частина української шляхти. В уявленнях тогочасної еліти українська історія безперервно тягнулася від княжих часів до України в складі Речі Посполитої й виступала ключовим джерелом як особливого статусу українських земель на момент укладення Люблінської унії, так і легітимності подальших претензій на його збереження та розширення. **Український світ вважали історично відмінним від усіх сусідів включно з московитами.**

Тогочасна Європа так само добре усвідомлювала відмінність у засадах причетності України та Росії до Русі. Українські землі називали «Руссю», а населення – «руси́нами», Росію ж – «Московією», а росіян – «москвитанами».

Козацька старшина, яка в середині XVII століття стала новою українською елітою і яка перед тим довгий час існувала в системі цінностей шляхетського середовища, швидко засвоїла відповідні концепції. Уже в часи Богдана Хмельницького на щит була піднята ідея Гетьманщини як прямої спадкоємиці Київської Русі. Гетьманщину називали Малою Руссю, аби підкреслити, що саме звідси пішла вся княжа Русь, розширення якої привело до появи Великої Русі. У подальшому позиції концепції «Гетьманщина – це Київська Русь сьогодні» в українському суспільстві лише міцнішали. «Великим князівством Руським» мала б називатися Гетьманщина, якби Гадяцька унія 1658 року була реалізована і Річ Посполита була реформована в конфедерацію Литви, Польщі та України. У 1672-му вже далекий від козацтва православний інтелектуал Феодосій Софонович у своїй знаменитій «Кройніці з лі-

Монети
Володимира
Великого

тописців стародавніх» також провів пряму лінію від Київської Русі до Гетьманщини. Інструкція Василю Кочубею, видана гетьманом Іваном Самойловичем у 1685 році на переговори з московським царем, не лише яскраво відображала історичні переконання нової української еліти в тягlostі української історії, а й промовисто відділяла київських князів від московських і в такий спосіб слідом за політикою Богдана Хмельницького розділяла Україну та Московію. Феофан Прокопович (який тоді ще служив вітчизні Русі-Україні) алегорично закликав гетьмана Івана Мазепу побачити в собі князя Володимира. Уявлення про прямий зв'язок між Київською Руссю та Гетьманщиною відбивали й тогочасні гравюри. На одній із них князі Борис та Гліб тримають герб Івана Мазепи, на іншій легендарний першохреститель Русі апостол Андрій Первозваний ставить на київських кручах той-таки герб, на третій гетьмана Мазепу зображено в колі князів Володимира, Бориса та Гліба.

На початку XVIII століття справа дійшла до опрацювання козацької версії української історії. **В основу було покладено ідеї самостійності українського світу, безперервності його історичного поступу навіть із докиївських часів, а також – і це принципово – відмінності від «московського народу».** Гетьман Пилип Орлик

НИНІ НА УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ОЛІМПІ УНИКАЮТЬ ТЕЗИ ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ ЯК СЕРЕДНЬОВІЧНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ. А ОТЖЕ, ШТУЧНО НАВ'ЯЗУЄТЬСЯ «ЗВИЧАЙНА СХЕМА РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ»

та автор «Літопису Граб'янки» виводили козацтво як нову українську еліту від войовничих хозар, тобто підкреслено від зовсім іншого кореня, ніж москвити. За їхньою версією, хозари володіли величезною територією, зокрема й Руссю, а після шлюбу хозарського кагана-гетьмана той разом з усім людом прийняв хре-

щення і відтак перетворився на благочестивого київського князя. Потім «козацький народ» був поневолений поляками, від яких звільнився лише в часи гетьмана Хмельницького.

Як бачимо, традиційно у свідомості українських еліт і близько не було проблем із розумінням того, хто є прямий спадкоємець Київської Русі й на чому ґрунтується безперервність української історії. Що Русь органічно перетекла в Русь-Україну і що Московія постала на окремому бічному пагоні, не сумнівалися і в ранньомодерній Європі. Лише тепер в Україні заговорили про розриви української історії, штучно ламаючи давню українську традицію. Той, хто заперечує спадковість України від Русі або сповідує концепцію «і вашим, і нашим», фактично позбавляє Україну цілої епохи в її історії, тримається таким чином накинутаго Московю канону прочитання Київської Русі й формує стійке підґрунтя для різноманітних маніпуляцій з історичною пам'яттю сучасних українців. Поки не буде подолана ця тенденція, годі говорити про повноцінну сучасну українську націю.

Тож треба перестати орієнтуватися на московські концепції, які завжди були густо замішані на ідеологічних інгредієнтах. Тим паче що в Москві завжди з неприхованою погордою дивилися й нині дивляться на догідливих українських русистів як на молодших колег, такий собі «підлісок» справжніх концептуалістів. І ніякі догоджання не рятували й не рятують від зверхньої, часто упередженої критики, якщо тільки хтось із київських колег переходив межу, визначену за умовчанням, і замахувався на російську монополію творити загальний образ Київської Русі. Натомість, як і годиться, у Москві мусили рахуватися із сильними і самодостатніми, з тими ж таки Михайлом Грушевським та Михайлом Брайчевським. Слід нарешті подивитися на Київську Русь власними очима та опрацювати конкурентоспроможні концепції, взявши в союзники бодай напруження західних русистів і доробок дослідників ранньомодерної України, здатний стати неабияким інтелектуальним підживлювачем. ■

Спеціальні авіарейси до Івано-Франківська

з Києва	від 599 грн*
з Одеси	від 649 грн*
з Дніпропетровська...	від 749 грн*
з Харкова	від 849 грн*
з Москви	від 949 грн*

Рік прозрінь

Автор:
Андрій
Ермоленко

«Почати з себе» – це не гасло, виявилося, що щось треба зробити! Нинішній рік став прозрінням для багатьох, слиття склали ручки і далі скиглили, сильні почали щось змінювати. «Хто я?» – це головне питання, яке сам собі ставлю. Рік тому, коли вийшов із друзями художниками, архітекторами, поетами, акторами, журналістами на наш «Мистецький барбакан», усе було просто: був явний ворог, проти якого ти боровся, були «коктейлі Молотова», буяли емоції. Здається, що то все було 10 років тому. Я навіть навчився в метро визначати за поглядом, хто був на Майдані, хто хотів там бути, а кому все одно. Усвідомлення, що ти можеш щось змінити, приходить болісно. Легше, немов рабу, сприймати таку модель світу, що тобі хтось дасть твою заслужену пайку, що за тебе вирішить твій господар, а тут це закінчилося, і тепер треба самому визначатися, брати чи ні. Простіше когось звинувачувати, але в усьому винен ти сам. Ти був винен, коли ліберально погоджувався, що кожен має право втоптувати тебе в бруд, і пояснював це тим, що існує інша думка, з якою треба миритися. Ти боявся образити своїми поглядами співрозмовника, коли співрозмовникові тупо на ці погляди начхати.

Як сказав Томас Джефферсон: «Древо свободи має час від часу зрошуватися кров'ю патріотів і тиранів. Це його природне добриво». Так от 30 листопада пролилася кров патріотів, і вже 1 грудня люди вийшли на Майдан по сатисфакцію. На той момент ми ще не усвідомлювали, що це початок російсько-української війни. На Банковій перший «коктейль Молотова», який полетів у бік охоронців, був випущений із рук митця, мого побратима по «барбакану»! Саме тоді ми вперше відчули на собі шумові гранати та сльозогінний газ! Тоді нас назвали провокаторами, але, навіть коли події на Банковій планувалися як провокація, влада ніяк не могла подумати, що туди прийде стільки щирих і рішуче налаштованих людей. Саме тоді влада почала вчити нас протистояння. Саме тоді вона куплені шоломи, протигазу та окуляри, а коли ми відчули на собі силу ментівських кийків, стали робити з підручних засобів захист на руки і ноги. Почали вчитися змішувати не фарби, а бензин із мастилом. На Банковій були бойове хрещення і ще більше переконання в тому, що влада нас не чує.

Потім було протистояння на Інститутській і на Михайлівській. 11 грудня ми пліч-о-пліч з іншими боронили барикади, і коли їх таки проірвали беркутівці на Михайлівській, за лічені хвилини звели нову на місці прориву! А потім, коли відступив «Беркут», ми обіймалися і стан був на межі між плачем та сміхом. Але саме в такі моменти усвідомлювали свою належність до світу, який змінюється.

Ніхто з нас не хотів воювати, але влада робила все, щоб змусити до цього. Вони прийняли закони, за якими ми стали в один день злочинцями. У той момент прийшло відчуття, що втрачати немає чого, і тоді запалала вулиця Грушевського й у наш бік відкрили стрілянину спочатку гумовими, а потім металевими кулями. На Грушевського було поранено мого друга Мішу, ще за годину він наклав своїм тілом беркутівця, щоб того не побили розлючені мітингувальники, а потім інший беркутівець вистрілив йому в обличчя. Мишко ледь не втратив око, дякувати Богу та медсестричкам, які його вчасно врятували. Коли я запитав, а чи знову він захищав би беркутівця, він відповів, що захищав би, бо полонених не б'ють! Ось вам і приклад шляхетності: наших убивали, кували, стріляли їм в обличчя, але не змогли зламати шляхетності.

Я зараз усвідомлюю, що мої товариші – митці перетворилися на воїнів. І багато хто з цих воїнів зараз воює на фронті. Бо вони не можуть творити, і це не високі слова, вони просто не можуть цього робити фізично. І саме тому пішли воювати, бо є потреба бути корисними. І бути на своєму місці. Мені пощастило, я зараз у тилу і маюю. Інколи здається, що виправдовуюся перед людьми своєю творчістю. Бо мої друзі там, а я тут, але відразу на думку спадають слова мого загиблого товариша Ореста: «Ти маєш малювати, бо зараз це конче необхідно, ти це маєш робити, щоб піднімати дух людей. Тут твій фронт!». І я воюю як тільки можна. Зараз творчість стала багнетом. Рафіноване, припудрене мистецтво стало недоречним, світ стрепенувся – й усе поділилося на чорне і біле, на добро і зло. І настав момент, коли ти обираєш, на якому ти боці.

І коли зараз я чую недолуге скиглення, що нічого не змінилося, що стало гірше, долар зріс, ціни підскочили, світло вимикають, не за це ми стояли на Майдані... Не знаю, як ви, а я стояв саме заради того, щоб прозріти. Я усвідомив, що все навколо змінилося, бо змінилися ми! Ми стали дорослішими на життя. Ми побачили справжнього ворога. Ми усвідомили, як патріотизм, честь, братерство, допомога, це перестало бути лише словом.

Гасло «Слава Україні!» вибороли і виборюємо. Все стало дуже прозоро і просто, немає часу чекати, є час щось робити. Ніхто за тебе не виконає твоєї роботи, ніхто за тебе не реалізує твоїх планів, час почав бігти набагато швидше. Зараз дуже гостро цінуєш дружбу, бо друзі гинуть. Колись ти з ними не бачився місяцями, але зараз, коли когось із них вже не стало, їх катастрофічно бракує. Є пуста, яку ти щодня замальовуєш.

Я побачив людей, а їх до біса, як за просто можуть зрадити країну. І які всі ці 23 роки її тихо ненавиділи й чекали на загарбника! Ми почали лікуватися від Росії! Від власної меншовартості. Почав викристалізовуватися народ. Настала ера Українського Героя! ■

Антикризова комунікація

Нещодавно я був на науковій конференції в Німеччині, де обговорювали механізм побудови культурного сегмента в колишньому депресивному вугільно-промисловому Рурі, який, на мій погляд, дуже подібний до України. У сенсі відмирання старої промислово орієнтованої економіки разом із ритмом життя взагалі й необхідності побудови нової. Усе виявилося не так складно: реформа культури через підтримку приватних ініціатив, перетворення колишніх цехів на музеї. Для України ж реформа культури є одним із найбільш наболіглих питань, без якої вихід із нинішньої кризи просто неможливий.

Звичайно, як завжди, існує ризик побудувати на папері чергову чиновницьку утопію з розкраданням бюджету.

Однак є головний фактор, із якого треба починати. Це наближення приватних культурних ініціатив і держави до точки їх перетину. Приватні інституції зараз дуже часто вагоміші за державні, тому необхідна їх підтримка. І зовсім не обов'язково суто грошова, фінансова у стандартній формі виділення коштів із бюджету.

Ні, мова йде як про пільгове оподаткування, так і про лобіювання через державні канали національного культурного продукту незалежно від того, хто саме фінансував чи ініціював його – державні інституції чи приватні.

Дуже важливо розуміти, що культура – це не тільки мистецтво, а й освіта, соціальні інституції та ініціативи, інтелектуальні розваги тощо. Нарешті, треба дійти до розуміння того, що національний культурний продукт та його просування є одним із головних стратегічних завдань держави.

Цей продукт включає в себе як масову, так і елітарну культуру в тих пропорціях, які забезпечать максимально ефективну презентацію та присутність країни у світі. В сучасній світобудові держава абсолютно не зобов'язана власноруч займатися культурою, натомість вона зобов'язана максимально підтримувати тих, хто нею займається.

Зараз ми маємо ситуацію, коли приватний сектор знає, як і навіщо зближуватися, держава поки що ні. У неї такий собі ступор

після повного неприйняття приватних ініціатив, а потрібна нарешті взаємодія. І саме це зближення, хоча б на рівні комунікації, є головним завданням і трендом в українській культурі на 2015 рік. Ми всі поступово знайомимося і маємо разом досягнути, у яку хапелу потрапили. Бездіяльність просто неможливо допустити, бо саме бездіяльність минулих років призвела до безкультур'я, яке, своєю чергою, спричинилося до нинішньої політичної ситуації.

До речі, спілкування на всіх рівнях уже відбувається.

Мене особисто постійно запрошують у те саме Міністерство культури поспілкуватися з різних питань, про те, чим ми можемо бути корисними одне одному, і це прекрасно. Паралельно очищується й сам приватний сектор, ми бачимо, хто є балакуном, а хто реально діє. Зрештою, є й шалений попит на українську культуру в самій Україні. Зокрема, на цьогорічному Форумі видавців у Львові зафіксовано рекордний порівняно з минулими роками продаж книжок.

Впевнений, що встановлення контакту та зростання ваги культури відбуватимуться незалежно від складної економічної ситуації, бо, як показують численні дослідження та просто історичний досвід, навпаки, у часи криз значення культури й культурного продукту тільки зростає.

**КАЖУТЬ,
КОЛИ ЧЕРЧИЛЛЮ
ЗАПРОПОНУВАЛИ УРІЗАТИ
БЮДЖЕТ НА КУЛЬТУРУ
НА КОРИСТЬ ВІЙСЬКОВИХ,
ВІН ВІДПОВІВ:
«У ТАКОМУ РАЗІ ЗА
ЩО Ж БОРЕМОСЯ?»**

Зараз не найкращий час для бізнесу, але найкращий для культури. Звичайно, не треба бути Кассандрою, щоб спрогнозувати традиційне недофінансування державою культури наступного року.

Але я переконаний, що меценати, ініціатори різноманітних культурних ініціатив прекрасно розуміють, що саме в такі складні моменти в культуру треба вкладати гроші, зусилля, ресурси в широкому сенсі слова.

Кажуть, коли Черчиллю запропонували урізати бюджет на культуру на користь військових, він відповів: «У такому разі за що ж боремося?». Не можна постійно апелювати до того, що ми голі й босі, тому на культуру немає ні часу, ні можливостей, бо це зачароване коло. Навпаки, треба вилікувати культурною головою, навіть залишаючись голодними, а потім із холодним розумом братися за економіку. ■

Автор:
Павло
Гудімов

Криза актуальної літератури

Автор:
Ірина
Троцкот

Про кризу якісної прози в актуальній українській літературі нині не говорить тільки лінійний. Проте сучасний нечисленний, але щиро спраглий читач готовий хапатися за кожную більш-менш розрекламовану соломинку, особливо якщо її автор є відомим у довоколалітературних колах письменником. А тим паче якщо він активний блогер, який кілька разів за день ділиться в соцмережах власними «одкровеннями» з будь-якого приводу чи й без нього. Нині до такого письменника читач може наблизитися одним кліком мишки: засвідчити йому свою пошану й дістати згідливий Like за коментар. Насправді в тому начебто немає нічого поганого, бо письменники – не небожителі й не пророки, а звичайні собі люди. «По-справжньому мене захоплюють лише ті книжки, після яких зринає думка: «От якби близько потоваришувати з цим письменником і щоб коли схотів – узяв і подзвонив йому по телефону», – міркував Голден Колфілд, герой Джерома Селінджера.

Кілька років тому, коли стрімко набували популярності соцмережі, літературній критиці пророкували неминучу смерть. Мовляв, навіщо тепер посередники між письменником і читачем, якщо у віртуальному просторі вони можуть наблизитися одне до одного ледь не впритул, якщо кожен може висловити (й бути почутим) враження від щойно дочитаної книжки, знайти одnodумців і дістати схвалення від улюбленого автора? Навіщо поради фахівця, якщо книжки може порекомендувати френд зі схожими смаками? «Літературна критика остаточно перейшла в соцмережі», – радісно повідомляли переважно ті, кого раніше критики не дуже балували схвальними відгуками у пресі. «Все одно всі критики куплені, а статті проплачені», – авторитетно заявляли інші, письмо яких зазвичай ляляли. Йй одразу ж затилювали пісню про безгрошів'я, про недостатнє фінансування культури, про письменницькі злидні й про продажність тих, кому вдалося вхопити кусник іноземного або й вітчизняного гранту на поїздку за кордон чи просто на скромне прожиття. Власне, мене завжди дивувало це поєднання: нарікання на письменницьке безгрошів'я поряд із плачами про проплачені статті. Здавалося, що безглуздя таких міркувань очевидне. Проте такі й схожі нісенітничі багато хто сприймає серйозно, переконує силою власного авторитету, ображає й ображається, будучи підтриманим десятком друзів-шанувальників. Літературне й довоколалітературне середовище в Україні дедалі більше схоже на дешеву комедію з поганими акторами, які, проте, явно загралися й часто

вже не здатні відповідати не тільки за власні слова та їх наслідки, а й за адекватне сприйняття дійсності. Я знаю випадки, коли письменники по сім років носять у собі образу за критичну рецензію, щоб у разі успіху чергової книжки витягти її на всезагальне висміювання: мовляв, мене за царя Гороха покриликували, а я ось «хранцузьку» премію отримав (байдуже, що за іншу книжку, й тим паче байдуже, що премію політичну, а не літературну; хто там в епоху кліпового мислення з'ясовуватиме деталі). До речі, поважної літературної премії, окрім польського Angelus (отримала Оксана Забужко за «Музей покинутих секретів» 2013 року), наші письменники за останні роки не бачили й бачити не могли. Бо для цього треба працювати, а не вбивати час на бла-благло для обраного кола френдів і розводити чвари, плітки та інтриги. Бо ще нікому не зашкодило вибратися з оманливості соцмереж і розширитися довокола, поглянути на живих людей і полюбити їх, відчути й спробувати зрозуміти.

Через кілька років в українській літературі постане потреба в глибокому осмисленні нинішньої війни на Донбасі, але що зможе читачеві запропонувати літератор, який гордо іменує себе «диванною сотнею»?

Чи відчуває він шкfroю те, що відбувається в його країні, чи тільки мляво споживає новини, перетравлені вітчизняною журналістикою? Звісно, я не закликаю терміново всіх їхати в АТО, боронь Боже, але принаймні

**ЛІТЕРАТУРНЕ Й
ДОВОКОЛАЛІТЕРАТУРНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ
ДЕДАЛІ БІЛЬШЕ СХОЖЕ
НА ДЕШЕВУ КОМЕДІЮ
З ПОГАНИМИ АКТОРАМИ**

уважно розширитися довокола дуже прошу. Коли почалися бойові дії на Сході України, один мій знайомий сумно сказав: «Може, хоч після цього в нас з'явиться пів-Ремарка...» Може, й з'явиться, але точно не з-поміж тих, хто оббрижує слиною монітор. Бо такий письменник у прозі досі не осмислив ні Помаранчевої революції, ні «України без Кучми», ні навіть Революції на граніті.

Звісно, змальована картинка не претендує на всеохопність і всезагальність. Як і будь-яке узагальнення, вона рясніє обнадійливими винятками, але тенденція вже надто помітна, щоб не звертати на неї уваги. Тим паче що в нас є критики, які рецензії не починають зі слів: «Моя чудова подруга така-то написала новий роман». Які добре знають, що письменника не варто «обожнювати таким, яким він є», а відверто треба говорити про вдалу книгу і про менш вдалу. Які не прагнуть асоціюватися з жодним із «письменницьких кланів», натомість яким ідеться про літературу. Проте таких нині розуміють найменше, маніпулюючи їхніми висловлюваннями і висмоктуючи з пальця неіснуючі приховані сенси. Так, у сучасній українській прозі нині криза, проте її поступове усунення залежить від кожного з нас. ■

У К Р А І Н С Ь К И Й
Тиждень

З новим роком!

2015

Зимова сплячка Європи

Інтерес до простого кіно повертається

Автор:
Катерина Барабаш

Рік, що минає, запам'ятається світові Україною. Майдан не тільки повернув її історію, прогнавши бездарних і злодійкуватих керманичів, а й зняв чимало запитань, що гуляли світовим простором. Так, нарешті з'ясувалося, who is mister Putin, а інтерес до українського кінематографа у світі злетів надзвичайно.

Першим (і найкраще) це відчув Мирослав Слабошпицький, чие «Плем'я» стало, без перебільшення, хітом міжнародних фестивалів 2014 року. Так і чую обурений хор, мовляв, до чого тут політика, фільм-бо дуже сильний і без усілякого Майдану. Наче й так, а не зовсім. Картина Слабошпицького зроблена вельми експресивно, але з такою купою всіляких фахових огріхів, що жодне професійне око їх не пропустить. Історія підлітка з інтернату для глухонімих, котрий знайшов там своє перше кохання й заради нього перетворив місцеву інтернатівську мафію на купу закритих трутів, не дає позбутися відчуття, що автори з тобою фліртують. Здається, немовби для режисера найголовніше зацідити мерщій глядачеві під груди, щоб той захлинувся власним «Ой, матінко!». Автори будь-що потребували нової, незаявленої, свіжої форми. І знайшли її, знявши мовчазний фільм, де всі спілкуються жестами. Герої, що видають пристрасні монологи на пальцях, цікавіші, ніж їхні побратими, котрі заявляють те саме голосом. Далі, як то кажуть, тиша. На наступний, другий рівень, за яким уже не форма, а зміст, Слабошпицький не вийшов, однак устиг зачепити світову кіногромадськість іще першим.

Умри, але більш слушного моменту для виходу в світ, ніж той, що випав «Плем'ю», не вигадаєш. Відлуння Майдану ще довго буде чути на планеті й супроводжуватиме цю кінострічку,

прихильність до якої першим виявив Каннський фестиваль, нагородивши її одним із престижних призів.

Цікаво, що поряд із «Плем'ям» серед головних фаворитів фестивального руху опинився російський фільм «Клас корекції» дебютанта Івана Твердовського – картина також про аутсайдерів, також про підлітків і також зліпок зі світу здорових дорослих. Незважаючи на прохолодне ставлення до Росії у світі, цей кінотвір став рекордсменом за кількістю міжнародних призів, завоювавши їх аж 30. Хоча навіть порівняно із «Плем'ям» робота молодого режисера досить незграбна й має всі відтінки фальшивої жалісливості.

Іноді здається, ніби кіносвіт стомився від справжніх емоцій: йому знову хочеться таких картин, аби й на мізки не надто тиснули, й душу не краляли – лишень полоскотали б та й годі. Щоб нібито все до ладу й професійно, щоб міцно було збито, і не присікатися ні з якого боку, і щоб нещастя не бракувало. І щоб усі півтори-дві години, котрі фільм іде, можна було від щирого серця жаліти вбогих і скривджених.

Це таке повернення в дитинство – ну не треба нам великого мудрагельства, дайте чистих і якомога простіших емоцій. У цьому два багатьма рисами схожі фільми, що стали фаворитами міжнародного кіножиття, і їхні так само подібні щастливі долі є дуже показовими. Знову заживають популярності навіть серед професіоналів стрічки, що не нагтовхують на складні асоціації та глибокі думки, зате легко, зовсім по дотичній зачіпають горішні шари мозку. У 1975 році кінокартина Мілоша Формана «Пролітаючи над гніздом зозулі» (драма-притча про незломлений людський дух), поклавши початок кіно про аутсайдерів за медичними показаннями, дала імпульс для появи безлічі сюжетів про хворих. У цих фільмах запропорені до лікарень/інтернатів/бо-

1
Фрагмент фільму
«Голуб сидить на
гілці в роздумах
про буття»
можна подивитися
тут:

жевілень люди опинялись у світі, що був обмежений чотирма стінами, але за всіма параметрами нагадував «волю». Не край бути великим мислителем, аби простежити аналогію і дійти втішного висновку, що дух віє де захоче.

Відтоді минуло майже 40 років – і ось нове народження жанру. Тільки якщо колись воно виявилось одкровенням, то нині радше нагадує повторення проїденого.

Власне, під знаком спрощення й почався цей рік: фаворитом «Оскара» та володарем головної статуетки став фільм Стіва Мак-Квіна «12 років рабства». Успіх стрічки виявився вражаючим: кіноакадеміки визнали її найкращою, критики всього світу проспівали дзвінку осанну, призи міжнародних фестивалів у певний момент було просто не злічити. Похвальні відгуки яскріли різноманітними поясненнями успіху, головне з яких було: «Так, як показав рабство Мак-Квін, ніхто ще не показував». І якби ж так говорили тільки ті, хто з огляду на юний вік не бачив «Хатини дядька Тома», де погані білі дискримінують і експлуатують хороших чорних... Але раптова ніжність до Мак-Квінової картини охопила й інші вікові категорії, з чого доводиться робити

маловтішний висновок: люди знову потягнулися до простих емоцій. Адрже й критики, й кіноакадеміки теж здебільшого люди. Просто більш досвідчені й обізнані.

До речі, той-таки «Оскар» вивів у лідери за статуетками висо-

тання поліцейського на ковзанах. Шанувальники в картини теж знайшлися, але їхніх зусиль не вистачило, щоб пояснити цей дещо сумнівний вибір берлінського журі.

Каннський фестиваль вирішив згадати про інтелектуальну

При цьому турецький фільм, що отримав найпрестижніший приз кіносвіту – «Золоту пальму», зроблений в абсолютно традиційній манері, без залучення жодних формальних шукачів. Потраплення його поміж найкращі стрічки 2014-го свід-

котехнологічний фільм Альфонсо Куарона «Гравітація». Зокрема, в кишеню мексиканця пішла й нагорода за найкращу режисуру, хоча заслуга його як режисера звелася переважно до дотепної маніпуляції Сандрою Буллок у складних умовах іграшкового Космосу. Навряд чи заслуги самої актриси тут менші, але лаврами увінчалася таки не її голова. А це свідчить про деяке зрушення в уявленнях про функцію режисера взагалі.

Отак і розпочався цей рік – із визнання найкращим фільмом щирого й простісного, як очі дитини, фільму про рабство, а найкращим режисером – постановника великої комп'ютерної гри, якою виявилася «Гравітація». Такий старт не обіцяв нічого доброго.

І ніби зніжковівши через надто легковажний початок року (хоча «Оскар» ніколи й не вирізнявся особливою вдумливістю), найбільші міжнародні фестивалі Берлін, Канни та Венеція почали обдаровувати призами кінематограф підвищеної запутаності. Насамперед на Берлінале нагородили «Золотим ведмедем» мало кому зрозумілу китайську кримінальну драму «Чорне вугілля, тонкий лід», із якої всім надужче запам'яталася сцена ка-

складову мистецтва й віддав свою «Золоту пальму» тригодинний драмі турецького режисера Нурі Більге Джейлана «Зимова сплячка» – подорожі закрутами людської душі з допомогою Тарковського, Чехова, Достоевського, фільму, де сувора краса зимової гірської Туреччини пережована довгими розмовами персонажів про сенс життя, існування Бога і своє місце серед цих категорій. Західна публіка, не обтяжена знанням Чехова та Достоевського, прийняла цей фільм тепло радше завдяки імпульсній зовнішності головного героя, чудовим краєвидам, постійно присутній ліричній музиці та вічному пієтетові мезети загадкового слов'янською душею, котра сяє віддзеркаленим тут світлом, заломленим у бентежній душі головного героя – колись актора, а нині господаря загубленого в горах готелю.

Каннський фестиваль іноді любить вручати чільні нагороди таким фільмам – не надто прозорого сенсу, який швидше бачиться навмисно і стильно зіжмаканим, галантно поступаючись місцем красивій недовомовленості на тлі чудових пейзажів. Але, може, це й добре: в сучасному кіно її деколи так бракує...

2
Фрагмент фільму
«Гравітація»
можна подивитися
тут:

чить не так про високу якість сучасного кіно Туреччини, як про непорушність інтересу до зрозумілої історії, доступного викладу, відкритості режисерських прийомів. Мабуть, у мистецтві та його сприйманні є стовпи, які навіть не варто намагатися зрушити чи помінати. Простота – один із них.

Зрозуміло, мова не про примітив, а про ту виразність думок, із котрою режисер береться за картину й котра витримає будь-яку, навіть найхімернішу форму. Як це, наприклад, відбувається у шведа Роя Андерссона з його картиною «Голуб сидить на гілці в роздумах про буття». Цей кінотвір із пишною та безглуздою назвою став одним із найпомітніших фільмів року, що

**НАЦІОНАЛЬНИЙ КОЛОРИТ
ПОДАЛЕНІВ. ЗОСТАЛИСЯ
НАДІЯ НА ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД
ТА ВІРА В ГЛИБИНУ
АВТОРСЬКОЇ ДУМКИ**

минає. І не тільки тому, що переміг на Венеційському фестивалі, а й тому, що сумна абсурдистська комедія скандинавського класика при всіх виключуваннях і дивацтвах, властивих кіно-

3

3
Фрагмент фільму
«Плем'я»
можна подивитися
тут:

4

4
Фрагмент фільму
«12 років рабства»
можна подивитися
тут:

матографові абсурду, є відшліфованим, вивершеним у сенсі думки філософським продуктом. Нова картина неквапного Андерссона, який, маючи за плечима вже 71 рік, зняв лише п'ять фільмів, – мозаїка з коротких смішних історій різних людей (починаючи з горе-комівояжерів і закінчуючи Карлом IX), і ці історії, лунаючи щораз голосніше і трагічніше, в підсумку складаються в масштабну епічну фреску, під якою можна написати одне коротке слово: «Пекло». Химерна форма викладу, обрана постановником (не вперше – це його улюблена манера оповіді), є оправою, в якій сяє алмазне ядро авторської думки. А вона про граничну абсурдність нашого буття, яку людина сама культивує і яка призводить насамкінець до справжнього пекла на землі.

Така чіткість задуму, що була високо оцінена журі Венеційського фестивалю, взагалі-то стала рідкістю для європейського кінематографа. І знають її, як засвідчив цей рік, здебільшого представники старшого покоління режисерів. Одним із найприкметніших фільмів 2014 року стала нова картина патріарха світового кіно, зачинателя французької «нової хвилі» Жана-Люка Годара «Прощай, мово!». У ній – квінтесенція скорботи сучасної людини за почуттями без крику, думками без балаканини, спілкуванням без слів. Двоє людей. Чоловік і жінка. Два світи, роз'єднані мовчанням. І собака, який намагається їх заново з'єднати, помирити. Чи вийде?

Все-таки стара гвардія класиків не тільки в строю, а й у впевненому авангарді.

Хто не бачив, неодмінно подивіться останній фільм Алена Рене «Любити, пити і співати». Незабаром після прем'єри цієї картини на Каннському фестивалі французького класика не стало: він пішов, доживши до 92 років і знявши наостанок ні на що не схожий фільм-мюзикл про смерть. Про ту, якої в 92 вже не бояться, на яку чекають і яку можна поплескати по плечу, коли вона прийде. «Воно й для інших приклад гожий...»

Можна, звісно, скільки завгодно сміятися зі Шпенглера, котрий провів прискерк Європи ще майже 100 років тому, а вона – помилуйтеся лишень – не просто на місці, а й жива Андерссоном і Годаром, Трієром і Дарденнами, Вайдою і Сокуровим. Однак Шпенглер мав на увазі не безпричинне загнивання: він передрікав ослаблення та поступове зникнення цієї геополітичної структури на тлі бадьорого посилення присутності й ролі нових варварів. Ними мислитель вважав Азію, Латинську Америку й навіть (лячно подумати) самісінькі Сполучені Штати. Коли він писав свій знаменитий «Прискерк Європи», про Голлівуд іще не чули.

Певно, зараз десь ТАМ Освальд Шпенглер потирає руки: «Ну що я вам казав?».

Коли переглядати європейське кіно в масі, конвеєром, то виявляєш загальну закономірність: про загальнолюдські про-

блеми режисери сказали, здається, все. Настав час переходити до окремишнього. Питання сексуального самоототожнення, посилений інтерес до «проблем низу», подолання фрейдистських комплексів у стосунках мати – син, батько – дочка... Європейське кіно почувається ніби під власним мікроскопом. Один із найуспішніших його цього-річних фільмів «Я, знову я і мама» французького режисера Гійома Гальєнна присвячений тому, як герой дві години вичавлює із себе матір. Молодий чоловік так її любить, що вже не завжди розуміє, де власне він, а де вона. До того ж мама хотіла народити дівчинку й, очевидно, забула сказати синові, що він хлопчик. Герой пророблиє важкий і вдячний шлях від дівчатка до хлоп'ятка. В іншій картині, а саме «Новий подружці» Франсуа Озона, герой, навпаки, пророблиє настільки само важкий і вдячний шлях від хлопчика до дівчинки. І навіть узявши до уваги всю витонченість і дотепність, із якими зроблені обидва кінотвори, не позбуваєшся відчуття, ніби це одна стрічка. Просто в різних варіаціях, із різними артистами й авторами. А суть та сама. Таке діється щораз частіше й частіше з кінематографом Європи: іноді здається, ніби кіно цього невеликого шматка суходолу вже давно замкнулося на собі самому, а всі фільми вступили в інцест. Обов'язкова сексуальна самоідентифікація, неодмінний скелет у шафі, захований там яким-небудь татусем, що згрі-

шив із донечкою, або ж молодим педофілом, неминуче топтання сімейних цінностей і алкоголізм усіх персонажів. Андерссон, Годар, іноді Трієр, що випірають із цієї лінивої течії, не впливають не тільки на загальний клімат, а й на локальну температуру. До речі, Трієр у «Німфоманці», останньому фільмі, злостиво й метафорично висміяв усі ганджі сучасного європейського обивателя, прикривши сміх багатим порнографічним памфлетом.

З усіх помітних європейських режисерів, мабуть, лише братам Дарденн таланить піднятися до узагальнень, знімаючи цілком побутові сюжети. Їхня блискача остання робота «Два дні, одна ніч», де Маріон Котійяр зіграла на голову вище за все, що в неї виходило досі, трохи нагадує п'єсу «Премія» з радянської давнини. Там пасіонарний бригадир (може, пам'ятаєте?) за ніч обходить усіх членів бригади, вмовляючи кожного відмовитися від премії: вона ж бо виписана несправедливо. Персонаж Котійяр, молода працівниця дрібного офісу, за два дні й одну ніч навідується до десятка товаришів по службі, прохаючи кожного відмовитися від грошової винагороди: якщо всі погодяться, керівництво може не звільнити героїню. Приватна історія стосунків нервової панночки з колегами по службі й роботодавцями обертається на притчу про гуманність і прощення, про те, що приємник Європи доведеться відтермінувати. Один із найкращих фільмів

року, що мінає, «Два дні, одна ніч» став тихим, але виразним гімном людській душі, яка не псується від негараздів.

І все-таки скромні простори Старого світу здебільшого породжують певні свідчення того, що Європа стомилася. Їй стало нецікаво. Тому європейський кінематограф дедалі охочіше пускає у свою компанію вихідців із Туреччини, Азії, Латинської Америки. Нові члени компанії зазвичай починають із того, що намагаються творити кіно про інтеграцію власного народу в європейські умови. Потім, зрозумівши, що вона відбулася, зовсім гублять національну ідентичність, не набувши при цьому європейських навичок. Наприклад, німецький режисер турецького походження Фатіх Акин, який ще недавно обіцяв неабиякі надії і зняв такі картини, як «Головою бо стіну» та «Душевна кухня», де герої-турки метаються між даниною батьківщині історичній та новонайдений, припинив свої борсання й заповзявся фільмувати гладеньке голлівудське кіно. Його довгожданий фільм «Шрам» про геноцид вірменів знятий у найгірших традиціях американського гламуру. Тобто ті, хто приходить нині до європейського кінематографа, не тільки поступово затлумлюють уже наявне, а й свого особливо не приносять.

Надії світового кіно змістилися врзнобіч від Європи. По-перше, США, які, всупереч стереотипу, не тільки штампують голлівудщину, а й невпинно ви-

5

Фрагмент фільму
«Я, знову я і мама»
можна подивитися
тут:

6

Фрагмент фільму
«Чорне вугілля,
тонкий лід» можна
подивитися тут:

дають нові свіжі кінострави, нас точно не підведуть. Цього року, до речі, саме з Америки прийшло найбільш незвичайне кіно – формалістське, але дуже дотепне «Отроцтво» Річарда Лінклейтера, суміш гри й документалістики, вільне ненаписане життя в межах сценарію. Режисер упродовж 12 років по два місяці щороку знімав сім'ю: діти там справжні, а батьків грають Ітан Говк та Патрісія Аркетт. Малі дорослішають, перетворюються з пухленьких крихіток на юнаків та дівчат, батьки люблять одне одного, потім байдужіють, розлучаються, а ми бачимо це на екрані живцем. «Отроцтво» вважають одним із головних претендентів на «Оскара», хоча, думається, американські кіноакадеміки віддадуть перевагу чомусь зрозумілішому. «Оскар» узагалі не любить шукань.

По-друге, не вщухають свіжі вітри з Китаю і Таїланду, запахло новим кіно з Індонезії, Сінгапуру та Малайзії. По-третє, виходять на перший план і дедалі більше змушують говорити про себе як про кінодержави Мексика, Бразилія, Аргентина, цілком упевнено почуваються студії Перу та Чилі.

І ставитися до всього цього треба спокійно. Національний кінематограф як категорія помер. Очевидну більшість фільмів створюють у копродукції, причому не двох-трьох країн, а п'яти-шести, а то й більше. Національний колорит відійшов. Зосталися надія на здоровий глузд та віра в глибину авторської думки. ■

За чесну гру

Автор:
Юрій Макаров

Успіску очікувань нагальних змін у різних сферах суспільного життя реформа українських медіа аж ніяк не на першому місці. Після того як схема контролю попередньої влади над телебаченням, радіо й періодикою відійшла в минуле, існують і зловідоміші питання. Утім, ніякого суттєвого оздоровлення ця сфера не зазнала.

Той факт, що поряд із «поганими» з'явилися «хороші» олігархи, яким належать впливові ЗМІ, не змінив ані принципів формування редакційної політики, ані ступеня прозорості інформресурсів. Холдинги, або безпосередньо пов'язані із «Сім'єю», або такі, що мають сумнівну структуру власності, працюють безперешкодно, якщо не враховувати недолугих спроб СБУ розкрити таємницю фінансування видавничого дому «Вести». Серед позитивних моментів можна назвати хіба що прогрес у перетворенні державного телебачення на суспільне, але це лише початок довгого шляху, який наразі не змінює загальної картини.

Головне, що залишилося без метаморфоз: український медіа-ринок не є, власне, ринком, оскільки не існує на гроші споживачів і фактично від них не залежить (як відомо, прибуткових ЗМІ в нас практично немає, за винятком окремих нішевих). Погіршення економічної ситуації внаслідок війни робить цей парадокс очевиднішим, бо зменшились як продажі, так і обсяги рекламних грошей, тож перевагу здобувають саме видання, від початку розраховані на залежність, головним чином, від гаманця «спонсора». Інституційно всі вони досі залишаються інструментами впливу, а не обслуговування суспільних потреб, хоча суб'єктивний фактор, себто добра воля окремих видавців і редакторів, а також репутаційні міркування, робить це подекуди не таким очевидним. Але далішні випробування можуть звалити всю систему, що склалася на сьогодні, з непередбачуваними наслідками.

У пропаганді як такої немає нічого ганебного, все залежить від чистоти намірів. Понад те, історично вона в європейській пресі передувала власне інформуванню громадськості: відомо, що перша регулярна газета з'явилася в Німеччині 1609 року, тоді як іще напередодні Реформації (1517) у тій-таки країні перебувало в обігу до півмільйона примірників друкованих листочок із релігійними памфлетами (не забуваймо, що до Нового часу будь-яку ідеологію було паковано в релігійні форми). Головною вимогою

має бути відвертість: або той чи той ЗМІ виконує суспільну місію (тоді його, власне, утримує соціум, і усталені моделі такого утримання варто тільки запозичити зі світової практики), або він змагається за право інформувати громадськість на конкурентних засадах, і тоді це суто бізнес, або він ставить за мету пропаганду (державну чи корпоративну), і його діяльність так само має регулювати закон.

Нині ці мотиви у переплутаному й прихованому вигляді присутні в діяльності практично кожного гравця, що не лише примножує інформаційний безлад та ентропію, а й становить безпосередню загрозу державі, надто в умовах війни. До того ж серед чинників деформації ринку слід назвати й такі: надлишок закордонних видань-клонів, фінансова складова діяльності яких не є очевидною, натомість існують сумніви щодо їхньої сумлінності; ознаки картельної змови окремих видавців при розподілі реклами й потраплянні в роздрібні мережі; штучний надлишок телеканалів, що заздалегідь позбавлені комерційного спрямування й водночас виключають появу конкурентів у цифровому мультиплексі та кабелі.

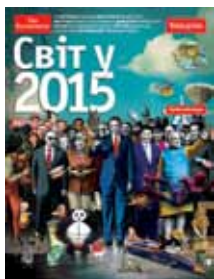
Незалежно від того, дочекаємося ми обвалу потворного «ринку» чи його буде

**ТОЙ ФАКТ, ЩО ПОРЯД ІЗ
«ПОГАНИМИ» З'ЯВИЛИСЯ
«ХОРОШІ» ОЛІГАРХИ, ЯКИМ
НАЛЕЖАТЬ ВПЛИВОВІ ЗМІ,
НЕ ЗМІНИВ ПРИНЦИПІВ
ФОРМУВАННЯ
РЕДАКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

акуратно демонтовано, на руїнах останнього має постати нова схема з чесними правилами гри.

Якими? Тут буквально напрошується запозичення принципу стосунків із царини... спорту! Відомо, що у відповідь на неконтрольоване зростання видатків футбольних клубів, яке не встигало за доходами, особливо в умовах кризи, спершу європейська асоціація УЄФА, а згодом і світова ФІФА впровадили принцип фінансової fair play (чесної гри): якщо той чи той клуб залишається збитковим три сезони поспіль, його позбавляють права на участь у кубкових турнірах. Таким чином нівелюється вплив на спорт пихи та/або PR-фактора окремих власників, успіх команди визначається тільки її спортивними досягненнями. Пряма залежність від споживача плюс розкриття структури власності медіа – захід, що його уряд Януковича (!) безболісно почав вживати у вітчизняній банківській системі, – може суттєво оздоровити майданчик масових комунікацій. Решта чинників – професіоналізм, сумлінність, модерність, освіченість тощо – залежатимуть як від запитів суспільства, так і від суб'єктивного дорослішання тих, хто на цьому майданчику безпосередньо працюватиме. ■

«Світ у 2015» – українська версія щорічного спецпроекту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже четвертий рік поспіль спільно із The Economist видає проект «Світ у...», третій рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроекту. Змістову частину спецпроекту «Світ у 2015» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2015 році.

Передплатний індекс «Світ у 2015» 68098

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

Том Гарвін.
Новини Нової Держави

Синтез ірландської суспільно-політичної думки 1950-х років. Автор змальовує становлення нової держави, цитуючи ключові матеріали провідних газет того часу

Райнгард Маркс.
Капітал. Прикінцева промова для людей

Книжка католицького священика Райнгарда Маркса – це погляд на економіку з позицій християнства й релігійної соціології

Родрік Брейтвейт.
Афганці. Росіяни в Афганістані (1979–1989)

Спіраючись на численні публікації та свідчення очевидців, автор відтворює маловідомі сторінки війни в Афганістані

Том Гарвін.
Новини Нової Держави

Синтез ірландської суспільно-політичної думки 1950-х років. Автор змальовує становлення нової держави, цитуючи ключові матеріали провідних газет того часу

Лоренз Різ.
Друга світова війна за зачиненими дверима

Книжка присвячена подіям Другої світової. З використанням мемуарів безпосередніх учасників та свідків подій вона розкриває логіку розгортання війни

Райнгард Маркс.
Капітал. Прикінцева промова для людей

Книжка католицького священика Райнгарда Маркса – це погляд на економіку з позицій християнства й релігійної соціології

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Гід отримання подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** грошового еквіваленту подарунків не виплачуємо й не компенсуємо. Пропозиція чинна від 04.10.2014 до 31.12.2014 р. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті **portmone.com**, обмін бонусів через МТС

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує);

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319;

«Світ у 2015» за індексом 68098;

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:
www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- за 1 міс. – 45 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 6 міс. – 271 грн
- за 12 міс. – 541 грн

«Світ у 2015» – 45 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
	26009000022321	35392656	
	поточний рахунок отримувача	код отримувача	
назва установи банку	300023		
	МФО банку		
	ПІАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал **		
	період:		
касир	сума, грн		
	платник (підпис)		

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

acer

explore beyond limits™

ETOUCH MORE

Aspire Switch 10

↘ ↗ ↖ ↙ 4 РЕЖИМИ

Вражаюче зображення.

Гнучкість та універсальність.

Висока продуктивність.

Відчуйте магію нового ПК з Intel Inside®.

Процесор Intel® Atom™.

Відкривайте для себе мобільність, свободу та різноплановість з 10-дюймовим трансформером 2-в-1 та робіть кожен день пригодою.

Дізнайтеся більше про Aspire Switch 10 (SW5-012FHD) на acer.ua та

Перегляньте незалежний огляд Aspire Switch 10 на сайті ITC.ua

*Більше свободи у ваших руках.
Деякі додатки продаються окремо; варіюються залежно від ринку.
Intel, логотип Intel, Intel Atom та Intel Atom Inside є товарними знаками корпорації Intel у США та/або інших країнах.

Acer рекомендує Windows.

FREEDOM*

